

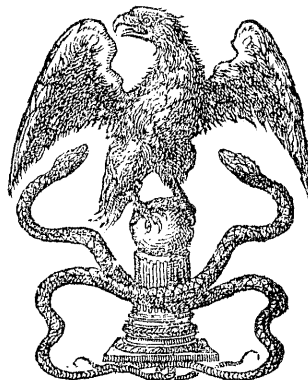

DE FINIBVS
HVMANORVM
ACTVVM COM-
MENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

*Authore Martino ab Azpilcueta
doctore Nauarro.*

I
N
V
I
R
T
V
T
E.

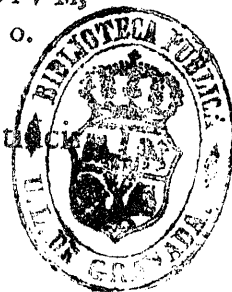
E
T
F
O
R
T
V
N
A.

L V G D V N I,

APVD GVLIEL. ROVILLIVM,
SVB SCVTO VENETO.

M. D. LXXII.

Cum priuilegio summi Pontificis

DE FINIBVS

HVMANORVM

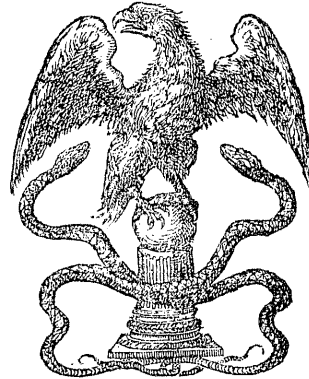
ACTVVM COM-

MENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

*Auctore Martino ab Azpilcueta
doctore Nauarro.*

I
N
V
I
R
T
V
T
E,

E
T
F
O
R
T
V
N
A.

L V G D V N I,

APVD GVLIEL. ROVILLIVM,

SVB SCVTO VENETO.

M. D. LXXII.

Cum priuilegio summi Pontificis

DILECTO FILIO

MARTINO AB AZ-
pilcueta, Nauarro Decre-
torum doctori

PIVS PP. V.

DILECTE Fili, Salutem & Apo-
stolicam benedictionē. Dudum
à fr. recor. Paulo Papa III. præ-
decessore nostro emanarunt lite-
ræ tenoris subsequētis: Dilecto
filio Martino de Azpilcueta, decretorum Do-
ctori, primariam cathedram iuris Canonici, in
vniuersitate studij Colimbriensis actu regenti.
Paulus Papa III. Dilecte fili, Salutem & apo-
stolicam benedictionem. Cùm sicut nobis ex-
poni fecisti, tu vt aliis iuxta traditum tibi à Deo
talentum prodesse posses, nonnullas lecturas su-
per voluminibus Decreti & Decretalium, non
sine maximis laboribus, & vigiliis, ad laudem
Diuini nominis, cuius ope literariæ rei, & Chri-
stianæ reipub. consuluisse & profecisse credis,
scribendo, composueris & compilaueris, easque
de proximo tuis propriis expensis in lucem ede-
re, & imprimi facere intendas, pro parte tua no-
bis fuit humiliter supplicatum, vt tibi, quòd le-

4
cturæ huiusmodi absque tuo consensu imprimi non possint, vt tu tuarum vigiliarum effectu legeris, concedere de benignitate Apostolica dignemur. Nos volentes te specialis gratiæ fauore prosequi, huiusmodi supplicationibus inclinati, tibi que ad septennium à die quo tu lecturas prædictas imprimi feceris, computandum, nullus alius per vniuersum orbem Christianum constitutus, lecturas ipsas, vel earum aliquam partem imprimere, aut imprimi facere, vel impressas in sua domo, aut alibi habere & tenere, nec illas vendere seu mutuo, aut ex dono, vel aliàs donare possit auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali gratia indulgemus, districtius inhihentes in virtute sanctæ obedientiæ, & sub excommunicationis pœna eo ipso, si contra factum fuerit incurrenda, omnibus & singulis cuiuscunque status, gradus, ordinis & conditionis existentibus, & quauis etiam Apostolica auctoritate, aut facultate fungentibus, per vniuersum orbem constitutis, ne lecturas huiusmodi vel earum aliquam partem absque tuo expresso consensu & licentia septennio prædicto dumtaxat durante imprimere, seu imprimi facere, aut vendere, seu donare præsumant. Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ac quarumcunque prouinciarum, & locorum statutis, & consuetudinibus, etiam iuramento confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, necnon priuilegiis, indultis, & literis apostolicis, quibusuis prouinciis & illarum personis, ac vniuersitatibus & col-

legiis

legiis etiam per nos & sedem Apostolicam, sub quibuscunque tenoribus & formis, ac cum quibusuis clausulis, & decretis etiam derogatoriis, derogatoriis, & aliàs quomodolibet concessis, confirmatis, & etiam iteratis vicibus inuouatis: quibus omnibus etiam si de illis eorumque totis tenoribus specialis specifica expressa, & indiuidua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales id importantes mentio, seu quauis alia expressio habenda, aut exquisita forma ad hoc seruanda foret, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum infererentur, præsentibus pro expressis, & de verbo ad verbum insertis habentes, illis aliàs in suo robore permanfuris, hac vice dumtaxat specialiter & expressè derogamus, cæterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die VIII. Ianuarij M. D. XXXXIII. Pontificatus nostri anno nono. L. De Torres.

Et deinde cum sicut nobis nuper exponi fecisti, tu qui sicut asseris, rogeris à multis, vt opera tua, tam prius edita, quàm nondum edita, quæ super iure Pontificio, & super pertinentibus ad declarationem illius habes composita, typis excudi faceres, idque facere proponas, vita comite & Deo iuuante, impensis tuis & te præsentem, quo correctiora, auctiora, & pietiora prodeant, Nobis humiliter supplicari fecisti, vt in præmissis opportunè prouidere de benignitate Apostolica dignemur: Nos te amplioris gratiæ fauore prosequi volentes, huiusmodi supplica-

A 3

tionibus inclinati, Apostolica auctoritate tenore præsentium declaramus, intentione nostram esse, ut dicti Pauli prædecessoris litteræ, quæ de lecturis loquuntur habeant etiam locum in aliis commentariis, libris, & tractatibus quæ tu edideris, super his quæ pertinent ad præfati iuris Pontificij declarationem. Non obstantibus omnibus supradictis, quæ idem Paulus prædecessor in dictis præinfertis litteris voluit non ob stare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xviij. Maij. M. D. Lxxi. Pontificatus nostri anno sexto.

B. De Castro.

P. Iarus.

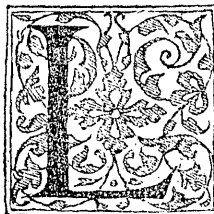

ILLVSTRISSIMO

EXCELLENTISSIMOQUE

D. DON GABRIELI A CUEVA,
Duci Alburquerquensi, Gubernatoriq;
Mediolani &c. iustissimo pientissimoq;
Principi,

MARTINVS AB AZPIL-
CVETA DOCTOR NA-
VARRVS S. P. D.

IBELLVM hūc, præcellens Princeps, excellentiæ tuæ dicare constitui, ut vel hoc signo exiguo insinuem maximam, qua in te, inque tuos omnes sum, semperque fui observantiam & pietatem. Eo maxime, quod non solum Martius armis Christi miscentes & preferentes, novistis fortiter pro Christo, proque vestris Regibus in eorum rebelles in bellis pugnare, vincere, trophæaque referre, sed etiam in pace Respub. ita Christianè moderari, ut prima, eademque summa sedes Apo-

88
stolica semper & summè coleretur. In tuos, inquam, omnes, præsertim in illum Max. Ducem patrem tuum Beltrandum à Cueva, filium primogenitum alterius Beltrandi à Cueva, qui egregia in suum Regem, à quo multi Principes defecerunt, fidem, insignique virtute militari Regna Castellæ suo Regi cum primis seruauit. In patrem, inquam, tuum, patruosque tuos, Petrum à Cueva & Ludo. à Cueva, quorum ille summus Machinarum bellicarum Cæsaris, hic summus militum prætorianorum eiusdem Præfectus fuit. Quorum fortia gesta toti sunt orbi nota. In amitas item tuas Illustrissimas, præsertim illam Donnam Maiorem, quæ nupta Illustrissimo Petro à Nauarra Mariscalo eiusdem Regni: feliciter peperit alterum Illustrissimum Petrum à Nauarra Marchionem Cortensem Summum omnium iudicio in bellis ducem, & in pace gubernatorem. Quos omnes, ecclesiastico splendore frater germanus eorum ille Illustrissimus Cardinalis Bartholomæus à Cueva exornauit. Cuius animi magnitudinem, & in rebus, cum priuatis, tum publicis gubernandis prudentiam & vigilantiam, ac in bene constitutis firmitatem & constantiam: inque suam opem implorantes, præsertim nobiles & egenos, omnimodam pro sua industria, & in Pontifices Ma-

ximos

9
ximos & Reges Catholicos gratia: proque suis facultatibus beneficentiam, & eleemosynam, nemo non laudat in utraque Hesperia. Causæ dedicandi præfata accessit altera. Nempe ut epistolam apologeticam materię libri affinem, quam dudum ad te scripseram: quàmque audio à nonnullis mendosè transcriptam, ei annecterem correctam. Simul ut enarrem, non quidem tua fortia in Germania & Africa contra Christi hostes gesta, sed ut in utilitatem Christianam euulgem omnibus scripto, ut multis euulgauit verbo, rationem illam arcanam, à circumstantia finis (quæ materia libri est) desumptam: quam mihi miranti, cur tantopere tua familia Christi & Ecclesiæ præcepta seruabat olim aperuisti, uidelicet, Quòd inferuituros tibi præmonebas, te non tantum gentilitia & innata, sed etiam ascititia, eademque religiosa militia militem; oportere tua tuorumque militari virtute Christo Regique placeretis: idque fieri non posse ab eis, qui sitim, inedia, ieiunia, vigilias, & alios labores militares simul & ipsam mortem, cum ratio militaris id posceret, ferre non possent, neque ab his qui præcepta, & imperio ducum promptè parere nescirent. Ideoque necessarium esse, ut qui tibi essent inferuituri, assuescerent Christi omnium

A 5

maximi ducis & Regis, Ecclesiæque suæ imperio, præceptisque parère, ac consequenter ieiunia, vigiliis & alia duriora, quæ Christiana virtus requirit, vsque ad mortem ipsam ferre, Tantòque magis à te illos dilectum, æstimatumque iri, quò magis nosceres eos Christo, Ecclesiæque audientiores. Quo factum fuit, vt nulla ratione etiam mea sententia iuridica persuadere potuissem, cuidam tuo à pedibus deferenti ad me tuas litteras Pampilona in domum natalem meam, plusquàm terdecim miliaribus Italis distantem, sub noctem vnus diei quadragesimæ, vt cœnaret: immo nec mane insequentis diei, ad te reuersurus, vt ientaret. Quo vtinam exemplo omnes duces militares, omnesque patresfamilias moueremur, ad considerandum, & reputandum id, quod, Iob docente, omnes scimus. videlicet, Vitam nostram esse militiam super terram, & docente ipsomet Christo, Regnum cælorum vim pati, violentosque rapturos illud: ad considerandum, inquam, hoc, eo hortandum nos primo, deinde nostros; ad abnegandum nosmetipsos, id est, appetitus nostros Christi voluntati rebelles; & ad tollendas cruces nostras, id est, ad promptè subeunda illa, quæ noster vetus homo, siue carnis sensualitas, iudicat esse mala, nouus verò, qui secundum spiri-

tuum

tum rectum est, bona, quò peccatis mortui, semper viuamus & moriamur Iesu Christo Domino nostro, qui te pietissime Princeps indies pietiorem, sibi que gratiorem vnà cum dulcissima conforte tua, donna Iohanna de Alhama, duce, Gubernatriceq; cum primis Christianissimam, & mihi in Christo obseruandissimam, efficiat, Amen.

Romæ.

DE FIN

DE FINIBVS HV-
MANORVM ACTVVM
COMMENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

August. in Questionibus Exodi.

Cum minister iudicis occidit eum, quem iudex iussit occidi: profectò si id sponte facit, homicida est: etiam si eum occidat, quem scit à iudice debuisse occidi.

S V M M A R I V M.

- Finium humanorum actuū cognitio, ad rectè viuendum, & examinandam conscientiam necessaria. nu. 1.*
Finis cuius malus, ipsum quoque malum. Et finis cuius bonus, ipsum quoque bonum. num. 1.
Gratianus aliqua tribuit utiliter Augustino contrarius Erasmo, qui multa ei damnosè adimit. nu. 2.
Finis uerbum masculino & foeminino genere profertur. num. 2.
Intentio est actus uoluntatis, & qualis. nu. 2.
Finis exactè diffinitur, & declaratur. num. 3.
Bonum duplex, uerum, & apparen. Idque triplex, honestum, delectabile, & utile. num. 3.
Verbum propter quatuor causas significat, efficientem, finem &c. num. 3.

Finis,

COMMENTARIVS.

- Finis, & medium potest esse idem, diuerso respectu. nu. 4.*
Finis primò duplex, ultimus & medius. Vltimus itè duplex, uerus & falsus; Medius item duplex. num. 4.
Bonum quoddam propter se tantum amabile, quoddam propter aliud tantum, quoddam propter se, & propter aliud; & quæ sunt illa. num. 5.
Bonum delectabile propter se amabile. num. 5.
Finis iterum duplex, cuius, & quo. num. 6.
Finis tertio duplex, operationis, & operantis. num. 7.
Finis, quarto duplex, bonus, & malus, cum suis diffinitionibus. num. 8.
Finis quinto, duplex, principalis, & minus principalis, cum suis diffinitionibus. num. 9.

Iturus de humanorū actuū finibus, quorum cognitionem pridem diximus esse necessariam ad rectè viuendum, & rectè examinandam conscientiam, ac confitendum peccata, in repet. c. inter uerba. 2. q. 3. nu. 289. de legi pro dicendorū fundamento cap. hoc, Cum minister. 23. q. 5. ex questionibus patris nostri grauissimi Augustini super Exodo desumptum. Partim quòd eius opem ut imploramus; ita etiam speramus. Partim quòd in variis uariorū regnorum academis prælegendo, frequentissimè illud citabamus, ad fundanda illa duo Boetij Topic. loca uidelicet, Cuius finis malus est,

est, ipsum quoque malum est. Et cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Quæ facillè deducuntur ex eo, quatenus probat, ministrū iudicis peccare, occidendo hominem, etiam illius iussu, in finem vindictæ priuatæ. Quia is finis malus est. Non autem si occiderit in finem vindictæ publicæ: Quia is finis bonus est.

Præmoneo in primis lectorē, caput hoc esse quidem à Gratiano desumptum ex August. super Exod. sed non ex vno loco tantum, sed ex duobus. videlicet ex q. 71. sub finem, & q. 79. neque tam quoad verba, quàm quo ad sententiam: vt palam est legenti omnes eius quæstiones super Exod. & conferenti caput hoc, cum præfatis duabus; quarum tenores breuitatis gratia non refero: Facio tamen certiore in eis non esse verbum, sponte, huic insertum, licet sit verbum, volens, & verbum, per voluntatem: quæ fati illi æquipollent in d. q. 79. Quæ tamen non sunt ita latè accipienda, ac significatio eorum patet. Alioqui enim probaret hoc capitulum, peccare omnes exequutores pœnarum sanguinis, qui voluntariè occidunt, vel mutilant eos quos iustè iudex occidi iubet. Quia sponte, volentes, & per volunt

voluntatē suam id faciūt. Quod est cōtra c. Non est crudelis. c. Qui malos, & c. Homicidas, infra ea. causa, & q. & falsum ac contra consuetudinē omnium totius orbis Christiani confessoriorum; qui passim absoluūt iustitiæ ministros, qui autoritate publica in id deputati, occidunt, & mutilant ad id patiendum damnatos, licet non proponant ab eiusmodi officio perpetuo abstinere; Quod iustè facere nequirent, si id verum esset, ob defectum iustæ contritionis, quæ huiusmodi propositum exigit. c. Negociū. de pœn. dist. 5. ^a & latius tradimus in Manuali cōfessoriorum. cap. j. post prin. Quare intelligenda sunt solūm de illo qui voluntariè ad propriam vindictam vel aliū finem malum occidit eum, quem iudex iustè iubet occidi. Quæ intelligentia satis colligitur ex prædictis duabus quæstionibus Aug. & ex consuetudine quam plurimorum doctorum, qui caput hoc passim allegant, ad probandas illas regulas Boetij in Topicis, citati à S. Tho. I. Sec. q. 18. artic. 4. Videlicet, Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Et cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Quarum priorem probat secundum intelligentiam prædictam iuxta sensum

a c. Pœnitentia. & c. Satisfactio, de pœnit. dist. 3.

sensum directum: quatenus habet malè facere illum exequutorem iustitiæ, qui damnatum etiam iustè, occidit sponte, id est voluntariè secundùm voluntatem propriam, ad vindictam propriam, vel alium malum finem. Posteriorè autem probat; quatenus iuxta sensum indirectum, & à cõtrario collectum, habet non peccare illum exequutorem iustitiæ, qui occidit condemnatũ iustè, ad finem vindictæ publicæ: qui est bonus: quia interest reipublicæ maleficia puniri. l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. ^b Quorum regularum prior quæ iuxta sensum directum hinc colligitur. f. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est: sine vlla exceptione, in vniuersum est vera: Altera verò, frequenter fallit: vt infra dicitur. Quia cum bonum constet ex integra causa, vt Dionys. ait, in c. 4. de diuinis nominib. post Arist. lib. Ethic. & S. Tho. i. Sec. q. 18. art. 4. in fi. non sufficit boni finis circũstantia, quò actus sit bonus. Quia verò, vt ipsimet aiũt, malum ex quocumque defectu fit, & ideo dicitur fieri modis infinitis, sufficit mali finis circũstantia, quò actus sit malus.

Ex hac præmonitione colligitur, Gratianum virum grauissimum, & rei theologicę callent

b c. P. f. a. me. de sen. in com.

callentissimum, & quendam alium, contrario modo sese ad Augustini opera habuisse. Quoniam Gratianus multa quæ non sunt eius, ad verbum ei tribuit Ille autem alius, multa quæ ad verbum à plerisque omnibus ei tribuuntur, ademit, censendo nõ esse ipsius. Cuius censuræ non pauci adhæserũt. Quod fuit in causa, vt ipse quoque cum ante 27. annos scriberem, cõmentaria in tres posteriores distinctiones de pœnitentia, in exordio earũ, in quo Gratianus tribuit August. librũ de Pœnitentia, eius operibus insertum, licet ipsius censura illi contraria displiceret, eius tamen in hoc Iudicium appellarem sagax, & donum Diuinum. Hunc autem postea quàm in quodam suo libro deprehendi aliquot errores, à nemine ante me notatos, quos in Reperit. c. Quando. de consecr. dist. 1. notabili 18. à nu. 13. vsque ad nu. 32. prodidi ab hinc circiter 20. annis, anno vsque 1550. & postea quàm noui, & à piissimis, eisdẽmque eruditissimis viris accepi, quod magno cum ecclesiæ scandalo censuerit, aliqua communi totius ecclesiæ cõsensu accepta, & pro irrefragabilibus habita, non esse illorum authorũ, quibus præfatus cõmunis consensus tribuit, admoneo

ipsum damnosè, saltem in sacris, & factorum authorum libris censendis, hallucinatū fuisse. Ideoque à censuris eius valde cauendum, tanquam factus ab eo qui sacram Theologiam non à radice, neque à trunco, sed, quod eius opera demonstrant, à foliis, & floribus delibauit. Quod ipsum nostra ætate facere, multos plus satis humanis, literis deditos, non solum circa theologiam, sed etiam circa iuris peritiam videmus, dolentes quod non satis animaduertunt aliud esse; sapientiam, scientiam & sacræ theologiæ, vel facti iuris peritiam, hebraicis, græcis, aut latinis verbis prolatam, vel scriptā, & aliud ipsam verborum, quibus profertur, & scribitur, significationem, & ideo aliam & longè maiorem operam impendendam rei cognitioni, neque sufficere impensam verborum significationi, cum à diuersis non fiat illatio. l. Papinianus exuli. ff. de minorib.

Dicam ergo breuiter, distinctè, ac aptè, quàm potero sine vilo fuce, & vlla ornatus cura, quid nam sit, & quotuplex actuum humanorum finis, quidque in eis operetur, & qui eorum illius ratione dicantur boni, & qui mali, qui peccata mortifera, & qui venialia, rudiùs quidem, barbariùs, & demissius,

sius, sed longè breuiùs, neruosiùs, vtiliùs & clariùs prælucente, opemque ferente Christo, quàm Cicero in suis quinque libris de finibus bonorum & malorum, fide ipsius destitutus: & affectu gloriæ per orationis elegantiam quarendæ, instructus.

Verbū Finis, tam fœminino, quàm masculino genere inuenitur, iuxta illud Aeneid. i. quem das finem rex magne laborum. Et illud eiusdem Aeneid. 3. Hæc finis Priami factorum. Et est extremitas cuiuslibet rei: quod probant præfata Maronis dicta, & multæ leges. ff. & C. finium regund. In nostro verò proposito accipitur pro termino, & extremitate, in quàm operatio vel intentio operarij se refert. Intentio autem operarij, est actus voluntatis: Non quidem illè, quo vult aliquid absolutè. Quia illè dicitur voluntas. Nec ille quo quiescit in aliquo. Quia ille ad finitionem spectat: sed ille, quo vult aliquid tanquam terminum alicuius rei in illud ordinatæ. Vt subtiliter declarat S. Thom. 1. 2. sec. q. 12. artic. 1. ad 4.

Diffinitur autem finis, iuxta mentem Aristot. 2. Physic. S. Tho. & aliorum in 2 lib. sent. dist. 38. b. esse bonum, verum vel appetens, quod propter se appetitam, facit, vt

B 2

a & c. finibus. de dolo & contum. & l. 1. proponendum. C. de iudic.

3
b & eiusdem S. Tho. 1. 2. sec. q. 12. artic. 1. & 2. & q. 13. art. 3.

aliud propter ipsum appetatur. Vt pridem diximus, sed non ad eò exactè, in repet. c. Inter verba. II. q. 3. nu. 195.

Dixi bonum, pro genere, quia omnis finis est bonum quoddam; sed non contra, omne bonum est finis. Dixi verum, vel apparens, eò quòd vt aliquid sit finis, & quiddam appetibile, satis est, & requiritur, quòd sit verum bonum, vel apparens. Ita quòd sit bonum, vel appareat aliqua ratio, quare videatur bonum, iuxta illud Philof. 2. Phisic. Finis est bonum, vel apparens bonum. Idque triplex esse. s. honestum, delectabile, & vtile. vt S. Thom. I. par. q. 5. art. 6. ^b Dixi, propter se appetitum, quia si solùm propter aliud appeteretur, esset quidem mediũ ad finem, sed non finis.

Dixi, facit, vt aliud appetatur propter ipsum. Alioqui enim non esset finis & terminus: quicquid dixerint Greg. Ariminensis, & Gabr. in 2. dist. 38. quibus vbi suprà non contradixi.

Per verbum autẽ, Propter, vt ait S. Tho. 2. sec. q. 27. artic. 1. quatuor causæ significari possunt. Finalis, formalis, efficiens, & materialis, ad quam reducitur etiam materialis dispositio, quæ non est causa simpliciter, sed secund

^a Et S. Tho.
2. sec. q. 5.
artic. 5.
h. c. 1. sec.
q. 4. art.

secundùm quid. Quatuor enim sunt causæ diligēdi, & appetendi aliquid propter aliud, & vt dicatur Finis; puta, Finalis, vt medicina propter sanitatem, Formalis, vt homo propter virtutem, quia virtute formali est bonus, & ita diligibilis. Efficiens, vt filius alicuius ob patrem Dispositio quæ reducitur ad genus causæ materialis, vt beneficus propter beneficia, quæ ad id mouent.

Ex quibus inferitur quòd vt aliquod bonum sit finis, non oportet vt id non appetatur ob aliud. Vnũ enim & idem diuersis rationibus potest esse mediũ, & finis: vt temperantia quæ per ieiuniũ quæritur ad melius seruendum Deo, respectu ieiunij, est finis, & respectu Dei medium. Id quod latius mox apparebit.

Finis autem diuiditur primò, in vltimũ, & mediũ. Vltimus est, qui propter se ipsum tantum amatur, & hic est duplex. Alter est verus vltimus, & omniũ supremus, & vnus omnium creatorum scopus, qui propter se tantum, & non propter aliud est amabilis. Qualis solus Deus est, vt docet S. Thom. 2. sec. q. 27. art. 1. Quippe qui super omnia est diligendus. Deut. 6. Matth. 22. Marc. 12. Alter est falsus, quem falsi homines pro sua

falsa imaginatione impudētissimè, stolidif-
simèque tacitè vel expressè fingunt, & ado-
rant. iuxta illud Apost. Quorum Deus ven-
ter est, ad Philip. 3. Qualis est voluptas Epi-
cureo. In quem Cicero duos libros prædi-
ctorum quinque ferè prodegit.

Finis medius, est qui propter se & pro-
pter aliud amatur. Qui est duplex. Alter ve-
rè medius, ille s. qui verè est propter se, ac
propter aliud amabilis. Quales sunt virtu-
tes, & omnia honesta. secundum Ambr. lib. 1.
de offic. ^a Alter falsè medius, ille s. qui non
potest esse amabilis propter se. Qualis est
pecunia: vel non est amabilis propter aliud.

5 Qualis est Deus. Quæ autem propter se, &
propter aliud, rectè amari queunt, sunt om-
nes scientiæ speculatiuæ, secundum Arist. x.
Metaph. ^b & virtutes morales aliæque ho-
nesta secundum Ambr. lib. 1. offic. ^c Hæc siquid-
em, iustè possunt amari propter se tantum,
& iustius propter Deum, vel alios fines eis
superiores. An autem delectabilia sint talia,
quæstionis est. Nam S. Thom. 1. sec. q. 4. art.
2. ad secundum. ^d ait Delectationes esse pro-
pter operationes. At in eadem 1. sec. q. 2. ar.
6. ad 1. dixi, delectationes propter se appeti,
& non propter aliud. Si li, propter, causam
final

a Et S. Th.
1. par. q. 5.
artic. 6.

b Et S. Th.
1. sec. q. 3.
artic. 6.

c Et S. Th.
1. par. q. 5.
artic. 6.

d Et in
Summa cõ-
tra Gentil.
lib. 3. c. 26.

finalem sonet. Immo in arg. 1. alleg. Aristot.
10. Ethic. docentem. Ridiculum esse ab ali-
quo querere, propter quid vult delectari;
cum palam sit, quod propter ipsam delecta-
tionem, & hoc videtur verius per latè tra-
dita à Caiet. in d. art. 2. vbi pulchrè dicta S.
Thom. conciliat, dicens, Bonum diuidi in
bonum propter se, & bonum propter aliud:
bonum autem propter se, in bonum hone-
stum, & delectabile, & ita salus & vita, quæ
ad delectabilia reducuntur à Boetio lib. 2.
prosa 2. de Consolat. sunt de genere bono-
rum, quæ propter se solùm iustè appeti pos-
sunt, id quod ad multa multum perpendere
oportet. Cætera verò bona, quæ vocantur
utilia, non sunt amabilia propter se, sed so-
lùm ob aliud, qualia sunt, bona pecuniaria
secundum eundem S. Tho. in d. art. 6. ad 2.
Qualia etiam honoraria, s. honor, fama, &
gloria iuxta eundem 2. sec. q. 132. art. 1.

Secundò, diuiditur finis, in finem cuius, ⁶
& in finem quo, quorum membrorũ nomi-
na à Ciceronianis parum probantur. Finis
cuius, est id in quo est ratio boni. Finis autè
quo, adeptio & possessio, siue vsus eius. Ut
auari, finis cuius, est pecunia, in qua est ratio
boni. Et finis quo, est adeptio, possessio &

vsus eius, vt declarat S. Thom. 1. sec. q. 2. art. 8. Et ita finis cuius, totius humanæ vitæ ipse Deus est, in quo summa & infinita ratio boni est. Beatitudo autem, qua beati videntes cum, eo ipso fruuntur, est finis quo.

7 I I I. Finis diuiditur in finem operationis, & in finem operarij, seu operantis. Finis operationis est obiectum, in quod suapte natura ipsa dirigitur. Finis operantis est, in quem per operantem dirigitur operatio. Vt cum quis edificat domum, quod locando eam, lucretur; ipsa domus est finis operationis. Finis autem operantis, est lucrari, quod per locationem intenditur. Qua diuisione ad graues difficultates dissoluendas multis in locis D. Thom. vititur præsertim in 2. dist. 1. q. 1. art. 1. & 3. & dist. 36. q. 1. art. 5. ad secundum. & dist. 38. art. 2. & in quarto dist. 16. q. 3. art. 1. q. 2. ad tertium & 2. sec. q. 141. art. 6. ad primū.

8 I I I I. Diuiditur finis in bonum, & malum. Bonus finis est bonum verum aptum medio quo quæritur. Non enim potest esse bonus finis nisi verè bonum. Nec sufficit quod sit verè bonum, nisi medio quo quæritur, sit aptum. Non enim est bonum diligere Deum propter pecunias, vt infra dicitur. illud autem est bonum aptum; quod est obiectum

obiectum actus, in quod ille suapte natura dirigitur, aut aliquid aliud illo melius. Finis vero malus est malum culpæ, vel bonum medio quo quæritur ineptum. Finis enim in quantum huiusmodi, superior est medio, in quantum huiusmodi, secundum D. Th. 1. sec. q. 1. art. 1. ad 1. At malum est inferiora superioribus præponere: immo & æquare c. statuiimus, & c. solitæ. de maior. & obed. Quia omnia inordinata mala sunt; cum nihil debeat esse inordinatum §. Si vero, ver. Inordinatum autem nihil. Et quia ea quæ à Deo sunt, ordinata sunt. ad Rom. 13. Et quia prædica inferiora non debent dominari superioribus; sed eis subseruire: l. 1. §. Sicut. & l. 2. in princ. ff. de aqua pluuiæ arcen.

9 V. Diuisio finis, eademque maximi ponderis est, in principalem & minus principalem. Principalis est finis propter quæ solum, vel tantum propter illum, ac propter alium fit opus, saltem quoad actionem operis. Dixi, solum, ad significandum esse aliquos fines principales totales. Qualis est virtus respectu operis, quod quis facit eo solo quod est honestum: vel quod recta ratio id dicat. Dixi, vel tantum propter illum ac propter alium; ad significandum esse aliquos fines

*Authk.
de here. &
Falc. cap. ad
hoc. & 6. dis.
f. Extrava.
nam san-
cti. de ma-
ior. & obe.*

principales, qui sunt partiales & nō totales. Quales sunt illi duo fines ieiunij, ieiunantis aliquo die quatuor temporum, quadragesimæ, ad satisfaciendum duplici præcepto, quo illud præcipitur: videlicet præcepto de ieiunando dies quatuor temporū. de quo in c. 1. 2. & 3. 7 6. di. & præcepto de ieiunando quadragesimam: de quo in c. quadragesima. de consec. dist. 5. Addidi, saltem quoad actionē illius operis: ad comprehendendum finem principalem cōcurrentem cum alio maiore, & principaliori. vt cum quis ieiunat, die ad id indicto, vt obediat præcepto Ecclesiæ & placeat Deo. Nam licet finis Deo placendi sit quiddam maius, & principalius quàm obedire. Quippe quod est actus charitatis, quæ præcellit omnes virtutes. c. charitas. 2. de poenit. dist. 2. tamē quoad hoc est quadam tenus par obedientiæ. Finis minus principalis est dispositio, siue impulsio, ad faciendum aliquid propter aliud, siue sine illa id fieret; siue nō. Quales sunt, timor inferni, & spes paradisi: quibus quis ad amandum Deū propter seipsum mouetur. iuxta mentem S. Tho. in 2. sec. q. 27. art. 1. qui ait eam reduci ad causam materiale: & quod non est simpliciter, sed secundum quid. Dixi, siue

siue sine illa &c. ob multos fines minus principales operum, sine quibus ea non fierent. Qualis est negotium alienum eius qui venit Romam, ob grande aliquod negotium proprium, & non venisset, nisi aliquis aliud minus, cum aliquo salario ei commisisset. Eiusmodi enim aduentus finis minus principalis, est negotium alienum, licet sit causa sine qua id non accidisset,

S V M M A R I V M.

Finem ob aliquem hominem, & alia omnia agere, sed alia & alia ratione. num. 10.

Fine à quo actus suam speciem sortiuntur; qui finis est primus in intentione, licet quando est alius ab obiecto sit ultimus in executione. num. 10.

Fine de ultimo uitæ humanæ inquisitio Aristotelis non adeo magnificanda &c. quia facile aliunde discitur. numero 11.

Beatitudo in quo consistit, & quid sit essentialiter. nu. 11.

Beatitudo in nulla re creata consistit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitiis, nō in honoribus, non in fama & gloria, nec in potentia, non in ullo corporis uel animæ bono, nec uoluptate, licet inhereat animæ, sed in solo Deo, qui eam producit. num. 12.

Beatos multos falsè dici. num. 13. Et est duplex re, & spe consummata patriæ, & consummanda uiæ: & hanc tales, & tales habere. num. 14.

Beatitudinis titulo, qui & qua ratione iustè gaudeant. numero 14.

Finem

Finem aliquem esse ultimum humanæ uitæ etiam naturali ratione probari. num. 15.

Finem ob ultimum, hominem omnia agere, non uideri uerum, contra S. Thom. nu. 15.

Referri posse omnia quæ non sunt peccata in Deum. num. 15.

Infidelium actus non omnes mali. num. 15.

Referre in Deum nos omniæque nostra, actu uel uirtute, utile, sed non semper necessarium. num. 16.

Mediorum in finem relatio, sit uno actu, quandoq; pluribus, inter quæ plurimum distat. num. 17.

Actus idem non potest esse bonus & malus, etiam diuerso respectu. num. 17.

Relatio duplex, actualis & uirtualis, quæ diffinitur ex actû. num. 18.

Gratiæ gratum facientis effectus quidam insignis. nu. 19.

Referendi nos & nostra Deo, modus utilis. num. 19.

Fines duos ultimos etiam falsos, nemo uno & eodẽ tempore habere potest. num. 20.

Fines ultimi falsi tot quot falsæ opiniones putant esse omnium amabilissima. num. 20.

Deus firmiter necessario amandus, licet non feruentius & intensius. num. 20.

Amat qui aliquid ita ut malit frangere legem ad mortale obligantem, quàm desistere ab illo amore, peccat mortaliter. num. 21.

Finem ultimum non ponit omnis in eo in quo etiã scienter mortaliter peccat. num. 22.

Peccatur non habitu, sed actu: cum exemplo quotidiano. num. 23.

Amare Deum æquè ac aliud uel minus cõparatiuè peccatum,

catum, non autem simpliciter. num. 24.

Bonum, aliud propter se solum, aliud propter aliud solum, aliud propter se, & aliud amabile. num. 24.

Scire ut scias tantum, si & quando peccatum. num. 24.

AD diffinitionem, ac diuisiones 10 prædictas addo, declaroque cõplura, sequutus ordinem propositionis earũ. Primò quidem, ad diffinitionem finis positam num. 3. addo id quod S. Thom. post se ac alios in 2. lib. Sent. dist. 38. diffinit in 1. sec. q. 1. art. 1. & 2. Omnem hominem agere propter finem; immo & alia omnia etiã naturaliter agentia. Secundum philosoph. 2. Physic. Sed aliter homo rationis particeps; & aliter rationis expertia. Homo quidem tanquàm sese ad illum libere sua uoluntate mouēs. Illa uerò naturaliter tanquàm à natura ipso Deo mota. Illud item quod ipsemet in dist. q. 1. art. 3. determinat, scilicet humanos actus à fine suã speciem recipere iuxta illud August. de Eccles. morib. Secundum quod finis est laudabilis, uel culpabilis, opera nostra sunt laudabilia uel culpabilia. Quia finis qui est ab obiecto, licet sit ultimus in executione; primus tamen est in intentione. Quod clarius expressit in art. 1. & 4. & clarius q. 18. art. 18. art. 7. ^s Quod nõ latuit

g & q. 20.
artic. 2. ad
secundum.

latuit Bart. in l. Ambitiosa. num. 19. ff. de decret. ab ordi. facien.

II Ad primam autem diuisionem finis positam nu. 4. in vltimū & medium; addo primò, Quòd operosa illa de vltimo fine, foelicitate ac beatitudine inquisitio. Aristot. in lib. 1. & 10. Ethic. & verbosa illa Cicer. in 5. libris de finib. bonorum & malorū. non est tanti faciendā, quanti ego olim illam faciebam, imitatus gloripetas illos, qui malunt discere veritatem per ambages ex philosophia ethnicorū obscura, & nubila, quàm reſta ex Euangelio claro & sereno a sacris doctoribus exposito. Quoniā ex 1. Ioan. 4. b. facillimè colligitur finem vltimum cuius, omnium in quo beatitudo nostra consistit, esse ipsum Deum, increatū, summè, infinitèque bonum. Vltimum autem finem quo esse beatitudinem siue foelicitatem animæ inhærentem creatam, qua prehenditur, & in fruitionem habetur vltimus ille finis cuius; vt ante postque alios declarat S. Thom. in 1. sec. dicta. q. 1. art. 7. Et quòd beatitudo siue foelicitas essentialiter est visio Dei, cum illa mira fruitione, quam iuxta Esa. cap. 64. & Pau. 1. ad Cor. 2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt rectè

b Et Magistro Sent. S. Thom. Scoto & aliis in 4. dist. 49. & S. Thom. in 1. sec. q. 1. 2. 3. & 4.

rectè placet S. Th. in dicta q. 3. art. 8. vel fruitio cum visione vt subtilissimo placet Scoto, in dicta q. 49.

Addo quòd S. Tho. ante postque alios in dicta q. 3. monstrat esse impossibile, non solum iuxta rationem fidei catholicae, sed etiam iuxta naturalem beatitudinem nostram, consistere in alio quàm in ipso Deo, in quo summa & tota ratio vniuersalis boni consistit dum in art. 1. ostendit, non posse consistere in diuitiis. In secūdo, quòd neque in honoribus, licet diuitiis meliores sint. In tertio, quòd neque in fama & gloria. In quarto, quòd neque in potentia. In quinto, quòd neque in vilo corporis bono, cum & salus, & alia corporis bona ordinètur ad animæ bonum. In sexto, quòd neque in voluptate, etiam quàmlibet honesta. Et in septimo neque in aliquo bono animæ, quàmuis animæ inhæreat beatitudo, qua prehenditur & possidetur id in quo illa cōsistit, nempe ipsemet Deus. In octauo, quòd neque in vilo alio bono creato, sed in Deo ipso increato, qui creauit nos: quique beatitudinē in animis beatorū facit, iuxta illud Aug. 1. de doctrina Christia. Illis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt. vt declarat S. Thom.

Thom. in dicta quæst. 3. artic. 1.

- 13 Quare, iure rideamur, qui ob quàmlibet magna fortunæ, corporis, vel animæ bona, gaudemus appellari foelices, antequàm Deū intueamur, & antequàm sciamus, nos esse illi per gratiã suam acceptos. Quod nemo nisi reuelante domino scire potest. Eccles. 9. Immo & antequàm probabiliter eam nos esse consequutos, & cōseruare coniciamus. Quin etiam scientes, vel scire debentes, ea nos carere, ideo quòd nouerimus nos in squalido culpæ mortiferæ reatus statu iacere: parum memores illius Seuerini libri, de Consolat.

Quid me foelicem toties iactastis amici?

Qui cecidit stabili non erat ille gradu.

& illius Parthenicæ Marianæ,

Foelices quicumque isus a syrtibus altam

Visuri pacem, sunt in loca tuta recepti.

Nã neq; mens ullã secus est habitura quietẽ,

Nec latos sensura dies, nec dulcia secla.

- 14 Nolumus tamen negare, posse appellari beatos & foelices illos, qui gratia Dei gratū faciente fruuntur: etiam si paupertate opprimantur, morbis cruciẽtur, & ignominia, ac tyrannide pessundentur. Illos item, qui non abeunt in contilio impiorum; & in via peccatorum

catorum non steterunt. Psal. 1. & quorū remissæ sunt iniquitates. Psal. 38. Qui timore casto Deum timẽtes, ambulant in viis eius, Psal. 127 & qui immaculati in via ambulant in lege Domini, Psal. 118. Beatos, inquã, spe, non re, beatitudine consummanda, non consummata, viæ, non patriæ. Sed nec volumus damnare peccati, omnes qui eiusmodi epithetis & titulis foelicitatis, & beatitudinis ornari gaudent, modo non gaudeant eis quatenus ob malum culpæ, vel ob bonum falsum tribuuntur; aut ob ipsam laudem solam, non referendo eam in alium finem aptum, etiam si ob vera bona illa contingat, iuxta ea quæ pridem in dicta repe c. Inter verba. 11. q. 3. nu. 335. seruanda diximus, in acceptanda iustè laude humana; & summatim retulimus in Manuali cap. 23. nu. 18. De numero quorum iustè se beatos appellari gaudentium, sunt qui ratione dignitatis interioris, veræ, vel præsumptæ, vel exterioris, cui virtus animi respondet, vel respondere præsumitur, vel qua est ei respondendum, obligat vel incitat eiusmodi appellationẽ acceptant, gratias Deo agentes quòd dederit eis illa ob quæ laudantur, aut indolentes quòd nil eorum, vel certè nõ tantū,

quantum putantur habere, habeant. arg. c. 1. 40. dist. adiuncto c. Inter verba. 11. q. 3.

- 15 Addo tertio quod idem S Thō. in dicta q. 1. art. 4. probat efficaciter, esse aliquē vltimum finem humanæ vitæ: non solum fidē catholica, sed etiā illa ratione naturali quod finis habet rationem boni, quæ infinitū tollit. iuxta Philof. 2. Metaph. Immo & in art. 6. tenet, omnia quæ vult homo, velle propter vltimū finem. Quod tamen nobis non videtur certum, etiam subintelligendo formaliter vel virtualiter; quicquid Caiet. ibi dicat soluendo argumenta Scoti in 4. dist. 49. quæ tamen, nostra sentētia, minime soluit. Et corroborantur, Tum eo quod peccata quæ peccamus, neque referimus, neque sunt referibilia in vltimum finem, secundum omnes, & tandem Caiet. 1. sec. q. 8. art. 3. & q. 100. art. 10. Vbi ait, omnia, quæ non sunt peccata, esse in Deum referibilia; non tamē illa. Tum quia licet operari, propter id quod est per se amabile, nō referendo illud in finem vltimum, vt infra dicemus. Tum quia multi multa volunt, & operantur etiam formaliter, & actualiter propter id quod est, & sciunt esse cōtrarium vltimo fini, & eius asequutioni: puta omnes qui peccant mortaliter

liter scientes id impedire adeptionem eius. Tum quod alioqui omnia opera infidelium, qui gloriam vel falsum Deum suum vltimum finem putant, essent peccata, ob mali finis circumstantiam. Quod est contra eundem S. Thō. 2. sec. q. 10. art. 4. Quē ibi Caiet. latē defendit contra Greg. Arimin. qui communiter reprobatus in 2. sent. dist. 38. & seq. id affirmavit.

Addo quartō, vtilissimū quidem esse, 16 dicare omnia opera nostra huic vltimo fini, iuxta illud Psal. 44. Dico ego opera mea Regi. Et omnia in nomine eius, qui est D. N. Iesus Christus facere ad Colof. 3. ^kNam & Perius fidei lumine carens, grauitē detestatur oscitātiā nostram, qui parum ob oculos hunc finem vltimū versamus, & minus in illum nostras actiones veluti sagittas suas in suum scopum sagittas collimamus. Dum ita increpat,

*Est aliquid quō tendis, & in quod dirigis arcū,
An passim sequeris coruos, testāq; lutoq;
Securus quo pes ferat, & ex tempore viuus?*

Et dum subdit,

*Discite ō miseri, & causas cognoscite rerum.
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur?
Vtilissimum, inquam, est hoc facere: nō ta-*

men adeo in id obligamur, vt quoties id non facimus. peccemus. Immo plurimū nocuerit credere omnia quæ facimus esse peccata, nisi in vltimum finem, qui est Deus, ea referamus. Proinde curemus facere illud, vt meritis crescamus; & hoc euitemus, ne scrupulis angamur.

17

Addo quintò, quòd multi putant se non facere relationem prædictam quam tamen faciunt: & multi contra facere, quam tamen non faciunt. Pro cuius rei intellectu, notandum: quòd hæc collimatio, siue relatio operum nostrorum, in vltimū finem, siue Deū & aliorum mediorem in alios fines, aliquando fit vnico actu, aliquando pluribus. Fit pluribus, quando vno volumus finem, & altero, ea quæ sunt media ad finem, Vnico autem fit, quādo vno & eodem actu volumus finem, & media in illum. vt probat vterque S. Tho. i. sec. q. 8. art. 3. Plurimūque refert; an hoc vel illo modo ea velimus. Nā quando finis est bonus & media mala, vel è contrario finis malus, & media bona, & vtraque volumus vno actu, totus ille malus est: Quia vnus & idem actus, nō potest esse bonus, & malus, etiam diuersis respectibus. Secundum communem opinionem, quam affirmat S. Tho.

Tho. in 2. sent. d. 40. q. 1. art. 4. ^l At si diuissim vno actu quis vult orare, vel ieiunare, & altero vanam gloriā ex eo quærere, prior actus potest esse bonus, licet posterior sit malus.

18 Notandum item, quòd hæc relatio est duplex, s. actualis, siue formalis, aut expressa: cum vnico actu, vel pluribus actualiter media referuntur ad finem, vt proximè dictū est. Et virtualis aut tacita seu equipollens. Quæ prætermisā operosa doctorū disputatione, super hoc adhibita in 2. lib. sent. dist. 40. & attentis magnis argumentis Io. Maioris contra communem, in quam etiam S. Tho. inclinatur ibidem, art. 5. ^m diffiniri potest quòd relatio, quæ tacitè resultat eò quòd includitur in alia generali actuali antea facta; vel eo quòd aliam actualem specialem consequitur. Vel eo quòd inest actui aptitudo ad relationem talem, concurrente gratia habituali quæ ad eam inclinatur. Exemplum primæ partis, est relatio illa tacita, quæ resultat ex eo solo quòd quis facit bona opera, postquam generaliter aliquando dicauit & retulit omnia bona suæ vitæ opera, amoris vel obsequio Dei: aut cum professus fuit Christianismum, monachismū, vel aliū viuendi statum accepit: aut aliàs quodcumque, &

l Et maior d. 17. q. 2. Caiet. super Matth. c. 6. Iacob Simayn. in moralib. c. 12. aptius in hoc text. c. cum renunciat. 32. q. 1. & ca. si enim. de penit. dist. 2.

m Et Caiet. 1. sec. q. 21. art. 3. & q. 100. art. 10. & aptius ad propositum q. 8. art. 3. & q. 18. artic. 5. & 9. in addit. magn.

postea mentē cōtrariam non habuit. Exemplum secundæ partis, est relatio milliarium, siue leucarum, & passuum itineris, quod sine vlla Dei actuali memoria facit is, qui vadit visere S. Iacobum in cōpostella, quæ resultat ex eo quòd ipse illam visitationem vouit. Exemplum tertiz partis, est relatio bonorum operum eius, qui sine vlla Dei actuali memoria facit in statu gratiæ gratū facientis, & charitatis; resultans ex eo quòd sint apta, vt in vltimū finem referantur: & fiunt ab eo, qui habet illum præexcellentē habitum charitatis, & gratiam, quæ ad eiusmodi relationē inclināt, vt S. Th. Maior. & Caiet. vbi supra probant. Breuius etiam diffiniri potest secundum Bonauenturam, quem sequitur Gabriel in dist. 41. col. 3. quòd virtualis relatio vnius in aliud est illa, de qua interrogatus operans, an tacitè illam sentiat? Verè ac affirmatiuè respondere potest ita sentire.

19

Ex his infertur vnus fructus sæpe à cionatoribus inculcandus illius fælicis status in gratia Dei. Infertur etiam piissimum esse vt quisque nostrum frequēter Deo, nostro fini vltimo corde puro dicat multa domine volo, nolo, dico & facio: quæ propter se min

se minimè sunt amabilia, nec de se sunt mala, sine vlla tui, vel beatitudinis, vel alicuius virtutis, quæ iustus eorum finis esse potest actuali memoria; quæ mea fragilitas est. Quare imitatus Psaltem psal. 44. Ego ea omnia & alia opera mea, & me ipsum dico tibi regi & domino meo: protestor que me omnia illa velle, vt placeam tibi omniū amabilissimo. Vtq; reuerer te omnium reuerendissimum. Vtq; aliquando tua visione, (quæ omniū suauissima est) perfruar, vtq; hoc iusto fine virtualiter saltem præstita, recta sint, & honesta, inque tuum amorem referibilia.

Addo sextò, quòd quanquam vnus & idem homo, vno & eodem tempore, nō potest etiā falsè putare duos esse sibi vltimos fines, cuius, neque quo, quia id secū pugnat, & compugnantia constare nequeunt. l. vbi repugnantia. ff. de reg. iur. " Licet item veri fines vltimi cuius, & quo non sint alij quàm prædicti, etiam iuxta solam rationem naturalem, vt probat S. Thom. 1. sec. q. 1. art. 7. tot tamen sunt falsi, quot aliquorū falsæ opiniones, & peruersæ voluntates fingūt. Et toties diuersis temporibus plures habere potest vnus & idem, quoties suam sacrilegam

*n. c. si enim.
de penit.
dist. 2.*

opinionem in aliam in eo illi similem mutat. Quia vnicuique id est talis finis vltimus, quod ipse putat esse omnium amabilissimum, iuxta illud Apost. ad Philip. 3. Quorum Deus venter est. Ideoque grauissimum idolatriæ genus est velle, vel appetere, vel amare aliquid aliud à Deo vero, tanquam omnium amabilissimum. Impiæque illa phrasia loquendi Virgiliana, ò Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit, Namque erit ille mihi semper Deus, &c. Quam quidam, nimium sese amantes, imitatur; dum sese, suos deos, suosque angelos appellant, finem sui amoris vltimum sese esse inuentes, contra illud Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Quod tamen intelligendum est de maiori amore, quoad firmitatem, non quoad intensiorem & feruorem, vt in Manuali confessoriorum cap. 1. nu. 3. declarauimus. Quo à peccato excusantur plurimi qui longe fortius ac intensius amant sese, parentes, vxores, vel amicos, quam vltimum finem Deum. Parati tamen saltem virtualiter, prius perdere illum feruentem, quam diuinum vt cumque calidum, si fors tulerit, vt alter eorum sit necessario perdendus. Quo modo vtinam omnes; qui
 sic

sic amant, & sic loquuntur sint parati, vel saltem pœniteat eos non fuisse ita paratos: quò veniam confessi, consequantur. Amen.

Qui tamē & omnes alij meminerimus, 21
 quòd toties mortaliter peccamus, quoties ita pecuniam, honorem, amicos, cognatos, heros, duces, Reges, Imperatores, Episcopos, Papam, immo & nos, vitam ve nostram amamus: vt malimus legem, (quæ ad peccatum mortiferum obligat) transgredi, quam prædicta, vel eorum gratiam amittere. An autem id sit constituere tacite, vel æquipolenter, finem vltimum in eo quod præfert huiusmodi legi, quæstionis potest esse. Quia id videri potest alicui sensisse vterque; S. Thom. in sec. q. 88. art. 4. & seq. At ipse arbitror non constituere. Tum quia illi patres non exprimunt hoc. Tum quòd alioqui bis peccarent omnes, qui semel scienter mortiferè peccarēt. Quia transgredierentur legem: quod est vnū peccatum; & ponerent finem vltimum in eo: quod est alterum. Tum quia multi peccat mortaliter cognoscentes minimè in eo consistere finem vltimum, licet nouerint id esse illi exosum, & licet à tentatione aliqua victi, agant illud, sciunt tamen, id non esse omnium amabilissimum.

22 Addo septimò verè pœnitētem, & omnia peccata sua vt debet, confiteri volētem, recogitare oportere; num aliquādo & quoties eo animo, actu siue actualiter, aut virtualiter fuerit. Actualiter, inquam, vel virtualiter: Quia nō sufficit ad peccandū habitū, seu habitualiter, illo animo fuisse. Quia omnium sentētia non peccamus habitibus, sed actibus. Et qui eo habitu est, vt auctoritate propria vindicaret iniuriā, si ei fieret, vel rem haberet cum aliqua, si ab ea rogaretur; non peccat; si nullum super hoc alium actum produxerit. Quod etiā ex Cardinali S. Xisti pridem collegimus. in c. Quem pœnitet, de pœnit. dist. i. Alioqui enim etiā dormientes peccaremus contra Clement. i. de homicid.

23 Addo octauò, quòd ex verbis illis Christi: Qui plus amat &c. nemo colligat, eū, qui æque amat vltimum finē, qui est ipse Deus; ac se vel aliā creaturam, non peccare. Tum quia comparatiuè æquè, vel minus amat Deum, quàm se vel alium, peccat, vt post S. Tho. i. sec. q. 109. art. 3. diximus in Manuali cap. ii. nu. 8. Tum quia plus tenemur diligere illum quàm alios, & quàm nos ipsos, vt probat S. Thom. 2. sec. q. 27. art. 3. & seruare præcepta

præcepta eius, plusquam nos, vitamq; nostram. iuxta illud: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suā, & sequatur me. Matth. ii. Quo docemur, oportere nos perdere vitam; si aliter eum sequi præcepta eius seruando nequimus. Quæ catholica conclusio est, frequētēque per concionatores inculcanda: Cum passim videre sit præcepta Pontificum, Regum, Regulorum, heroum, & amicorum iniusta, maioris haberi, quàm iusta Christi: & hæc ob ea frangi. Dixi superius, qui æque vel minus amat Deum, comparatiuè. Nam qui sine vlla cōparatione ad Deum, minus, vel æquè amat eum, non peccat. Nō enim omnis amor quo Deus amatur est malus, eo ipso, quòd nō sit sic per omnia erectus, vt videtur præsupponere vterque S. Tho. in i. sec. q. 109. art. 3.

24 Addo nonò, quòd ex hac diuisione prima colligitur esse aliquid, quòd propter se solum, & non propter aliud, rectè amari potest. Et ita est vltimus finis, quòd nequit esse rectè medius. Quòd solus ipse Deus æternus, immensus, omniumque principium & finis est. Est aliud, quòd propter aliud solū, & non propter se rectè amari potest; & ita non potest esse rectè finis vltimus, neque medius.

medius. Cuius generis sunt bona pecunia-
ria, & honoraria, & omnia quę dicuntur bo-
na vtilia. Aliud est quod propter se & pro-
pter aliud, recte amari potest. Et ita recte po-
test esse finis medius, & non vltimus. Cuius
generis sunt virtutes, scientiæ, & alia hone-
sta, immo & delectabilia; vt prædictum est
suprà nume. 4. & 5.

Ex quo inferitur, errasse illos, qui dixerūt,
quendam peccasse in eo, quod iura diuina,
& humana, vel artes liberales disceret, eo
tantum fine, vt sciret; non referendo id in
alium. Quia scientia est finis medius; qui
propter se solum, & propter aliud appeti po-
test, vt dictum est. Nec obstat illud Bernar.
li. i. Medit. quo illi mouebantur; Multi sciūt
vt sciant, & curiositas est. Quia intelligen-
dum est de illis, qui discunt scientiã ad glo-
riam vanam, vel alia vana, vel mala; Vel
non ideo, quod scientia propter se solam,
est recte appetibilis.

S V M M A R I V M.

*Fines & scopi vltimi, in quos viatores omnia referant,
duo sunt, nu. 25.*

*Finis operantis licet sit posterior fine operationis se-
cundum ordinem executionis, est tamen prior secun-
dum ordinem intentionis, & ita principalior, nu. 26.*

Lex

*Lex omnīs iusta principalis fit ob utilitatem publicam
quàm priuatam, nu. 27.*

*Antinomie quedam graues conciliantur noue nume. 28.
& 29.*

*Legibus aliquot cur renunciari potest: licet principa-
lis publicam utilitatem quàm priuatam respiciant,
num. 29.*

Fortunius Cantaber laudatus, nu. 29.

*Finis non idem iuris utriusque secundum communem;
sed contra Fortunius; qui quattuor dictis satis con-
ciliatur. Quodq; beatitudo vera quę Christiana est,
supernaturali tantum lumine cognoscitur, nu. 29.*

Irca secundam finis diuisionem 25

positam supra nume. 6. in finem

Cuius, & finem Quo, admonen-

di sumus frequenter, quod hu-

manæ vitæ omniumq; in hoc sæculo eam
agentium, qui viatores dicimur, duo tan-
tum sunt vltimi scopi in quos omnia no-
stra in Deum referibilia, mediatè vel im-
mediatè, actu vel virtute referre debere-
mus. Videlicet finis Cuius; qui est Deus ipse
increated, & infinitè bonus. & finis Quo;
qui est beatitudo ipsa animæ creata & fini-
ta; qua tamen ipse infinitus ad plenam &
perfectam satietatem apprehenditur.

Ad tertiam diuisionē finis positam su- 26
pra nu. 7. in finem operationis, & operantis
addo,

addo, quòd quamuis finis operationis sit tantum vnus; finis tamen operarij, siue operantis potest esse multiplex. Nempe, ille ipse, qui est operationis & alij multi: vt ieiunij, quod est operatio, finis est corporis afflictio. Et finis operantis & ieiunantis potest esse illa, & alia multa: puta, vitia comprimere, mentem eleuare, virtutesque augere. vt missæ præfatio habet. & S. Thom. 2. sec.

27 q. 147. artic. 1. declarat. Quàmuis item finis operationis, quando est aliud à fine operantis, sit prior illo secundum ordinem executionis, finis tamen operantis, est prior secundum ordinem intentionis, vt probat S. Thom. 1. sec. q. 1. ad 1. & artic. 4. in corpore.

o & q. 18.
2. ad 2. &
q. 20. ar. 1.
ad 7.

° Est etiã principalior illo iuxta illud Arist. Qui furatur, vt adulteretur, magis est adulter, quàm fur. A edificatis enim domum ob lucrum per locationem eius quærendum; primus & principalior finis est lucrum, iuxta ordinẽ intentionis. Quia ille mouet primum ad ædificandum, licet postremus sit in executione, quia post ædificatam domum quæritur.

28 Addo 2. ex his inferri omnem legem iustam esse factam principalius ob vtilitatem publicam quàm priuatã iuxta c. Erit autem lex

lex. 4. dist. Quia licet multarum finis propinquior, & prior secundum ordinem executionis, sit vtilitas priuata, minorum, mulierum, &c. vt per totum titulum ff. & C. de Minor. & ad Velleia. ^{p & l. i. s. huius studej. ff. de iust. & iur.} Quia tamen ille finis est minus principalis, quamuis propinquior secundum ordinem executionis, & vtilitas reip. publica quæ inde resultat iuxta l. i. ff. sol. mat. est finis prior secundum ordinem intentionis, & ita principalior. merito dicuntur omnes lætæ principalius ob publicam vtilitatem quàm ob priuatam. Quæ omnia præclarè sensit Bart. in l. Ambitiosa nu. 19. ff. de Decr. ab ord. facien licet parum cautè appellet ordinẽ intellectus, quem nos appellamus cum S. Thom. & aliis ordinem intentionis, & non abs re. Quia fines ad voluntatem, cuius actus & intentio pertinent; & non ad intellectum. iuxta S. Tho. recept. 1. sec. q. 8. in prin. & q. 12. art. 1.

29 Addo 3. quòd per hæc componi possunt antinomix quædam & controuersix; quas nullibi legimus satis compositas. antequam nos scripsissemus repe. c. Inter verba. ii. q. 3. nu. 299. Prima est inter illud quod in confesso est, multos multis legibus renunciare posse. l. Quod fauore. C. de legib. ^{q & esp. quod ob} Et inter illud,

*gratiam. de
reg. iur. lib.
6. cum glos.*

*c. si dili-
genti de fo-
ro compet.*

illud, quod omnis lex est facta principaliter ob utilitatem publicam. Et quod nemo potest renunciare legi in fauorem publicum principaliter latae. I. Ius publicum. ff. de pact. ^r Componitur enim respondendo, quod hoc posterius intelligendum est de lege, cuius vterque finis primus tam secundum ordinem intentionis, quam secundum ordinem executionis, est publica utilitas. Illud autem prius, de aliis: quarum finis primus est utilitas priuata, secundum ordinem executionis.

Altera controuersia est, inter glo. 1. r. §. Huius studij. ff. de Iust. & iur. & inter Cantabrum nostrum Fortunium dotibus inclytis & quaesitis ingenij, morum, & eruditionis bene fortunatum, & in hac, (quae omnium totius orbis nobilissima prouincia est) Italia omni litterarum genere illustratum: in lib. de vlt. fine vtriusque iuris. in principio. Habet enim illa glos. vsque ad illum recepta: Leges factas in fauorem singulorum; vt minorum, mulierum, & similibus; principaliter quidem factas esse ad utilitatem priuatorum, sed secundario ad utilitatem publicam. Fortunius autem contra: eas principaliter latas esse in fauorem publicum,

blicum, & secundario in priuatum. Componitur enim haec controuersia; intelligendo verba illa principaliter, seu primò & secundario glossae, iuxta ordinem executionis; & non secundum ordinem intentionis. Verba verò Fortunij e contrario. Eodem omnino modo conciliari potest praedicta glossa. cum Archid. & communi, in d. c. Erit autem lex. 4. dist. Vt ibi olim cum Salmantice decreti cathedram regeremus, conciliauimus.

Est item alia inter praefatum Fortunium & communem antinomia, siue controuersia. Ille enim in lib. praefato de vltimo fine vtriusque iuris in principio tenet; eundem esse vtriusque iuris & canonici & civilis. finem. Cuius contrarium tenent communis, quam sensit glo. c. Cum contingat de iure iur. verb. Debet communiter recepta & putata singul. ab And. Sic. in cap. In praesentia col. 3. de probat. ^a Sensit enim ius civile dirigere hominem in bonum publicum honestum, non curando de utilitate animae. Ius vero canonicum dirigere hominem in utilitatem animae, vitando eius periculum c. 2. de constit. lib. 6. ibi vt animarum periculis caueatur &c. Quod ipsum tenet Pan.

D

*4. & cap.
nam concu-
piscenciam.
de constit.
col. 3. & c.
ceterum. ad
7. de iura.
cal. & cap.
filius. col. 2.
de testa. &c.*

nota. à Do-
minic. c. 2.
de constit.
lib. 6.

in proœm. Greg. col. 10. post Card. & communem. Omissa tamen altiori disputatione breuiter & nouè dici possent quatuor. Primum, quòd iuris ciuilib quatenus est tantùm tale, & quatenus constituitur tantùm per potestatem sæcularem, quæ est naturalis, ratione tantùm naturaliter ducta non potest esse finis beatitudo & fœlicitas æterna, ad quam Christiani & fideles tendimus, & adipisci speramus. Quod probatur illo irrefragabili argumento, Nihil potest esse finis alicuius liberè agentis, nisi ab eo præcognitus. Quia vt post Arist. ait Aug. lib. 10. de Trinit. & post eum S. Thom. 1. sec. q. 3. ar. 4. voluntas non fertur in incognitum. At potestas sæcularis, quatenus est tantùm talis, non cognoscit, nec cognoscere potest præfatum finem; quia non potest cognosci per solum naturale lumen, & rationem naturalem, ergo non potest sibi præstituerè illum finem. Deinde pater eo q̄ potestas sæcularis est potestas naturaliter à Deo data generi humano, quæ dirigitur per ius naturale, rationemq; naturalem & ius naturale. 1. dist. & in prin. 5. d. At ratio & cognitio naturalis, nõ attingit supernaturalia: vnde S. Th. 1. par. q. 1. & ipse cū Scoto & aliis omnibus
commen

commentantibus, in prologo sententiarum concludunt necessariam esse homini scientiam reuelatam, & supernaturalem ad hoc vt saluetur, & adipiscatur vitam æternam, quæ physicus & naturalis cognoscere non potest iuxta illud Esaiæ 64. Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti diligentibus te.

Secundum, quòd fœlicitas humana huius vitæ temporalis, quæ consistit in virtute morali, & naturali, quæque est vita virtuosa naturali rationi conformis, potest esse & est finis iuris ciuilib & legum sæcularium humanarum quatenus illæ tantùm à potestate naturali ratione feruntur, iuxta Aristot. lib. 5. Eth. & S. Tho. 1. sec. q. 95. art. 2. & 96. art. 3. & satis probatur in proœmio decret. ibi. Lex proditur, vt appetitus noxius sub iuris regula limiteetur, per quam genus humanum, vt honestè viuat, alterum non lædat, ius suum unicuique tribuat, informatur. & in c. factæ 4. dist. Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana coerceretur audacia, tutaque sit inter probos innocèntia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & nocendi facultas.

Tertium, quòd iuris canonici siue Pon-

rificij, etiam quatenus est ius humanum; per potestatem ecclesiasticam supernaturalem constitutum, potest esse. & est finis felicitas æterna, quam Christiani quærimus, & adipisci speramus. Tum quia hoc significant præfata ca. Cum contingat, de iureiur. & c. 12. de constit. lib. 6. Et etiam c. 1. de pactis. c. 1. de oper. nou. nunc. c. Quamuis pactum. de pact. lib. 6. c. Licet mulieres. de iureiur. cod. lib. totus tit. de summa Trinit. in decret. sexto & Cle. totus titulus de baptis. de celeb. miss. de pœnit. & remiss. & multæ causæ: & quæstiones quæ in Decreto Gratiani ponuntur extrauag. Vnam sanctam, de Maior. & obed. canones item apostolorum, & concilia œcumenica & prouincialia in hunc finem principaliter habita. Tum quia ecclesia Christiana sicut à Christo clauem potentia suæ summam, eandemque supernaturalem potestatem ligandi atque soluendi etiam mediantibus legibus accepit c. Quodcunque. 24. q. 1. & extrauag. Quia quorundam Io. 22. de verb. signif. ita etiam accepit clauem scientiæ ac cognitionem fidei orthodoxæ, ut per præcitata constat, & ita legibus supernaturali potestate à se latis finem quoque supernaturaliter, lumine fidei cognitum & præstitueret potuit, & præstituit.

III.

III. quod iuris ciu. quatenus est à Christianis Imperatoribus & regibus etiam potestate naturali compositum, aut approbatum, finis potest esse, & est felicitas æterna, quam Christiani credimus & speramus. Quoniam licet potestas eorum sit tantum naturalis & nõ possit ad supernaturalia extendi, habet tamẽ cognitionẽ fidei infusam, & acquisitã, quã cognoscunt, & credunt vitam quam Christiani quærimus æternam: & ita vt omnia virtutum aliarum opera possunt in eam referre ac frequenter actu vel virtute referunt: ita etiam, suum ius, suasque leges, quæ sunt opera quædam eorum præcipuè possunt in eandem referre ac referunt. Quod satis constat ex inscriptione illa Cod. In nomine D. N. Iesu Christi & ff. In nomine Domini, & clarius ex l. 1. & l. 2. & l. Inter claras cum his quæ inferuntur ei ex epistola Iustiniani de Sum. Trinit. & ex l. 1. & 2. de vet. iur. enucl. & titulis de Episcop. & cler. & de Episcop. aud. & alijs multis. Quibus quatuor arbitror dictis, satis conciliari posse illa quæ præfatus eruditissimus Fortunius ait, cum his quæ cõmunis docet. Ex quibus inferitur, id quod ipse persuadere nititur. Ius ciuile compositum

D 3

tum à Iustiniano ex mente ipsius explicita vel implicita ita interpretandum, vt non fuerit ei vlla intentio contraveniendi sacris canonibus legitimè ab ecclesia, Papa, & conciliis œcumenicis ante illum latis, vel postea ferendis: quoad ea quæ ad vitam æternam consequendam sunt necessaria.

S V M M A R I V M.

Actus cuiuscunque virtutis, quàmlibet bonus, & principaliter fiat ob bonum temporale siue pecuniarium siue honorarium malus. num. 30.

Regula illa cuius finis malus est &c. sine ulla exceptione vera. num. 30.

Bona virtutis & animæ præstantiora bonis corporalibus & utilibus. num. 30.

Fortia facta ob honorem aut pudorem peccata. numero 31.

Actus virtutum facti principaliter ob salutem, & uitam mali, secundum Adrianum. Id tamen non esse verum in omnibus. num. 32.

Actus virtutis iustie fit minus principaliter ob temporalia bona. num. 33.

Finis iustus omnium actuum, omnium virtutum Deus. Beatitude & virtus, ut comprehendit diuinam, & humanam & ratio, ut est genus ad naturalem, & super-naturalem. num. 34.

Finis quo satisficit obligationi ponendi finem actui. num. 35.

Finis malus, quia mali culpæ, & finis malus, quia ineptus, multum distans. num. 36.

Ex

X quarta finis diuisione posita supra num. 8. in bonum & malum, & membrorum diffinitionibus, colligitur primo. Quod quicumque aliquem virtutis actum agit, principaliter ob bonum aliquod temporale pecuniarium, immo & honorarium, quod pecuniario maius est, peccat, si actualiter vel virtualiter non referat illud in Deum, aut beatitudinem, vel in aliquam virtutem ei conuenientem generalem, vel specialem. Tum, quia sine vlla exceptione vera est illa regula topica supra num. 1. citata. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est; fundata in hoc c. Cum minister, & aliis postea citandis; licet altera eius germana, scilicet, Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est, frequenter fit falsa. c. fortè, quod de furante ad eleemosynam faciendâ agit, & c. Denique 14. q. 6. At finis medio minor ineptus est, & consequenter malus. Et constat virtutes, & animæ bona præstare bonis corporalibus, & utilibus c. Deteriores. 6. q. 1. ergo hæc inepta sunt vt illorum fiant scopi & fines. & per consequentem, qui ea facit, finem principalem actus virtutis, inordinatè malèq; facit. Tum per illud Persij ab omni

D 4

schola Christiana receptum. Recti finem, extremumq; esse recuso. Euge tuū & bellè. Tum quia grauissimè id determinat Adri. Quodlib. q. 1. per illa verba. Qui vult bene agere, Deo placere, iustè iudicare, liberalè, fortem, magnanimum, temperatum se exhibere, propter honorem, corporis salutem, siue intèdat, vt finem totalem, siue vt finem partialem, actus neque iustus nec liberalis, neque magnanimus est: sed agit malè, & peccat. Per dictum item Arist. Ethic. 3. omnium sententiæ consonum. Qui quamlibet strenuè pugnet: si ob honorem, & gloriam, vel pudorem id facit, non agit fortiter, sed virtuosè. Et per illud August. relatum per Magistrum, & alios in 2. dist. 38. & à S. Th. Quodlib. 2. art. 2. Qui ob victum prædicat, non meretur, sed peccat. Et Caiet. super Matth. cap. 7. pag. 2. Qui largitur eleemosynam, vt laudètur, saltem venialiter peccat. Et ante illos Gratian. c. fi. 23. q. 6. Qui dat ob pudorem, & rem & merita perdit. Neque bene agit qui bonum ob timorem agit.

32 Amphandam esse conclusionem hanc etiam ad eum, qui agit aliquem virtutis actum ob corporis salutem, expressit præfatus Adrianus, vbi supra, sed contra putamus.

mus. Tum quia sub nu. 5. diximus, vitam, & bona delectabilia iustè posse amari & appeti propter se tantum. Cui cōsequens est, iustè illa fieri posse finem aliquarū bonarum operationum. Tum quòd alioqui cōsequeretur, quòd actus abstinendi à nimio cibo, & potu, qui sunt actus virtutis abstinentiæ, & sobrietatis, ad conseruandam salutem & vitam: Vti etiam pharmacis, & aliis medicinis, ad recuperandam salutem amissam, esset peccatum. Quod est contra omnium doctorum mentem. Quare illud Adriani arbitror limitandum, vt solum habeat locum, in actibus virtutum maiorum virtutibus illis, quorū actus iustè ordinari possunt ad salutem & vitam. Quales sunt amor Dei, & actus spei, & religionis. Quarum finis aptus & proportionatus nequit esse salus & vita hominis. Vnde qui amaret Deum, vel crederet in eum, vel speraret in eo, vel eum veneraretur principaliter propter salutem, & vitam suam conseruandam, peccaret. Quia de illo, quod est minus bonum faceret finem maioris boni. Ille verò qui actum abstinentiæ, sobrietatis, temperantiæ, continentiae & aliarum similiarum virtutum, finem faceret suam vitam, & salutem, non

D 5 pecca

peccaret. Immo si alia in id necessaria concurrerent, mereretur.

33 Ampliaret etiam aliquis hanc conclusionem per præfati Adria. dictum, etiam ad actus qui licet principaliter fierent propter finem debitum, minus tamen principaliter fierent propter bona utilia, eo quod ipse ait præfatam conclusionem esse veram, siue ille finis sit totalis, siue partialis. Sed non rectè faceret, qui sic ampliaret eam. Immo est limitanda ut solum intelligatur de fine principali, & non de minus principali. Quia nihil ait Adrianus de fine minus principali, sed solum de partiali, qui frequenter est principalis. Quoniam duo fines partiales possunt esse principales vnius, & eiusdem actus. §. Affinitatis, Instit. de nupt. & infra dicemus exemplum de ieiunio, quo quis ieiunat dies quatuor temporum quadragesimæ, in finem satisfaciendi præcepto de ieiunando dies quatuor temporum, & in finem satisfaciendi præcepto de ieiunanda quadragesima. Qui duo fines sunt quidem partiales, sed principales.

34 Colligitur 2. quod omnium actuū quarumcunque virtutum finis principalis aptissimus & optimus est Deus ipse, qui est ultimus

timus finis cuius, omnium rerum. Beatitudo item, quia est ultimus finis quo, potest esse finis & principium omnium actuum intellectus & rationis, quamuis nequeat esse finis principalis charitatis & amoris Dei: qui propter se ipsum solum principaliter est diligendus. Ut S. Tho. declarat 2. sec. q. 27. art. 3. Virtus item in genere, & recta ratio, sunt fines boni & apti omnium virtutum & actuum illarum. Quisquis enim agit iusta, fortia, & temperata; quisquis amat Deū, vel credit in eum, vel sperat in eo; quia id facere est virtus Theologa, vel moralis, vel quia ratio naturalis, vel supernaturalis id dicit, bene facit. Quælibet etiam virtus est finis aptus actuum ad eam conuenientium. Qui enim iusta facit, quia iusta sunt, qui fortia, quia fortia sunt: quisque temperata, quia temperata sunt: bene facit. Finis item aptus est etiam quælibet virtus altior, & maior respectu cuiuslibet actus inferioris virtutis. Nam qui iusta, fortia, vel temperata facit, ut placeat Deo; vel ut charitas, fides, & spes magis ac magis augeatur in eo, rectissime agit.

Tertio colligitur, quod obligationi quam omnes habemus præstituendi fines bonos

bonos, & aptos omnibus nostris actibus deliberatis, vt in præludio S. Manualis, diximus: satisfacimus optimè quidē, si eos agamus, vt Deo placeamus: & egregiè, si vt fiamus beati: & sufficienter, si eo quòd sunt recti vel honesti, seu virtuosi; seu quia recta ratio diuina, vel humana id dicit. Nam quodlibet horū, quæ in effectu idem sunt, licet verbis differant, est iustus generalis finis omnium actuum quarūlibet virtutum. Sufficienter item satisfacit præfatæ obligationi, qui aliquod iustum facit, quia iustum est; vel forte, quia forte est; & modestum, quia modestum est. &c. Quia quælibet virtus specialis est iustus finis actuum ad eam pertinentium. Satisfacit etiam, qui ieiunat, aut refrænât iram, vt animã & corpus quadam tenus Deo sacrificet. Quia virtutem altiorē, scilicet religionis, facit finē actuum virtutum inferiorum, videlicet abstinentiæ, & mansuetudinis. Non tamen contra satisfaceret, qui oraret, vel sacrificaret principaliter vt abstinens fieret. Quia virtutem inferiorē faceret finem principalem actus virtutis superioris. Quod non licet per prædicta.

36 Quarto infertur, quod finis malus, eo quòd

quòd sit malum culpæ, & malus, non eo quòd est malum culpæ, sed quia ineptus est, eo quòd sit mediò minor, plurimum differunt. Primo quidem, quia ille non potest esse finis principalis, neque minus principalis actus boni, etiam si tantum veniale malum sit. Hic autem licet non possit esse finis principalis, potest tamen esse minus principalis. Ieiunare siquidem, & orare, immo & diligere Deum, si ea etiam minus principaliter, ob fructum paruum, veniale tantum, vel ob inanem, (quæ venialis tantum sit,) gloriam agas, peccas: etiam si principaliter ob Deum ipsum ea feceris. Qui autem illa principaliter facit ob Deum, beatitudinem vel virtutem, siue quia recta sunt, non peccat: etiam si minus principaliter, ob ea speret assequi aliquod bonum temporale, pecuniarium, vel honorarium vt mox probabitur. Secundo differunt; quòd ille nulla relatione ad superiorem finem potest fieri aptus, hic autem sic. Qui enim ieiunat vt furetur ad dandum pauperibus, peccat. Quia vt dictum est supra nu. 15. nullum peccatum rectificatur, per eius in finem bonū relationē. Qui autem ieiunat ob pecuniam, quam ob id sperat, ad hoc vt eam pauperibus eroget, non

non peccat: immo bene meretur. Quia illa pecuniæ acquisitio in erogationem pauperibus amore Dei faciendum, relata; transformatur in finem charitatis: quæ finis omnium operum bonorum sanctissimus esse potest.

S V M M A R I V M.

- Causa finalis incautè diffinitur in Bartho. nu. 37.*
Finem principalem non arguit cessatio operis, illo cessante. nu. 37.
Fines multi possunt esse principales eiusdem actus. n. 37.
Actus omnis cuius finis etiam minus principalis est malus, malus. nu. 38.
Finis minus principalis nullius actus uirtutis potest esse bonum temporale. nu. 39.
Finis minus principalis inferuentis Deo, ecclesiæ & prælato, potest esse beneficium ecclesiasticum; & mutantis lucrum. nu. 39.
Mutuans iuste sperat lucrum minus principaliter. nu. 39.
Distributiones ob lucrandas minus iuste surgitur. nu. 39.
Pœnas qui statuunt, & qui ob eas obediunt, ut peccant. num. 40.
Timor seruilis qui bonus, & qui malus. nu. 40.
Præmia qui statuunt, & qui ea querunt ut peccat. n. 41.
Timore Deo seruiciliū, q̄ bene, & qui malè meretur. n. 42.
Timorem quem non compatitur charitas. n. 42.
Finis principalis orationis iustus nequeunt esse temporalia. nu. 43.
Finis minus principalis, & obiectum orationis possunt esse temporalia, non autem finis principalis. nu. 43.

EX

X quinta finis diuisione supra num. 9. posita, in principalem & minus principalem, eorūq; diffinitionibus, infertur, primò, quòd parum cauta est diffinitio finis, seu causæ principalis finalis. Bar. in l. 2. §. fi. ff. de donat. & quam sensit glossa. l. 1. §. Sexum. ff. de postulan. & alij quos citauit in repet. cap. Inter verba. nu. 89. ii. q. 3. videlicet, esse finem quo cessante cessat opus. Tum quia illa multis finibus minus principalibus conuenit. per prædicta in dicto nume. 9. Tum quòd alioqui paucissima essent opera etiã in sese bona, quæ nõ essent peccata. Omnes enim virtutum actus, quorum finis principalis est aliquod bonum temporale, est peccatum. vt supra nume. 30. probatum est. & rarissimi sunt qui, nisi ob ea speraretur aliquid temporale, illa facerent. iuxta illud Iuuenal. Quis virtutem amplectitur vnã, præmia si tollas? Tum quia licet operis cessatio, cessante causa, sit aliqua coniectura quoad forum exterius, quòd sit principalis, non tamen concludit; & quoad forum interius nihil ferè facit. Quoniam quoad illud æstimatio animi, qua sic vel sic æstimantur causæ, facit vt alia sit principalis, alia vero

*s Et in ea.
 Cum cessante
 de appello*

minùs

minùs principalis.

Secundò infertur, quòd vnus & idem actus potest habere multos fines principales, & multos minus principales, & multos, quorù alius, vel alij sunt principales, & alius vel alij minus principales. Pro quo est §. Affinitatis. Inst. de nupt. * Potest enim quis ieiunare principaliter vno & eodem die, quòd fiat abstinens; & quòd præcepto ecclesiæ obediat: & quòd pro peccatis satisficiat: & quòd Deo placeat. Et primo fine meritum abstinentiæ meretur; secundo obedientiæ; tertio pœnitentiæ; quarto Charitatis. vt pridem diximus, in cap. Fratres. n. 117. de pœn. dist. 5. Quod plurimum nos mouere debet ad faciendâ bona. ob multos fines bonos: quòd multa merita eadem opera, & labore quæramus; referendo in multos fines principales ea quæ ob vnum tantum facimus. vt in prædicto exemplo.

Tertiò infertur, quòd omnis actus quàmlibet bonus, cuius finis siue principalis siue minus principalis est malum culpæ, saltem venialiter adeo est malus, vt nulla relatione in bonum aliquod etiam summum, fieri potest bonus. Nec obstat quòd subtiliter opponi potest dixisse nos suprà num. 35. quòd

finis

*Et l. libro
vum. ff. de
his qui no-
ratur inf. 2.
ubi & in
l. 1. n. 28. ff.
solut. matr.
B. vi.*

finis malus, eo solo quòd est ineptus ad hoc vt sit finis principalis potest esse bonus, si referatur in altiorem finem, putà actus iudicandi ac consulèdi ob amorem pecuniæ, propter ipsammet solam, est peccatù, saltem veniale; fieri potest bonus referèdo pecuniam ad largiendam cleemosynam, vel ad honestè viuendum. Non inquam, hoc obstat. Quia consulere vel iudicare ob pecuniam propter se solam, est alius actus ab actu consulendi, & iudicandi propter pecuniam in prædictos fines relatam. & ita non probat argumentum, quòd idem actus qui est malus ob finem malum culpæ, fiat bonus per relationem finis illius in aliù maiorem. Quàmuis probet quòd vna & eadem res, quæ propter se tantum desiderata inficit desiderium, eadē propter aliud desiderata reificat illud. Sed illa desideria non sunt vnum, neque possunt esse; quia secum pugnant; sed duo quorum alterum est bonum, & alterum malum.

III. infertur, quòd licèt nullius actus virtutis finis principalis possit esse bonum temporale. Immo quilibet actus virtutis quàmlibet in se bonus, efficiatur malus, si fiat principaliter ob aliquod bonum tem-

E

porale; non tamen si fiat minus principaliter ob illud. Primo quidem, per illud Pſal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. vbi verbum, propter, significat causam impulsuam, siue finem minus principalem. Quod significare aliquando dicit S. Tho. supra. nu. 3. citatus in 2. sec. q. 27. art. 1. Deinde quòd Vrbanus Papa in c. si officia. 59. dist. & Cælestinus. in c. Quid proderit. 61. dist. determinarunt licere clericis seruire Deo in ecclesiis, ob spem ascendendi ad dignitates illarum. Immo Gelasius in c. Consultuit 74. dist. dixit in hæc verba, Cõmoda presbyteri propensius quàm diaconi consequantur, vt hac saltem ratione constricti, & honorem quem fugerāt appetere nitantur, & quæstū. Tertiò quòd Valerius Max. lib. 2. cap. 1. de Areopago, ait vberimū virtutis alimentum esse honorem. & Cicero à Christianis probatus, & ab Aug. relatus lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 2. Honor alit artes. & Iuuenalis Satyr. 10. Quis virtutem amplectitur ipsam præmia si tollas? Quartò quòd glossa recepta in d. c. Qui proderit, dicit expressè per illum textum, licere clerico seruire in ecclesia, ad quærendam aliquam dignitatem,

gnitatem, modo principaliter ob id nõ feruiat. Cui similis est glo. i. c. Hoc ad nos. 59. dist. Quintò quòd glo. c. Consultuit de vsur. habet, quòd licet peccet qui mutuat principaliter ob lucrum, non tamen qui principaliter id facit vt iuuet proximum, & quia id ratio dicitur: Quàmuis minus principaliter, & secundariò id speret. & glo. c. Cum esset. de Symon. & c. Cùm ad nostram de elect. aiunt. Symoniam quidem admittere illum, qui prælato inseruit principaliter ob beneficium ecclesiasticū præsertim interueniente pacto. Non autem qui principaliter ob alium iustum respectum inseruit; licet secundario, & minus principaliter ob illam spem inseruiat. Quod pulchrè de more declarat Adrian. quodlib. 9. artic. 2. sub litera LMNO. Facit denique glo. illa celeberrima. c. 1. de cleric. nõ residen. lib. 6. quæ ait; peccare quidem eum qui surgit ad matutinas præces principaliter propter distributiones quotidianas. Non autem illū qui surgit principaliter vt Deo inseruiat, & minus principaliter & secundariò, vt eas lucretur.

V. infertur ratio excusandi superiores præcipientes aliqua sub pœna temporali, & subditos obedientes ob eam eis; Qualia

sunt citata per Gratian. in c. 1. 2. 3. & 4. 26. q. 6. cum multis aliis pontificiis & Cæsareis decretis, quibus superiores metu pœnarum cogunt subditos ad agendum bona, & ad abstinendum à malis. Videri enim posset alicui, hoc esse peccatum, eo quòd videatur incitare subditos ad peccandum; nempe ad obediendũ ob finem excusandi se à pœna temporali; quod est quoddam bonum temporale, & tale bonum nõ potest esse finis actus virtutis. & si subditi peccarēt obediendo propter pœnam, peccarent etiam superiores præcipiẽdo aliquid sub ea. Quia facientes & consentientes. &c. Motum. 2. q. x Sed ratio excusandi à peccato tam superiores, quàm subditos est, quòd ipsis non statuunt pœnas ea mente, vt subditi principaliter ob eas obediant. Quia id esset velle vt peccent; & consequenter ipsi peccarent. dicto c. Notum. 2. q. 1. Sed potius ea vt inferiores obediant principaliter ob virtutem, & minùs principaliter ob pœnas. Et ita non peccant: quia non iubent quicquam, quod sine peccato nequeat impleri per inferiores si velint. Et si ipsi obediant eis principaliter vt euitent pœnam; peccant quidem quoad forũ interius, non culpa superiorum, sed

v. & c. in
refragabili.
de offi. ord.
c. v. de
vicariis.
v. & ho-
nest. cleric.

de ca. 1.
de offi. de-
l. 2.

sed sua propria: cum possint ea sanctè implere solius virtutis amore, aut saltem eius amore principaliter, & minus principaliter pœnæ timore: amplectentes illud: Oderunt peccare boni virtutis amore. & fugientes illud: Oderūt peccare mali formidine pœnæ. Itaque quicumque principaliter præcipiunt vel obediunt ad pœnam, peccat quoad forum interius; Qui verò principaliter ob virtutem, & minùs principaliter propter pœnam, rectè agunt. Qui verò penitus ob solam virtutem obediunt, meliùs agunt: & experientur illud falsum dictum glo. c. 1. de colluf. deteg. Deus non est remunerator verborum sed aduerbiorum, id est non remunerat bona facta, sed bene facta.

VI. Infertur ratio qua excusantur legis-
latores, & alij pij & eruditi, qui in Indiis &
alibi solent inuitare fideles muneribus &
blanditiis ad finem catholicam: & parentes
filias ad religionem ne innuptæ pereant, &
heri siue domini qui promittunt præmia fa-
mulis confitentibus & cõmunicantibus ex-
tra quadragesimã; & qui statuunt in eccle-
siis distributiones quotidianas horis cano-
nicis interessentibus. Licet enim secũdo vi-
deri possent peccare eò quòd incitāt ad fa-

ciendum actus virtutū propter bona temporalia, & sic ad peccandum, excusantur tamen eò quòd qui talia promittūt, & statuūt non ea mente id faciūt, vt ij quibus illa promittuntur, ob ea principalier moueātur; sed vt per ea veluti per calcaria, minus principaliter moti & impulsi, ea bona principaliter ob Deum, vel virtutem faciant. Sicut gl. singularis, quæ penultima est, c. i. de Cleric. non resid lib. 6. probè sensit. Nam qui contraria mente mouerent, vel mouerentur, peccarent.

42 VII. Infertur, quòd omnia illa quæ probant licitum esse seruire Deo ob timorem malorum, vel amorem bonorum, quale est illud Matth. 10. Eum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam: vbi, timete, significat, seruite cū timore. Secundum Gratia. 23. q. 4. in summa. Qualia item alia multa, quibus olim sub lege naturæ & Mosayca, & post eas sub lege gratiæ, Deus ipse multos ad iustitiam, vel ad augmētum eius traxit, & trahit amore bonorum temporalium, & timore malorum temporalium vel æternorum. iuxta illud Esai. 1. Bona terræ comedetis adiuncto c. Nō omnis. 5. q. 5. ^y Quòd omnia inquam intelligenda sunt

*y c. Nāw-
chridomofor.
23. q. 4.*

sunt de amore quo bona temporalia minus principaliter timentur. Timor enim seruilis quo principalius mala pœnæ timentur, quàm malum culpæ, & qui hominē ita afficit, vt nolit peccare propter pœnā, peccaturus, si ea non immineret, peccatum est, & mortiferum quidē, si tale est illud, à quo propter timorem abstinet. Nec eum charitas compatitur, sed seruilis ille quo timetur quidem malum pœnæ, sed minus principaliter & minus quàm malum culpæ, & quò ad Deum accedimus, bonus est, & donum Dei: vt colligitur ex S. Thom. 2. sec. q. 19. per totam. præfertim art. 4.

VIII. Infertur, non obstare prædictis 43 quòd licet petere à Deo temporalia. iuxta illud Pro. 30. Tribue victui meo necessaria. & quòd illud licet desiderare, quod licet & petere. Aug. lib. de orando Deum, ad Probam. Et quòd iuxta doctrinā dominicam Mat. 6. & Luc. 11. qua docuit nos petere panem nostrū quotidianum. Et quòd petitio à Deo, actus est virtutis, & nō qualis qualis, sed religionis, quæ est moraliū suprema iuxta S. Th. 2. sec. q. 81. art. 6. ² Infertur inquam, hæc non obstare. Quia aliud est obiectum vel materia actus virtutis, siue finis opera-

*Et l. Ve.
lusi. ff. de iu
stit. & iur.*

tionis de quo agunt prædicta. Quod concedimus esse frequentissimè bonum temporale. aliud finis operarij & principalis, de quo loquimur. Vnde qui petit à Deo victū vel temporalia bona non debet facere illa finem orationis suæ principalem, sed ipsum Deum cui obsequitur orando vel volendo ad obsequendum ei, vel in gloriam eius. Quod vtinam omnes animaduertamus, licet possit facere minus principalem.

S V M M A R I V M.

Finis principalis actus uirtutis nequeunt esse Laus, honor, fama & gloria. num. 44.

Intellectus illius Pauli, Qui gloriatur, in domino gloriatur &c. num. 44.

Prædicanti ob gloriam humanam non queritur laurea doctoralis. num. 44.

Bona honoraria esse bona fortunæ, ineptaq; ut sint finis principalis uirtutis. num. 44.

Possunt autem esse finis minus principalis. num. 45.

Restitutio honorum pecuniariorum excusatur si fieri non potest, absque amissione honorariorum. num. 45.

Brauea ad honorem incitantia licita. num. 45.

Coronas honoris uarias, pro uariis gestis Roma instituit. num. 45.

Laureæ honoris literariæ tres, baccalaureatus, licentia tus & doctoratus. num. 45.

Honoraria bona quæ probant esse inepta pro fine actus uirtutis, intelligenda de fine principali, & quæ cōtra-

rium

rium probant de minus principali. nu. 46.

Laus quid, & in quo ab honore differat. nu. 47.

Laus etiam sine sermone literis sacris & canonicis. numero 47.

Laus non solum uirtuti, sed etiam alijs bonis debita. numero 47.

Honor quid? nu. 48.

Fama quid? & aliter quàm à iuriconsulto diffinita. numero 48.

Gloria quid? nu. 49.

Reuerentia quid? nu. 49.

Honoraria bona. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primò quòd nunquam aliud pro alio ponitur, secundo quòd nullum eorum est uirtus, & quòd bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non sunt propter se amanda. nu. 50. Tertio quòd omnia illa sunt maiora quàm pecuniaria. quarto quòd sunt minora quàm uita & alia corporalia bona. nu. 51.

Intellectus. l. isti quidem. ff. Quod met. cau. nu. 51.

Intellectus. l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. nu. 52.

Patrem magis tenetur diligere filius quàm filium. nu. 52.

Adulterij peccato cur maius homicidium. nu. 52.

Gloriâ Romani gentiles cur uitæ præponebant. nu. 52.

Honore pro seruando moriendum uulgatum elogium, sed error, nisi intelligatur, &c. nu. 53.

Gloria pro seruanda non obijisse Eleazarum, sed pro uirtute: quæ gloriam meretur. nu. 53.

Vitam honori & gloria, & uirtutem uirtuti præferendam. num. 53.

Ono inferitur, quòd quinque illa bona honoraria, videlicet reuerentia, laus, honor, fama & gloria humana, non possunt esse fines principales alicuius actus virtutis; & quòd quicūque ob ea principaliter facit aliquid, peccat: etiam si illud, quod facit de se sit maximè bonum. Primò quidè per illud Matt. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis corā hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud patrem vestrū, qui in cælis est. Et paulo post, Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Per quod August. lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 14. ait. Amorem gloriæ humanæ fidei Christianæ obuiare; ad perditionem eius disponendo. Secundò per illud Pauli. 2. ad Corint. 10. Qui gloriatur, in domino gloriatur. i. qui appetit gloriam, non appetat humanam, sed diuinam, quam cognoscendo, & amando Deum, & ea quæ ab eo habet, accepta ferendo illi, in cuiusq; gloriam referendo assequetur. vt in effectu ait S. Thom. super eod. cap. 10. Et colligitur ex eo quod subiungit, Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quē Deus commendat. I I I. per illud August. lib. 5. c. 13. de

de Ciuit. Dei. Sanius videt qui laudis amorem vitium esse cognoscit. I I I. quòd per illud ait Bern. in sermonibus paruis fol. 18. Laudem exteriorem hominū esse vanam, & interiorem conscientiae minime sufficere. Ideòque diuinam qua laudemur quærendam. Et per illud eiusdem Bernar. serm. 3. su per Cant. col. 3. sunt qui scire volunt vt sciantur: & turpis vanitas est. V. Quòd S. Tho. Quodlib. 3. art. 12. concludit non quæri laureolam in cælo doctorem, prædicanti bene ob gloriam. Et Arist. Ethic. 1. ait, Non esse magnanimo curandum vt laudetur. & quidam sapiens ad quendam philodoxum dixit. Summa laus est non ambire laudem. Et Salust. de Catone. Quo minus quærebat gloriam, magis eum illa sequebatur. Postremò per rationem qua fundat hæc omnia ille irrefragabilis syllogismus in secundo modo primæ figuræ; quem appellant Celarent, scilicet, Nullum temporale bonum fortunæ potest esse finis iustus principalis illius actus virtutis, vt supra num. 30. latè probatum est. Ad quodlibet horum quinque est bonum temporale fortunæ, vt supra num. 5. probatum fuit. Ergo nullum illorum potest esse iustus finis principalis illius actus

VIRTUTIS

virtutis. Per quam eandem rationem syllogisticam significatur omnes prædictas auctoritates, & alias eis similes intelligendas esse de illis, qui finem principalem suorum actuum aliquod horum quinque faciunt; aut de illis qui hæc ea parte qua sunt vana vel mala quærunt. Quod quando contingat infra dicetur. Per quam intelligētiam responderi potest eis, quatenus sequenti conclusione contraire videri possint.

45 X. Infertur quod præfata quinque, scilicet reuerentia, laus, honor, fama, & gloria possunt esse fines minus principales actuum virtutum, & quod qui eos agit, ob ea minus principaliter respecta, non peccat. Quod probatur primo per illud Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus. & illud, Sint lucernæ ardentes in manibus vestris. Luc. 12. Secundo per illum Pauli 2. ad Corinth. 1. relatum in cap. Inter verba. 11. q. 3. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Et ne dicas eos agere de laude diuina, pondera, quod loquuntur de laude conscientiæ propriæ, quæ est creatura. I 1. quod id efficaciter probatur, eo quod bona pecuniaria licite possunt peti à Deo, & appeti, & pro fine minus principali poni, vt supra num. 41. proba

probatum est. At bona honoraria qualia sunt illa quinque maiora sunt, quam pecuniaria. iuxta illud Prouerb. 21. melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit illud, quàm mille thesauri magni pretiosi. & illud Aristot. 4. Ethic. Honor est maximum bonorum, receptum à S. Thom. in multis locis, præsertim. 2. sec. q. 119. artic. 1. ad 2. Cui consonat. l. In pecudum. §. fin. ff. de vsur. ^a Quod adeo quidem est verum, vt excusetur quis à restituendo bona pecuniaria, quando nequit ea restituere saluis honorariis. vt probat Caie. lib. 17. resp. q. 14. quem nos sequimur in Manuali. cap. 17. nu. 44. Cum igitur omnium consensu, liceat desiderare bona pecuniaria, & pro fine minus principali ponere, à fortiori licebit desiderare, & pro tali fine ponere honoraria. argu. cap. Cum in cunctis de elect. ^b I 1. quod brauéis & coronis propositis, olim sapientes procurarunt incitare homines, ad honorem, & gloriam quærendam. Athenienses cum oliuarum corona Periclem illustrassent, polliciti fuerunt eundem honorem eis, qui similes illi euaderent. auctore Valerio Max. l. 2. cap. 1. Arcopag

a & gl. pa
nu. c. suam.
de pan. &
gl. extraua.
Ad condi
torē. Io. 22.
vers. Hono.
de ver. sig.

b & Au-
thē. Multo
magis. C. de
sacrof.

Arcopagi. Et Plinius testatur populū Romi cuius legibus totus fermè Christianus orbis utitur, varias coronas pro variis gestis instituisse: nempe, ciuicas, vallares, murales, rostrales, &c. Quin & Christiani passim, etiam Pontif. Max. authore, varias in variis regnis instituerunt academias, & honores Mineruales; vt laureas primas, quas bacca-laureatus; & secundas, quas licenciatus; & tertias, quas doctoratus vocant, vt ad studio sitatem & literarum studia, magis, ac magis accedantur scholastici. quod vtique non permitteretur nisi licitè illa possent esse fines minus principales actuum virtutis studiositatis, & aliarum.

46 X i. infertur, quòd vt omnia quæ allegari possunt ad probandum nil horum quinque debere appeti, nec ob aliquod horum fieri sunt intelligenda de illis, quando pro fine principali ponuntur, vel quando sunt vana, vel mala. vt diximus in fine corollarij 8. Ita omnia quæ adduci possunt ad probandum quòd illa possunt appeti, & ob ea fieri aliquid, sunt intelligenda de illis, quando non sunt vana, neque mala, & pro fine minus principali ponuntur. Per quam resolutionē, quā plurima subobscura clarescunt.

X II

X I I. Infertur, dicendū esse, quid sunt & 47
in quibus differant quinque præfata bona, scilicet reuerentia, laus, honor, fama, & gloria. Et laus quidem diffinitur esse sermo elucidans magnitudinem virtutis. Secundum Aristot. I. & 2. Rhetor. Cui diffinitioni, licet ^{c & S. Th. psal. 17.} ab omnibus probetur, addenda est particula: Quatenus est ad aliquem finem ordinata. Quia vt S. Thom. asserit in 2. sec. q. 103. art. 1. ad 3. ^{d Et D. Anto. 4 parte tit. 5. cap. 10. §. 1. sub finem.} laus ab honore differt, eo quòd hic est testimonium absolutum alicuius excellentiæ, verbis, vel alio signo exteriori exhibitum: Illa verò testimonium relatiuum alicuius excellentiæ, referens eam in alium finem verbis tantum exhibitum. Vnde Aristot. I. Ethic. dixit, optimorum non esse laudem, sed aliquid maius ea, quia optimum non refertur in aliud. Per quod vbi suprà dixit S. Thom. Deo secundum illam eius ineffabilem essentiam, non conuenire laudem, sed summam patriæ reuerentiæ, & honorem. Quia est maior omni laude. Eccles. 43. secundum verò effectus eius qui in utilitatem nostram ordinantur, sic iuxta illud Esa. 63. Miserationum domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddit nobis dominus. Et Clem. si dominum in fan

in sanctis eius laudare iubemur, de reliq. & Vener. Sanct. *Qua de differentia pulchrè dixit quidam,*

*Est honor in portu cum puppis ab æquore uenit.
Laudibus inceptum contineatur opus.*

Addendum item secundo quòd sacræ literæ, sacræque canones per verbum laus, non solum intelligunt illam exteriorem, quæ verbis fit, cui soli diffinitio præfata conuenit, sed etiã & magis interiorem, qua Deum Angeli laudant. iuxta illud, *Laudate Deum omnes Angeli eius.*

Psal. 148. Qua creditur Zacharias mutus laudasse. Luc. 2. & multi audientes Apostolo, ad Colof. 3. Cantant & psallunt in cordibus suis domino. Addendum tertio quòd per illud verbum, virtutis, in diffinitione positum, intelligendum est omne bonum etiam si non sit morale. Qualia sunt, ingenium, iudicium, memoria, eruditio, ars, vires, agilitas, & alia multa quæ iure laudantur.

48 Honor autem diffinitur vt prædictum est, exhibitio reuerentiæ in testimonium alicuius excellentiæ. Cui per proximè dicta videntur addenda illa verba: *Sine eius in alium finem relatione.*

Fama verò diffinitur à Calistr. in l. *Cognitionis*

gnitionis. §. existimatio. ff. de var. & extraor. esse dignitatis illæ status, legibus ac moribus comprobatus. Cui licet etiam nemo aduertat addendum est. Illam quidem aptam esse proposito Calistrati, non tamen nostro. Tum quia secundum illam, non esset fama nisi de virtute. Cum tamen in nostro proposito, sit de ingenio, & aliis: de quibus diximus esse etiã laudem, Vnde Genesios 6. Gigantes appellantur viri potentes & famosi.

Tum quia iuxta illam diffinitionem, nullus infamis haberet famam, cum tamen multi, qui vno respectu sunt infames, altero habeant famam ingentem. Vt Alexander magnus, Iulius Cæsar, & alij multi. Quare fama ad propositum nostrum diffiniri potest esse attestatio popularis de re aliqua. arg. c. Non sunt audiendi. II. q. 3. & c. Qualiter & quando. in 2. de Accusat. cum glo. & citatis ab ea.

Gloria verò est clara cum laude notitia. secundum Amb. in c. 1. ad Rom. Cui etiam addendum, quòd verbum, Laude, in ea positum non debet ita strictè intelligi, ac supra diffinitum est. Fieri enim potest, vt alicui contingat gloria sine laude verbi, per

F

Et ca. 1.
92. dist.

49
f. *Quem sequitur* 5.
Tho. 1. sec. q. 2. art. 2.
Et melius 2. sec. q. 103.
art. 1. ad 3.

*et melius,
2. sec. quæst.
132. art. 4.
et lib. 3. c. 6
2da Genzi-
tes.*

honorem facti, vt satis contigit Mardo-
chæo Hester 6. Reuerentia diffinitur à Th.
Vualdenſi, in lib. de Sacramentalibus cap. 118.
art. 6. animi reputatio, qua quis bonitatem
alterius magnificat, vbi pulchrè ait hæc
quatuor, reuereri, honorare, laudare, & glo-
rificare, ita ſeſe habere; vt poſterius priori
aliquid adiciat. Reuereri enim eſt animo
magnificare. Honorare verò, id aliquo ſi-
gno exteriori ſignificare. Laudare verò, id
verbis facere. Glorificare autem, longè læ-
tèque id expandere.

50 **XIII.** Infertur etiam dicendum, in qui-
bus quinque ſupradicta conueniant. Et qui-
dem primò conueniunt, quòd licet ſtriçtè
ſumpta, ita vt dictum eſt, differant, conue-
niunt tamen in eo, quòd frequenter aſſu-
muntur latius, aliud pro alio. Nam gloria
nonnunquam comprehendit omnè testi-
monium approbatorium, & vnius, iuxta il-
lud Pauli ſecundæ ad Corinth. 1. Gloria no-
ſtra hæc eſt, testimonium conſcientiæ no-
ſtræ, relatum in dicto c. Inter verba 11. q. 3.
Honor item comprehendit laudem vt do-
cet S. Tho. 2. ſec. q. 103. art. 1. ad 3. Laus item
honorem, vt in diffinitione ſupradicta; &
declarat S. Tho. in 4. diſt. 15. art. 3. q. 2. decla-
rans

*g Ad idè
Hierem. 9.
et Gloriæ
epiſc. 12. q.
2. c. Sacer-
dos. ſub ſin.*

rans quoddam Ambroſij dictum.

Conueniunt ſecundò quòd nihil eorum
eſt virtus, nec moralis nec intellectualis.
Quia vt poſt S. Thom. 1. Sec. q. 71. artic. 1. in
præludio 4. num. 11. Manualis, declaramus.
Virtus eſt habitus & qualitas mentis haben-
tis eam. Et nullum horum eſt talis. Quod li-
bet enim eorum eſt extra mentem eius cui-
us eſt. vt palam patet, & probat Boetius lib.
ſecundo de conſolatione, ^h & ita ſunt bona
externa, & fortunæ. Excepta ſola reueren-
tia, qua quis conſiderans ſuam paruitatem,
humilitatem & vtilitatem, inſufficientiam,
& in omne peccatum propenſionem, reue-
retur ſe ipſum, quatenus eſt à Deo multis
donis naturalibus, & gratuitis donatus; ſub-
ſiciens omnia ſua, quatenus ſunt ſua, omni-
bus, quæ à Deo habet, quatenus ſunt eius.
Ex quo infertur quòd non ſunt propter ſe
tantùm amabilia: vt ſupra dictum eſt nu. 9.
Nec conſequenter poſſunt eſſe fines iuſti
principales aliquorum bonorum actuũ per
prædicta num. 30. Sunt quæ inferiora bona
virtutibus omnibus, quas in dicto nu. 5. dixi-
mus eſſe amabiles etiam propter ſe tantùm.

III. Conueniunt in eo, quòd omnia illa ⁵¹
ſunt maiora bona quàm pecuniaria, vt in-

*1. q. tertio,
et trad. S.
Tho. 2. ſec.
quæſt. 132.
art. 1.*

*h Et S. Th.
1. ſec. q. 2.
art. 3.*

frā probabitur.

IIII. Conueniunt in eo quòd sunt mi-
nora vita, salute, & aliis bonis corporalibus.
Horum enim dominus solus Deus est. Deu-
ter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam,
& Sap. 16. Tu es Domine qui vitæ ac mor-
tis potestatem habes. Et quàmuis eius diuina
Maieftas huius dominiij partem cõmunem
fecerit Reipub. c. Ille gladius 23. q. 4. non ta-
men particularibus. c. Si non licet. 23. qu. 5.
Qui tamen sunt domini præfatarum quin-
que rerum, vt latè monstramus in 6. concl.
dictæ repet. c. Inter verba. num. 338.

Nec obstat. l. Isti quidem. ff. de eo quod
met caus. ibi, Viris bonis, stupri metus ma-
ior quàm mortis esse debet. Per quam qui-
dam aiunt infamiam esse morte peiorem.
Quod tamen illa non probat: sed aliud lon-
gè diuersum. s. mortem præponendam stu-
pro. Quod Odofredus sentiens, ait: ibi pro-
bari animam esse anteponendam vitæ cor-
porali, Cui cõcernit ibi Alb. aiens per eam
probari monendum esse potius, quàm pec-
care mortaliter. Nec etiam obft. l. Codicil-
lis. §. Matre. ff. de legat. 2. Per quam aliqui
dicunt probari, potius esse marito, vxoris
adulterium, quam mors. Quia responderi
potest,

potest: primò, quòd illa eius verba, Filium
nostrum occidit, & alia peiora fecit: quæ in
hoc inducuntur, verificari possunt, vt ibi an-
notauit Iacob. de Aren. in occisione patris.
Peior enim videri debet viro bono patris
occisio, quàm filij. Quoniã & si multa incli-
nant quem, ad magis amandũ filiũ quàm
patrem, plus tamen tenetur amare patrem
qui fuit principiũ causæ, & fons eius, quàm
filium, cuius ipse causa est, vt rectè probat
S. Thom. 2. sec. q. 26. art. 5. Secundò res-
ponderi potest, quòd præfatus §. Matre, non lo-
quitur de morte propria, sed de morte filij.
& ita vt maximum solum probarer, marito
peius esse adulteriũ vxoris, quàm mortem
filij: quod nil contra dicta concludit. Quan-
quàm nolumus negare, maius peccatũ esse
occidere filium alicuius, quàm cum vxore
eius adulterari. Quoniam hoc est contra 3.
præceptum. 2. tabulæ decalogi: illud verò
contra 2. Et per hoc perimitur vita iam ha-
bita, per illud autem impeditur habenda. vt
S. Thom. declarat. 2. sec. q. 12. art. 3. Tertiò
nouè sed verè ad illas ambas leges res-
ponderi potest Paulũ, & Sceuolã earum autho-
res fuisse Romanos gentiles, quos pro sum-
mo bono gloriã, & famã duxisse diuus Aug.

restatur lib. 5. de Ciuit. Dei ca. 12. his verbis, Romani gloriam ardentissimè dilexerunt, propter eam viuere voluerunt, pro ea mori non dubitarunt. Ob quod Tulliu grauissimè reprehendit; Et ita eorum hac in re sententia, tanquam Christianæ legi contraria repellenda est. c. Contraria. de consecr. dist. 5.

Non obstat tertio illud vulgatum elogium: Pro honore moriendum. Quia id est vulgatum erratum, si vt sonat intelligatur. Nam etiam Ethnicus Aristot. 3. Eth. dixit, non esse veram, sed falsam fortitudinē eam, qua quis pro pudore, vel honore moritur. & ita vt aliqua ex parte verum sit, verba illa; pro honore; accipiēda sunt, pro eo quod honore meretur. Nēpè pro virtute, siue theologa; putà fide, spe, vel charitate, siue morali, puta iustitia, & veritate, fortitudine & constantia; temperantia; & castitate: & aliis.

Nec obstat 4. illud quod de Eleazaro. 2. Machab. dicitur, quod gloriosissimam mortem, magis quàm odibilem vitam completens voluntarie præibat ad suppliciu. Non enim ille pro gloria humana mortem sustinuit; sed pro lege diuina obseruanda. & ita pro virtute religionis, quæ gloriam merebatur. Quare magnopere persuadere sibi omnes

omnes debent, nobiles præsertim, & milites, qui magis in hac re peccant; ne tanti faciant laudem, honorem, famam & gloriam, vt pro eis, vel pro vitanda ignominia vitam corpoream, vel spiritualem prodigant: Vitam autem animæ, virtutesq; ipsius tam morales, quàm theologas tanti æstiment, vt eo sint semper animo, quod malint vitam, membrisq; corporeis destitui, dilacerariq; quàm eas deserere: sintq; parati ad fortissimè pugnandum, repugnandumq; vsque ad mortem, pro fide Regi Reipublicæq; præstita, seruanda pro legum diuinarum, & humanarū obseruatiā; per quam summus honor acquiritur in hac vita caduca, & gloria sempiterna in illa stabili patria. Amen.

S V M M A R I V M.

Honorariorū bonorum, quæ sunt quinque, appetitus uel contemptus suapte natura neque bonus, neque malus. nu. 54.

Bona quæ quis facit nosse & uelle ab aliis probari licet. num. 54.

Honorariorum bonorum appetitus uel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à S. Thom. num. 55.

Cui adduntur alij tres. num. 56.

Honor exhibetur & recipitur iuste cum debetur, & sponte datur. nu. 56.

Bonorum honorariorum quæ quinque sunt, appetitus & contemptus fit malus ex fine malo, qui contingit tripliciter. nu. 57.

Honorariorum honorũ appetitus, nõ referens ea in aliud est malus. nu. 58.

Actus omnis sine bono apto carens, malus; etiam si malo quoque careat. nu. 58.

Otiosum omne deliberatum, quale est quod sine caret, malum. & ideo nullus actus in indiuiduo indifferens. nu. 58.

Honorariorum honorũ appetitus inordinatus ut plurimum ueniale peccatum, sed quinque casibus mortale. num. 59.

Quod ipsum dicendum de contemptu eorum. nu. 60. Et etiam de appetitu & contemptu caterorum bonorum utilium. nu. 61. Et de complacentia, & displicentia, de obtentu omnium tam honorariorum, quam aliorum utilium. nu. eod.

54

Vintò conueniunt in eo, quòd appetitus vel contemptus horum quinque suapte natura, neque est bonus, neque vitiosus. Tum quia non est peccatum, ut ait S. Thom. 2. sec. q. 132. art. 1. quòd aliquis bonum suum cognoscat, & probet. Dicitur enim primæ ad Corinthios 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus; sed spiritum, qui ex Deo est; ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Similiter etiam non est peccatum,

peccatum, quòd aliquis velit bona opera sua ab aliis approbari. Dicitur enim Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus. Perfructus item aiebat,

Non ego cum scribo, si fortè quid aptius exit,
Laudari metuam, nec enim mihi cornea fibra est.

Tum quia bonitas vel malitia naturalis actus ex obiecto, siue ex proportione obiecti ad actum sumitur. Ut probat S. Thom. 1. sec. q. 18. art. 1. maximè ad 1. At obiectum eiusmodi appetitus siue proportio obiecti ad illum, nil mali, nec cõtrarium rationi de se cõtinet. Vnde S. Thom. Quodlib. 12. art. 13. concludit neque appetitum, neque contemptum famæ esse de se bonum vel malum. Idemque concludit de appetitu gloriæ in dicta q. 132. art. 1.

X I I I. inferitur ex proximè dictis quòd 55 præfatorum quinque bonorum appetitus assumit rationè boni ex fine bono & apto. Ille autem, ut sanctus Thom. ait ubi supra est triplex, primus cum appetuntur ad gloriam Dei. Secundus cum appetuntur ad utilitatem spiritualem proximi, ut bono exemplo proficiat. Tertius cum appetuntur ad utilitatem propriæ animæ, ut in bonis quæ in se cognoscat ex testimonio laudis alienæ

studeat perseuerare ac crescere. Nam si utilitas animæ proximi pro fine desiderij laudis posita efficit illud bonum; à fortiori utilitas animæ propria: Cum magis quis teneatur diligere se, quàm proximum. cap. Si non licet. 23. q. 5. l. Præses C. de seruit.

Quibus addo, quartum finem quotidianum, cum appetuntur ob utilitatem exteriorem propriam vel aliorum. Quod passim inuenias in eis, qui cupiunt laudari, honorari, & glorificari de bonis suis, genere, habitudine, cōditione, & id genus aliis, tanquam medium adipiscendi coniuges, vel alia munera, & officia sibi conuenientia: In eis item qui cupiunt laudari de dulci cantu, sana doctrina, & dexteritate legendi, scribendi, prælegendi, patrocinandis, & gubernandi arte, vt stipendia mereantur condigna. In eis item, qui præfata cupiunt vt filii, cognatis, famulis & aliis necessariis suis aliqua bona utilia eorum contemplatione eueniant. Qui non videntur peccare, sed bene agere. Quod tamē intelligendum est, cum utilitas præfata temporalis actu, vel virtute refertur in Dei amorem, vel obsequiū, aut in vitam honestam suam; vel aliorum bonorum maiorum, bona temporalia minora.

per

per supradicta. num. 30. & ea quæ scribit S. Thom. in 2. lib. sent. di. 38 art. 1. sub finem. & art. 2. in 3. arg.

Addo & quintum finem quando appetuntur eo quod sunt debita. vt eruditè dixit Caiet. 2. sec. q. 131. art. 1. Quod procedit etiā si non referantur in alium finem. Nam sicut licet dare & accipere pecuniā debitam, eò quod sit debita: quod est iustitiæ virtutis actus; ita etiam licebit dare & accipere laudem & honorem debitū: Cum pari ratione id sit actus iustitiæ. iuxta illud Roman. 13. Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum: Cui timorem, timorem: Cui honorem, honorem.

Addo sextum finem: Cum ea desiderantur vel recipiuntur non tanquam debita sed tanquam dona gratiosè oblata per alium ex amicitia, charitate, magnanimitate, vel humilitate. Vt cum quis minor altero, recipit ab eo honorem debito maiorem. Quod passim fit; & probatur esse bonū à S. Tho. post Senec. 2. sec. q. 106. art. 1.

Xv. Infertur, quod appetitus, & cōtemptus horum vitiatur, redditurque malus. Primò quidem, ex fine malo. Quia vt prædictum est num. 30. sine vlla exceptione vera est illa regu

regu

regula topica : Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Secundo. Cum illa sunt vana. Sunt autem vana ex mente S. Thom. 2. sec. q. 131. art. 1. Primum ex parte materie ex qua illa desiderantur, eo quod est illis indigna. puta, quia est nulla; eò quod verè nō est illa excellentia, ex qua desiderantur, vel est mala, malitia culpæ. iuxta illud, Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Pſal. 51. Qui gloriatur cum malè fecerint. c. Quàm graue, de excess. prælat. Aut ita vilis, quæ nil horum; aut non tantum, quantum ex ea desideratur merentur. Deinde ex parte eius à quo quærentur, putà cùm desiderantur ab homine, pro certiori & maiori testimonio, quàm ipse de illa dare possit. Postremò ex parte eius qui ea desiderat. putà, quia ea in debitum finem nec actu nec virtute referat. Quàmuis enim Abulensis vbi supra, addat quartum modum, & Thom. alibi possit videri addere alium, omnes tamen reducuntur ad prædictos tres. vt monstrauius in præfata repe. cap. Inter verba nu. 338.

XVI. ex his inferitur, omnē appetitum horum quinque ad eò absolutum vt neque actu seu actualiter, neq; virtute seu virtualiter

*i Et quest.
23 2. ar. &
de malo. q.
9. & Abu
lensis super
Matthæ. c.
6. q. 3. vbi
etiam Ma
ior. 5. An
ton. 2. part.
tit. 3. ca. 5.
§. 1. & Ca
ret. in præ
dictis duo
bus articu
lis.*

liter ea in alium debitum finem referat, esse malū, saltem veniale. Tum quia nil horum est propter se tantum amabile; neque consequenter potest esse finis & medius. vt prædictum est nume. 5. Tum quia omnis actus humanus hoc est deliberatus carēs fine bono, malus est; etiam si fine malo careat, eo quod est actus ociosus, & omnis actus ociosus etiam verbalis tantum est malus. iuxta illud Matthæi 12. De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem. Et eo quod ea quæ homo agit, vt homo, id est deliberatè, debet agere propter aliquem finem aptum. Alioqui vanè agit. Et omnis vanitas est peccatum. iuxta illud Pſal. 4. Vt quid diligitis vanitatem? & illud Pſalm. 118. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Tum quia appetitus pecuniæ absolutus in nullum finem relatus, est malus, & inordinatus. vt colligitur ex S. Th. 2. sec. q. 118. art. 1. & 2. At eadem ratio est de his quinque quoad hoc, per prædicta. Tum quia ea ratione vterque S. Thom. 1. sec. q. 18. art. 8. concludit nullum actum deliberatum in indiuiduo esse indifferētem, sed bonum, vel malum. Quia si carēt fine bono, licet careat etiam malo, est malus. Nam debet ob aliquem

aliquem finem fieri: alioqui est otiosus, & consequenter malus. Tum quia gloria in nullum alium finem ordinata, dicitur inanis & vana. Et appetitus gloriæ vanæ peccatū est, vt probat S. Thom. in prædicta q. 132. articu. 1. Et eadem ratio militat in aliis quatuor, per prædicta.

59 XV II. infertur, q̄ appetitus & desiderium horum quinque licet etiam quando est malus, vt plurimum veniale tantum sit peccatum: mortale tamen est in quinque casibus. Primo cum appetitur de malo culpæ mortali. Vt exprimit Caiet. 2. sec. q. 131. art. 2. addit. 1. licet id ibi nō exprimat Aquinas: & ante Caietanum expressit S. Anton. 2. par. tit. 4. cap. 1. §. 1. per illud Psal. 51. Quid gloriaris in malitia? Quod licet primo aspectu non concludit, cum gloria quærens de malitia veniali; non peccet mortaliter, satis tamen concludit consideranti, quod mens Prophetæ fuerit dicere eiusmodi esse malitiæ, gloriari de aliqua malitia; cuiusmodi est illa; & gloriari de malitia veniali, esse veniale; & gloriari de mortali, mortale. Facit cap. Quam sit graue crimen in clericis cum malefecerint gloriari de excessu prælat. Secundo cum appetitur in mortalem irreuerentiam

tiam Dei. Vt Cyrus de quo Ezechiel 20. Eleuatum est cor eius, & dixit Deus, Ego sum. Tertiò, cum aliquod horū plus quam Deus amatur. iuxta illud Io. 12. Dilexerunt magis gloriam hominum quam gloriam Dei. Quartò cū in aliquo eorū ponitur vltimus finis. vt multos olim Romanos posuisse supra ex August. probauimus. Quando autem in aliqua re creata constituitur vltimus finis, supra n. 21 prædiximus: addentes raros esse Christianos qui id faciant. Quinto cum aliquid horum præponitur obseruantia legis ad mortale obligantis. Quod plus satis vsitari constat ex eo, quod passim videas viros, & etiam mulieres eo animo, vt malint peierare; vindictam de lædente, vel iniurio sumere: Symoniam saltem clam admittere: subditos opprimere, violare iustitiam, laudare peccatores, præsertim Principes in desiderio animarum suarū; quam gloriam, honorem, famam, dignitatem, vel principem locum perdere.

Hos quinque casus in quibus appetitum horum quinque diximus esse mortiferum in dicta repet. cap. Inter verba. num. 343. ad duos contraximus. Nunc autem videntur contrahendi ad tres. Primus cum appetuntur

tur ex malo mortifero. Secundus, cum in eo finis vltimus constituitur, vel ob id frangitur lex ad mortale obligās. Tertius cum ad mortale aliquod malum referuntur.

XVI. Quòd eadem quæ dicta sunt de appetitu horum quinque, dicenda sunt de illorum contemptu; Nempe, quòd ille de se neque bonus neque malus est; quodq; bonus fieri potest præstituto ei vno ex sex finibus, quibus appetitum eorum diximus rectum fieri. Quòdque est malus si nullo fine bono circūdetur: etiam si nullo fine malo denigretur. Quòdque potest fieri malus ex parte materiæ, vt fit, cum quis laudem ex virtute, & gratia Dei prouenientem contemnit. Et ex parte modi. Vt cum quis minoris, quàm par est, testimonium diuinum vel humanum de suis bonis habeat. Et ex parte contemnentis; vt cum quis ea in aliquem malum & inordinatum finem contemnit. Quòdque aliquando potest esse malus mortiferè; vt est cum quis laudem de gratia Dei manantem despicit; aut in illo contemptu, finem vltimum, vt quidam philosophi fecerunt, constituit, seu ob eum aliquam legem, sub mortali pœna obligatē infringere statuit. Aut tertio, cum in mortifera

ferum finem eum refert.

XIX. Quòd idem est dicendum de auaro, & argēto & aliis bonis pecunia æstimabilibus, & de eorum appetitu & contemptu, quod diximus de prædictis quinque bonis honorabilibus. Videlicet, quòd desiderium, vel contemptus eorum de se in genere, neque malus est, neque bonus. Quòdq; fieri potest bonus per vnum ex sex finibus prædictis. Quòdq; si nullo illorum circūdetur, erit malus, licet nullo malo circūdetur. Quòdq; erit malus, & mortiferus tribus casibus præfatis.

XX. Quòd eadem quæ diximus de appetitu & contemptu eadem ratione dicenda sunt, de amore & actu ea quærendi & refutandi, & de quætorum complacentia, & displicentia. Quibus est cōsequens, quantanos cura esse oporteat, vt cum hæc vel illa desideramus, amamus, quærimus, odimus, aut refutamus, & in eis quæritis complacemus nobis, aut displicemus; ipsum Deum, beatitudinem, vel honestā, siue virtuosam vitam pro fine præstituamus. Simul doleamus, quòd toties eiuſmodi actus, ob finis debiti defectum vanè conceperimus, & egerimus. Consequitur item alio delictu

quàm hætenus à me audito, debere vti concionatores, in carpendo præfatorum appetitu, & laudando eorundem contemptu. Ne scilicet, omnem horum quinque appetitum absolute vituperent, neque eorum contemptum laudent.

S V M M A R I V M.

Honoraria bona quæ sunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni, cum referuntur in alium aptum: aliàs non cum pulchra declaratione, numero 62.

Laudis, gloriæ, vel honoris, de excellentia qua quis caret, appetitus non est mortalis contra Abulen. nu. 63.

Iustitiæ non contrahit, uolens quod suum non est, si non est alienum. nu. 63.

Laudem uel gloriam ob humanam facere principaliter quod institutum est principaliter ad gloriam Dei, non est mortale contra Ang. nu. 64.

Doctoratû in Theologia sine mortali potest assumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo nu. 64.

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob pretium uel alias differunt. nu. 64.

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requisitione. nu. 65.

Laudis, & gloriæ bene & malè appetitæ, quinque exempla quotidiana. nu. 66.

Actus ex se bonus, ne fiat malus, ob præstitutionem honoris & aliorû bonorum uiliû pro fine exigi. nu. 67.

Vigesim

Igesimoprimum infertur, id quod hætenus nunquam fuimus ausi asserere. Nempe non licere appetere, neque pro fine etiam minus principali ponere ista quinque, nisi referendo illa actu, vel virtute in alium finem bonum, & aptum, neque eadem, immo maiori ratione, alia bona pecuniaria. Hoc ipsum esse dicendum de contemptu eorundem, ac consequenter non solum esse peccatum saltem veniale, inferuire Deo, Papæ, Regi, vel aliis prælatis & magnatibus, principaliter propter bona pecuniaria, vel honoraria, sed etiã inferuire principaliter propter Deum ipsum, vel beatitudinẽ, vel aliũ debitum finem, & minus principaliter propter bona honoraria vel pecuniaria, nisi eam rursus actu, vel virtute in aliquem finem bonum & aptum reflectantur. Non oportet autem, mea sententia, vt finis in quem hæc reflectuntur sit adeo altus, ac est is quem requirit actus principalis, qui propter altiore finem fit. Exemplum de illo qui amat vel colit Deum principaliter propter ipsum, & minus principaliter vt concedat ei victum, vel aliquid aliud temporale optatum, ad iustè, honestè vel temperatè vi-

uendam. Is enim bene facit, licet illum victum, siue bonum, minus principaliter intentum, non referat in ipsum Deum, qui est finis actus principalis amandi eum, & infinite maior quam vita honesta, studiosa, iusta, vel temperata, in quam refert illum victum, vel bonum optatum minus principaliter intentum.

63 XXII. quod non est vera illa dura opinio Abu. elis super Mat. c. 6. q. 3. I. quod omnis appetitus laudis, honoris, aut gloriæ humanæ de re falsa. puta de excellētia quæ nō habetur, est peccatū mortale. Tum quia S. Th. 2. sec. q. 131. art. 2. quē ipse pro se citat, nō ait illud de omni appetitu vanæ gloriæ de omni re falsa, sed de falsa in irreuerentiā Dei redundāte. Tum quia nō obstat eius ratio. scilicet quod omnis iniustitia est peccatum mortale, vt ait S. Th. receptus 2. sec. q. 58. art. 4 & q̄ contra iustitiā est, appetere id quod suū non est. Quoniā illud procedit quādo appetitur id, quod non solū non est suū, sed est alienū. Nemo enim dicit esse peccatū mortale appetere diuitias, quæ nō sunt suæ, modò non sint alienæ, nec velit eas cum præiudicio alterius. Et ita non erit mortale, appetere laudem & gloriā ob aliquam
exce

excellētiā quam quis non habeat, modò illa sine villo reipublicæ. vel priuatæ, præiudicio appetantur, vt si quis laudari cupiat, de castitatē, fortitudine, viribus & ingenio quod non habet, ita tamen vt nulli ex eo præiudicium euehiat.

XXIII. Quod non videtur etiā vera 64 illa opinio Ang. in summa. verb. Vanagloria, quæ habet esse peccatū mortale prædicare, missare, sacramenta ministrare, & alia eiusmodi quæ principaliter in gloriā Dei sunt instituta facere principaliter in gloriā & laudē propriam. Tum quia is casus non est de quinque superius expressis, in quibus solis authores docent appeti gloriā esse mortale. Tum quia nulla efficaci ratione probatur. Tum quia Sylu. in eodem verb. Vanagloria; dixit quod eam opinionem consequeretur, dici posse, vā vā; toti statui ecclesiastico. Et ita non solum Syluest. sed etiam is qui adiecit postillas ipsi Angelo, contrarium tenet. Pro Angelo tamen facit, Primò illud August. lib. 1. de dōct. Christia. Diuina scriptura principaliter ordinatur ad honorem Dei. In quo Deus contemnitur, si principaliter ad alterius honorem ordinetur. Secundò pro eo quod D. Ant. 2.

par. cap. §. determinat. quòd assumens gradum magisterij, aut doctoratus ad gloriam suam principaliter peccat mortaliter. Tertio, quòd videtur symonia, facere eiusmodi opera spiritualia, ob aliqua horum quinque principaliter vt asserere videtur Adrianus, Quodlib. 2. à littera H. vsque ad S.

Ad horum tamen primum respòdet postilla prædicta, quòd verbum principaliter, quo vitur Augustinus, soluit quæstionem, intelligendo, per illud, ponere vltimum finem in gloria. Quæ tamen responsio displicet. Tum quia intentio Augustini est, ponere differentiam inter sacram scripturam, & alias res, quæ secundum hanc expositionem non inuenitur. Quoniam etiam vtendo aliis ab scriptura sacra in gloriam humanam, ponendo finem vltimum in illis, esset peccatum mortale vt prædictum est nu. 21. & seq. Quare respondendum est quòd Aug. per ly. contemnitur, non intelligit contemptum expressum, nec talem tacitum, qui ad constituendum peccatum mortale sufficiat, sed ad veniale tantum, longè tamen grauius quàm id quod resultaret ex eo quod aliis vteretur ad eundem gloria finem. Ad secundum respondeo, negando illud dictum

etum diui Anton. procedere in eo qui est dignus illo gradu, quòd antea Sylu. verb. Doctor q. 4. negauit. Ad tertium respondeo illud esse verum de illo qui exercet spiritualia, pro gloria, tanquam pro pretio illorum. Nos autem loquimur de illo qui exercet illa ad gloriam vt eum assequatur, sed non tanquam pretium eorum: vt quando fiunt ad preces & gratias, quæ non sonent pretium. Quàmuis plurimum certè cauendum existimo ab huiusmodi peccato, quod saltem valde graue veniale esse negari nequit.

XXIII. Infertur emolliendum esse illud diui Gregorij, satis durum & terribile, in homilia super parabolam de decem virginibus, Matt. 25. f. Cauendum ne per hoc quod rectè geritur, fauor, aut gratia humana quæratur, & appetitus laudis surrepat, eoq; à mercede vacuetur. Id enim crude acceptum, cogeret omnia ferè humana bona opera dånare. Quotus enim quisq; est, cui, vt Cicero sentit, res præclaras agèri aliquis laudis appetitus non surrepat? Intelligamus ergo illud esse verum iuxta prædicta de requisitione, siue appetitu inordinato, quo principaliter requiritur laus de bono quod geritur, & etià de illo quo minus principaliter

illa quæritur propter se solam vel non referendo ea in aliquem finem, vel non in debitum, vel referendo in malum. Non autem de requisitione ordinata, qua minus principaliter quæritur laus, propter aliquem debitum finem, in quem actu vel virtute refert eam expectans.

- 66 **X x v.** Ex proxima illatione inferuntur quinque. Primum quod orans vel aliud bonum agens ob laudem, vel fauorem humanum quo allequatur aliquod beneficium ecclesiasticum, vel aliud munus quo est indignus, meritum perdit, & peccat, siue principaliter siue minus principaliter, ob ea id faciat. Quia requirit laudem ob finem in se malum. Secundò, quod qui orat, vel aliud bonum facit principaliter ob ipsam solam laudem etiam non ordinatam in malum finem, meritum perdit & peccat. Tertio quod qui colit vel amat Deum principaliter, ut sint ei calcar, quod fiat temperans, vel abstinens, meritum perdit & peccat. Quia finem principale actus maioris virtutis, scilicet charitatis, & religionis, facit minore virtute, scilicet temperantiam vel abinentiam. Quarto, quod qui ieiunat, & abstinet, vel sobrius est ut allequatur laudem & gratiam humanam, quo ab illis impellatur ad amandum

dum & honorandum Deum qui sunt actus charitatis, & religionis virtutum longè maiorum, quam abstinencia, & sobrietas non peccat, & meretur. Quintò quod qui orat vel aliud bonum facit principaliter propter Deum, vel alium debitum finem minus autem principaliter ob laudem, in quantum est quoddam bonum, sed non propter se solum appetibile, non perdit meritum, nec peccat, modo eam in aliquem finem debitum referat. Quæ omnia profecto inculcanda erant à concionatoribus; ut rem adè quotidianam calleremus, & scrupulos, quod illud Gregorij dictum gignit vitaremus.

X x v i. inferitur quod duo requiruntur: 67
ut actus ex sese boni non inficiantur præstituendo eis pro fine bona utilia, quæ sunt omnia pecuniaria & honoraria. Alterum, ut non quarantur propter se solum, sed propter aliud in se amabile. Alterum, ut non præstituatur, pro finibus principalibus eorum, vel referantur in finem illis actibus congruum.

Ad hoc autem ut non inficiantur per præstitutionem bonorum honestorum & delectabilium per se amabilium, satis est quod non fiant fines principales actuum maiorum virtutum, siue referantur in alium, siue non.

Actus quibus candidati specimen ingenij, eruditionis, artium, virium, & aliarum dotium exhibentur ad promerenda præmia plus merentibus proposita, quomodo ut sint boni fient. nu. 68.

Intellectus quorundam Domini dictorum, & aliorum doctorum. nu. 69.

Eleemosynam maiorem largiri eo quod publice, uel à maiore petatur, non esse malum. nu. 72. sed melius esse curare ne sic petantur. n. 73.

Eleemosynam publice largiri debere prælatos. nu. 73.

Bona bene facere publice non esse facile omnibus, ideo fugiendus multis episcopatus. n. 73.

Honor iam quæsitus, cur magna cura conseruandus. numero 74.

Actuum de se bonorum, cur bona pars mala. nu. 70.

Bona insignia publice facturus, quid præmeditari debeat, ne cibi toxica fiant. nu. 74. 71.

68

Vigesimosextimo, Quod actus currendi, saliendi, equitandi, hastis, sagittis, bombardulis, & caninis ludendi: prælegendi etiam disputandi, concionandi, canendi, pulsandi, organa, missandi & alia eiusmodi, quibus agilitatis, roboris, ingenij, artis, dexteritatis, eruditionis, industria, dotiumque aliarum inditarum, aut quæsitaram specimen præbemus, sunt boni si ea principaliter agamus, ut per eos Deo placeamus, vel ut beati faciamus,

mus, vel quia recta ratio id dicat, vel quia sunt honesta, etiam si minus principaliter ea faciamus, ut pallia, & brauèa, pulpita, cathedras, sacerdotia, officia, & alia munera ecclesiastica, scholastica, sæcularia, militaria, vel alia quæ magis idoneis promittuntur, assequamur, modo ea in aliquo finem bonum actu, vel virtute collimemus, & reflectamus.

XXVII. Inferitur, quod in illo Matth. cap. 6. Ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; Illa conuenticio, ut, denotat finem principale, neque actu, neque virtute in alium finem debitum relatum. Et è contrario in illo Matth. quinto, Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in caelis est; denotat finem minus principale, & in aliud debitum relatum. Quæ concordia videtur aptior illa, quam Io. Gerson tradit in secunda paraph. 39. in tract. de temperantia. col. 3. Inferitur & illud, quod expressius quàm alij dixit Maior, Matth. ca. 6. col. 2. f. quod quærens gloriam propriam propter laudem, & gloriam Dei, non quærit gloriam inanem. Consequitur item, quod Abulensis, Matth. 5. col. 33. & Caiet. ibidem aiunt, Soli Deo, &

non facienti quærendam gloriam per bonâ opera intelligendi sunt, de gloria principaliter desiderata, & non de relata in Deum, vel alium finem debitum.

70 X x i x. Inferitur, quod non desumitur hinc argumentum adeo validum, ut aliqui putant, ad confirmandam illam hæresim, quæ habet; Omnia nostra opera esse peccata, saltem venialia, per illud Esa. 64. malè intellectum, Quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Licet enim dolenter consideremus, quàm plurima opera nostra etiam suo genere bona, fiant mala ob finis circumstantiam, ex eo quod multa fiant ob finem malû mortaliter, vel venialiter; multa in finem debitum non referuntur. Complura principaliter propter bonâ temporalia, vtilia & honoraria, quæ constat esse mala, saltem venialia per prædicta. num. 44. Et non pauca, quæ licet principaliter fiant propter Deum, vel quia recta sunt, fiunt tamen minus principaliter ob bonâ temporalia, præsertim laudem & gloriam, in nullum alium finem debitum, actu neque virtute relata, quæ etiam sunt peccata venialia per præmissa. nu. 57. Quàmuis etiam inquam, hæc ita sese habeant; quàm plurima tamen
fiunt

fiunt ob solum finem debitum, & multo plura ob illum & alium minus principaliter actu vel virtute, siue virtualiter, relatum in finem aliquem debitum, iuxta id quod de relatione virtuali & actuali supra. nu. 18. est dictum.

X x x. inferitur, expedire plurimum, meminisse illud magni patris nostri Augustini in cap. 4. regulæ nostræ. Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur ut fiant; Superbia verò etiam bonis operibus insidiatur ut pereant. Illud item magni Gregorij supra nu. 65. citati & declarati, videlicet, Sæpe vos fratres admoneo, praua opera fugere, &c. nunc autem compellor dicere, ut & bona magna cautela faciatis, ne per hoc bonum quod geritur, fauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis surrepat, & quod foris ostenditur, intus à mercede vacuetur. Illud item magni Basilij, qui curabat, ut quoties in pontificalibus missaret, diceretur ei; Pater nondum est sepulchrum tuum perfectum, fac ut perficiatur; quod appetitû laudis, & honoris mortis memoria refrenaret. Expedi, inquam, meminisse hæc tria, in omnibus nostris actis, præsertim quoties sese nobis aliqua opera insignia

gnia publicè facienda offerant; qualia sunt in materia virtutis patriæ, siue religionis, missa publica præsertim cantanda, & maxime in pontificalibus, euangelij lectio, capitulum, antiphonæ, & orationis cantandæ. Qualia in materia iustitiæ sententiam in grauioribus causis in magno consensu ferre. Qualia in materia fortitudinis, & magnificentiæ, pugna veræ vel umbratiles, sumptus grandes, & apparatus maximi. Qualia in materia studiositatis prælectiones, disputationes publicæ, & specimina ingenij, memoriæ, artis, eruditionis, & aliorum donorum tam inditorum, quàm quæditorum, ad brauèa, & præmia habilioribus proposita exhibenda. Operæ precium, inquam, faceremus cum eiusmodi agèda occurrerint, meminisse prædicta, & omnino cauere in primis, ne nostri actioni vllus finis malus, præsertim mortiferus, præstituatur, ne ve vlla res temporaria pecuniaria vel honoraria principaliter intendatur; immo neque minus principaliter, sine debita in alium finem iustum relatione actuali vel virtuali; Simulque nostræ actionis principalis finem facere dominum solum ipsum beatificatorem, vt ei placeamus, & beatitudinem quam præ-

tend

tendimus, vel virtutem aliquam ipsi actioni aptam, vt eam exerceamus, vel vt rationi supernaturali vel naturali, aut humanæ, quæ id dictat satisfaciamus. Quòd si aliqua alia bona temporaria, pecuniaria, vel honoraria, his adiunxerimus, illud fiat minus principaliter, & secundariò, cum eorù actuali vel virtuali in fines proximè dictos relatione; inuocatione illa præmissa: Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt nostra hæc operatio à te incipiat, & per te incæpta, in te ipsum finiatur, per C H R I S T V M D. N. Amen.

Xxxi. inferuntur hæc quæ sunt quotidianæ decisiones dubiorum super quibus olim interrogati fuimus. Prima est Io. Gerf. 2. par. tit. de Temperant. alphab. 39. l. quem non malè, immo benè mereri, si aliud non desit, largiendo maiorem eleemosynam publicam, quam fuisset largiturus secretam, modò minus principaliter illam maiorem laudem de maiori eleemosyna requirat, eamq; actu vel virtute in alium finem debitum referat. Ii. Non esse peccatum, imò meritum, si adsint cætera, largiti maiorem eleemosynam pauperi absenti pro quo pe-

tit

tit aliquis amicus, vel vir egregius, quàm dedisset, si pauper ipse, vel alius homo gregarius eam petiisset; modo minus principaliter, & non principaliter respiciatur persona. I I I. peccare illos qui aliqua de magna causa procurant, aut consulunt, vt petatur ad aliquod opus pium publicè per egregiam quampiam personam Dei amore vt maior elemosyna fiat, quàm si secretò, vel per alias personas gregarias fieret, seruatitamen modis prædictis. Dixit aliqua de magna causa: quia sine tali vt id fieret non confulerem. Quoniam cum bona pars hominum sit vel pauper, vel insueta humilitatis actibus, vel plus satis gloriæ humanæ auda, facile credi potest, bonam partem eorū, à quibus petitur, tam aut magis largituram illud plus, quod largitura est publicè quàm secretè ob gloriam humanā, vel pudorem & ignominie timorem ex necessitate quadam & tristitia, quàm hilari mente in hoc ab Apostolo 2. ad Corinti. cap. 9. requisita. Ob quod & alia quædã olim, cum primam missam cãtavi. non permissi, vt vllus ad eam inuitaretur; nec vt mihi quicquam offerretur; contra meam morẽ gentis, & contra expectationem cognatorum, & amicorum parentum.

rentum. Quod ipsum aliqui postea meo exemplo & hortatu, fecerunt.

I I I. iustè peti aut dari posse plus elemosynæ cum in aliquod piũ opus publicè petitur ex altari vel suggesto, publicate parochi vel alio, quis, & quantum largiatur, aut promittat, vt pro eo circum sedentes Deum orent. Quam decisionem limitandã arbitrator, vt præcedentem. V. Possè quem absque peccato plus offerre, missam primam facienti, vel nuprias, aut baptismum celebranti, eo quòd ad id inuitatus fuerit, vel populo spectante offerat, quàm offerret si nemine vidente, aut non inuitatus id faceret eadem ratione seruatit prædictis modis. Quæ omnes decisiones radicatur primum in eo, quòd elemosyna iustè fit, si fiat principaliter propter Deum, vel quia est actus virtutis; licet minus principaliter fiat ob laudem propriam in finem debitum relatam, per prædicta. Deinde quòd frequenter circumstantiæ aliquot occurrunt, ob quas elemosyna publica debet esse maior quàm secreta, è quibus est illa, quòd alioquin iniuste, videntibus putaretur faciens eam, auarus, vel sordidus, & detractione dignus.

V I. est eiusdem Ioan. Gerfo, vbi supra, s. cr.

rare illos qui laudant praelatos non facientes eleemosynas publicè, sed tantùm secretè. Quia præceptū est eis, vt publicè bene faciant, per illud Matth 15. Luceat lux vestra coram hominibus. **V I I.** est eiusdem & aliorum omnium. Quòd quàmuis præfata vera sint, cauendum tamen est hominibus virtutum, præsertim humilitatis operibus parum affuetis, ne cum earum opera exercent, principalius vel æquè principaliter faciant ob humanam gloriam, ac ob alium debitum finem, incitante ad id laudis humanæ insita cupiditate. Imo huiusmodi homines bene sibi consulent vtendo ad litteram illo Matt. 6. Cùm facis eleemosynam, noli tuba canere, sed da in abscondito. **V I I I.** est etiam eiusdem Ioan. Gerf. vbi suprà: quòd ob hanc solam causam, etiam si aliæ omnes abessent, deberent fugere episcopatus, & alias dignitates, ij qui parum sunt in virtutum, præsertim humilitatis actibus exerciti, quoniam oportet eos agere multa bona publicè; & subest eis periculum faciendi ea tantùm vel plus ob humanum fauorem, quàm alium finem debitum. **L X.** est Abulenf. super Matth. cap. 6. q. 3. col. 2. f. Dignum esse vituperio cum, qui honor

honorem iam quæsitum non curat conferuare. Tū quia, vt ille inquit, honor sicut non potest iuste quæri nisi per virtutē, & aliquam veram excellentiam; ita nec perdi iuste nisi perdita illa: Tum per illud præceptū Eccl. 41. Curā habe de bono nomine. Tum per illud Apost. 2 ad Cor. 9. Melius est mihi mori, quàm vt gloriā meam quis euacuet. Qui idem, quod maximè ducò notandū, etiam de gentilitia nobilitate se laudauit 2. ad Corinth. 11. ibi Hebræi sunt, & ego. semē Abrahæ sunt, & ego. & illud Machab. 9. Absit vt fugiamus ab his, & inferamus crimen gloriæ nostræ. Tum quia crudelem esse illum qui famam negligit: intelligi inordinatè diffinit August. in capit. Non sunt audiendi. 11. quæst. 3. Tum quia licet magis curandū sit de virtute, vel excellentia vera, quàm de honore vel laude illi debita: eo quòd honoris perditio frequēter sine culpa eius cui debetur contingit: cap. Renouantes 22. dist. nihilominus tamen curandum est de honore; ne vulgus, quod nouit effecta, & eorum causas ignorat, videns quem ab honore decidisse, præsumat eum virtutem quoque & excellentiam amisisse: & ex eius casu præsumpto, scandalū accipiat ob speciem mali.

A qua vt caueamus Apost. relatus in eo cū ab omni specie mali de vit. & hone. cle. præcipit 1. ad Theff. 5. Tum denique quòd ob quinque fines bonam famam & honorem desiderare cōuenit, vt in repetit. capit. Inter verba. xi. q. 3. nu. 192. scripsit: Quorum quartus est, vt constantius virtutes colamus: reputantes nos tanto esse obligatiores, tantòque plus peccaturos, si contra fecerimus; quanto magis credimur eas colere.

S V M M A R I V M.

Authorem iuste potuisse, debuisseq; suum honorem defendere. nu. 75.

Apologia in eos qui falsis & impertinentibus de causis nisi sunt persuadere Romæ, insensum esse auctori Regem Philippum Hispaniæ huius nominis secundum. num. 76.

75

Rigesimosecūdo. Infero ex proximè dictis, non solum potuisse me iuste, sed etiā debuisse Christianè defendere meum honorè, & famam, quàm falsis & impertinētibus de causis tollere: aut certè grauius minuire proximis diebus tentarunt quidam, in hac amplissima Roma totius orbis Christiani Theatro & capite, præsidente illi Sanctissimo D. N. Pio, V. Pontif. Max. multis nominib

minibus merito, cum primis prædecessorum suorum sanctissimis conferendo, æquandoq; Quo Ecclesiæ vniuersæ Principe, redeunt aurea sæcla, & aurea regna; patrátq; Deus Opt. Max. contra infidèles mirabilia. Quam defensionem feci per epistolam quandam apologeticam ad Illustrissimum & excellentissimum Ducem Alburquerquensem Mediolani Gubernatorem; quam, quia, vt audio, aliqui parum correctè transferunt, statui eius tenorem verum huic corolario subiicere.

Tenor epist. præfate apologeticæ:

H 3

ILLVSTRISSIMO

EXCELLENTISSIMO QVE

D. Don Gabrieli à Cueua Duci Alburquerquensi, Gubernatorique Mediolani, &c. iustissimo pientissimoque Principi,

Martinus ab Azpilcueta doct. Nauarrus

S. P. D.

Ultra, diuque versans, Princeps præcellens, constituit tandem ad tuam istam præcellentem verèq; Christianam benignitatem confugere : quo me pro tua in Christum pietate, & in me charitate, qua parte honestè poteris, à labiis iniquis, & à lingua dolosa, liberet : præsertim apud Sanctissimum D. N. Pium quintum Pontificem Maximum, & apud Regem & D. N. Philippum secundum, Monarcharum summum. Quod nemo potest, mea sententia, efficere aptius. Tum, quia nemo tui ordinis Princeps,

ceps, vtrique gratior & fidelior creditur. Tum quòd nemo magnatum, qui præfatum nostrum Monarcham eis alpes representant, adeo bene ac tua excellentia me familiamque meam nouit. Quippe qui multo tempore tanta charitate, prudentia, iustitia, humanitate, ac fideli vigilantia, Nauarram Prorex eius gubernasti, quanta nemo alius eam ætate nostras tantaque cum omnium Regnicolarum laude tua, & eorum mœstitia concordi, exinde istuc fuisti missus; quanta nemo alius antea fuerat euocatus. Tametsi multi alij virtutibus, dignitate, ac opibus præcellentes; & in his pater tuus ille iudicio, experientia, ætate, rebus gestis, & aliis nominibus verè magnus, eam gubernarunt.

Negotium, quod me ad tuam Excellentiam confugere facit, tale est iam inde à duobus annis, nescio neque cupio scire à quibus neque quo spiritu, cœpit in vulgus spargi, Regem præfatū esse infensum mihi, malèq; velle. Dudum autem his proximis diebus, cum de quibusdam magnis honoribus distribuendis hic tractaretur, assensuerunt : Ex eoque illatum, oportere, ne Sanctissimus Dominus Noster, patresque

purpurati, vlla egregij amoris signa in me ostenderent; suamque assertionem quatuor argumentis, dicuntur nisi persuadere. Primum, quod in operibus meis scripserim, iniuste Nauarram à præfato Rege teneri. Secundum, quod ipse fateor in libello de redditibus ecclesiasticis latinitate donato. q. numero 95. post principium; nullo curiæ Regiæ munere me ab eo donatum; quod aiunt contingere non potuisse; nisi me Rex odisset, cum vulgò putarer aliquo illorum dignus. Tertium, quod sim Nauarrus, ex vtroque parte de duobus prognatus palatii, quorum dominus olim Regem Ioan. à Labreto relicta Nauarra abeuntem, vnâ cum Marscalco Excellentiæ suæ cognato, suoque duce sequuti fuerunt. eosque frequenter eo nomine laudem. Postremum, quod in Gallis, multo tempore iura Pontificia & Cæsarea didicerim, & docuerim; Gallicæque loquar, Galliasque magnificiam, etque tum bene affectus.

Quam propositionem, & argumenta, quibus eam sustentant, eo grauis sentio, quod ea nequeo diuere, nisi me, meoque laudando, contra illud Prou. 27. Laudet te alienus & non os tuum. & quod id fecerunt
homin

homines, nihilo alio quod sciam à me offensi, quam quod Illustrissimū Toletanum defendā vel quod Italici, præsertim Romanis, & eorum, totiusque orbis Pōtifici Max. patribusque purpuratis, sim charior, quam illi vellent, vel quod aliter quam licebat cū iniuria proximi, in præfatum Regem voluerint videri obsequiosi. Ad quæ omnia æquo animo ferenda, quanta mihi sit opus ope diuina, æstimet pro sua rara prudentia tua ista Excellentia reputans secum, me adeo senem, & peregrinum, in tanta vrbe, quæ totius orbis theatrum est cōstitutum; & paulo ante ab omnibus tam summatibus quam infimatibus, gratia Deo maioris quam merear habitum; nunc verò non per quales quales, sed, vt conicere licet, per contraneos, adeo cum cognatis meis iniuste infamatū. Quæ tamē omnia soli Dei Opt. Maxim. vindictæ lubenter reliquissim, nisi quibusdam piis & doctis viris visum esset, quod licet non solum ea iuste possem ferre, imò deberem plurimum gaudere, quatenus me solum teriunt, iuxta illud Greg. c. Inter verba. II. q. 3. Inter verba laudantium siue vituperantium ad mentem semper recurrēdum est, & si non in ea inuenitur ma-

lum, quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiā proficere. Tum ob alia multa, quæ in eius repetitione illi adiecimus. Tum quod tantæ senectuti non conuenit caducis onerari honoribus, præsertim, quos nouit vires eius superare, iuxta finem c. Non est putanda. i. q. i. ex eodē Gregorio desumpti, vbi gl. citat illud Horatij: Sumite materiā vestris qui scribitis æquam viribus, &c. Tum quod consiliorū meorum rationibus priuatis incōmodarent: & solū expedire mihi possent, vt maiore cum auctoritate mea scripta legerētur. Quatenus tamen Rempub. cognatos meos, & mea scripta quatiūt, non posse me sine peccato, aut sine magna causa dissimulare iuxta illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine: & quod iuxta Aug. relatum in cap. Non sunt audiēdi. ii. q. 3. Crudelis est qui famam suam negligit. Quia mea infamia, eo quod tam publicam gero personam, plurimis esset scandalo. Cum non sit par credere summum, benignissimumque Regem tantam iram nisi ob maximum crimen in me conceptum iri, auctoritatique meæ, meisque opusculis derogaret, omnibusque cognatis meis, & toti Nauarræ officeret, immo & aliqua

ex

ex parte gloriæ tātū Regis detraheret, apud eos qui me intus & in cute noscētes, sciunt me non odio Maiestatis eius, sed amore dignum.

Necessitate igitur in hoc adactus, primū argumenta præfata singulatim diluam. Deinde adiungam alia per quæ vna cum his quæ dilutionibus miscebo constabit me circiter annos 50. non solum qualiter qualiter, sed insigniter de præfata Regis Maiestate, deque patris eius illius summi Imperatoris, deque eius matris illius summæ Imperatricis benemeritum, & ideo præsumendū, non esse mihi eum infensum, neque male velle, sed potius bene. Ad primum igitur præfatorum argumentorum respondeo, impudentissime dictum esse, ac testimonium falsissimum: quod in aliquo meorum operum scripserim, Nauarram iniuste à præfato Rege teneri. Tum quod palā & notorium est, me nunquā ea de re in eis tractasse, neque vllam mentionem fecisse. Tum quod palam quoque est mea omnia opera priusquā typis excuderentur, per magnū Regiæ Maiestatis Castellę consilium examinata, & priuilegio munita fuisse. Tum quod palā etiā est insultissimi vanissimisque hominis futurū fuisse, id scrib

scribere in terris tanto Monarchæ subditis, in præsentē scribentis, suorūmq; perniciem, nullo diuinō, neque humano iure ad id cogente, nullāque vtilitate ad id suadente, & quod gratiā Deo Opt. Max. non vsq; adeo infanio, & desipio. Tum quia plurimi qui meum confessoriorum & pœnitentiū Manuale seriō legēre, dixerunt, quod ego in eo assero Natiarram iustē à Regibus Catholicis teneri, etiam si nō esset verē illorum, eo argumento id colligentes, quod in c. 17. nu. 60. dixerim, Restitutionem alienarum re- tum non esse faciendam, quando per eam consequerentur maxima damna publica: ob idque non esse facilē damnādos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiam si scirēt, non esse sua, modo probabiliter crederent, eorum restitutionem consequutura grauissi- ma suorū regnorum incōmoda. Ex hac enim propositione adiuncta altera quam sæpe dixi, videlicet, prudentissimos quosq; rei militaris Hispanos iudicare per restitu- tionem præfati Regni, apertum iri ostium inferendi maxima damna, in alia Regna Hi- spaniæ per montes Pyreneos, inferunt, me dixisse, Reges Catholicos, nō teneri, ad re- stituendam Nauarram, etiam si nossent non esse

esse suam. Quanquam ego nullum verbum penitus feci de Nauarra, neque de vllis aliis dominiis, super quibus inter vllos Monar- chas controuertitur. Neq; an in eiusmodi casibus sit compensatio aliqua faciēda, nec ne. Tum quia frequenter constantissimēq; verbo asserui, tā in Galliis, quā in Hispaniis, quod nunquam Reges Catholici sua sponte, Regnum illud, aliis, qui suum esse prætendunt, relinquunt. Tum deniq; quod cum illa pacifera Regina & Domina nostra Isabella te Pro-rege Nauarræ traiceret in Hispaniam, & in domo natalis mei, vno die requiēset multis viris Principibus Hispaniis, & Gallis, qui eam comitabantur, asse- rentibus præfatum Regnum mox restitu- tum iri Vindocinensī, qui eam vsq; ad Ron- cam vallem comitatus fuerat, contradixi, nitens præfato, (quod est irrefragabile) fun- damento. Quin & licentiato perdocto ab Ainciondo consiliario præfati Vindocinēsis excellentiæ tuæ, (ni fallor) noto, mihi verō etiam amico, (quia emphiteutarum mei or- dinis Roncauallis cum primis præcipuus est) cum paulò post transitum præfate Re- ginæ scripisset ad me propediem, se, cum Rege suo in domū præfatam, qua erat iter

in curiam Regiam diuersuros, eo quod iam labita fide publica, siue saluo conductu, ornabant iter ad acceptandam restitutionem. Illi, inquam, mihi hæc scribenti, rescripsi, demirari me incogitantiam & imprudentiam eius & omnium Gallorum, & multorum Hispanorū, etiam magnatum, qui crederent eam faciendā. Eidemq; secundo replicanti quòd Regia nostri Regis Maiestas, (quem ego soleo dicere nunquam mentiri) promiserat Henrico II. socero suo, restituere illam ei quā ipse appellabat suā Reginā, si monstraret se non posse illud absque peccato mortali retinere; & quòd facile id ipsa esset ei monstratura: triplicavi duo. Alterū, quòd præfatus Rex adeo erat Christianus, quòd non solum Regnum Nauarræ, sed etiam Tolontanum, & totam Castellam restitueret, si quis ei persuaderet non posse illa, salua suæ animæ salute detinere; quippe qui optum nouit, parum prodesse homini totum mundum lucrari, si animæ suæ detrimentum patiat. Alterum, quòd nullatenus id poterat illa ei monstrare. Quoniam, esto, probaretur ei non esse illud eius, nō tamen poterat probari, & minus mōstrari non posse illud iuste retinere. Quia ut ipse poterat

facile

facile videre, in prædicto meo Manuali, iure constat, non esse necessarium restituere alienum, quando ex eo maxima damna publica probabiliter timerentur. Et quòd ex facto constabat totam prudēciam bellicam Hispanorum iudicare, grauissima damna Regnis Hispaniæ probabiliter timeri posse per huiusmodi restitutionē euentura. Quāobrem moneret suum Regem, ne se vanis impensis, & laboribus oneraret. vanisque molestiis tanti Regis Maiestatem fastidiret, alias (si ei videretur) sibi quæreret compensationes. Qua mea triplicatione factū fuit, ut à vana spe decideret Vindocinensis, Princeps alioqui virtute bellica summus; & non fuerit vsus fide publica, siue saluo conductu à Maiestate Regia suam curiam adeundi iam ei dato, quod de hoc negotio fastidiosissimo tractaret. Ob quod solum officium vtriq; parti, sine alterius iniuria præstitutum, ab utroque poteram præmium petere; quia tunc amici erant, sed malui ab ipso, qui hæc vidit, & inspirauit, Deo sperare illud. Per quæ palam est, impudentissimè mihi obiici primum. Addo quòd imprudenter dum volunt videri in Regē officiosi. sunt in eūdem inofficiosi. Quoniam multi qui norunt me,

de tan

de tangentibus animarum salutem etiam verbo cunctanter respondere solitum, facile credere possent, cunctantius tale quid scripturum contra tantum Regem, & in opere typis, & in Hispania excusso: neq; id vllatenus nisi veritate cogente facturū: ob idque illi assentiri. Per que satis superque dilutum est primum.

Ad secundum respondeo, pudere debere illos velle Romæ Romanis persuadere Regiam Hispaniæ Maiestatem malè mihi velle in Hispaniis, eò quòd ipse hîc factus fuerim nullo me suæ curiæ munere ab eo donatū. Primum, quia malignè inuertunt ad finem probandi odium in me tanti Regis ea, quæ candidè asserui ad finem vt magis crederetur mihi de laudibus eius differenti. Deinde quòd eodem argumento probarent Maiestatem eius quæ in omnes, etiam exteros, præcelleret est benigna, odisse omnes quos ipse nouit, & vulgus affirmat eius munificentiæ dignos, si eos muneribus suæ curiæ minime donaret. Immo & Maiestatem Apostolicam, & Francicâ odio habuisse summum illum Thomam Aquinantem, qui eorum in Imperiis degens, nullo ipsarū curiarū munere functus fuit. Et ne respondeant quòd
ille

ille fuit religiosus, considerent me quoque iam inde à 6. ann. esse talem, quâuis imperfectū & infirmū; vt ille perfectissimus & sanctissimus. Quæ consequentia, quàm absurda sit, nemo non videt, cū multis aliis de causis quàm odij passim id contingat: putà, quia non egent eis vel non expetunt ea, vel non petunt, vel tanquam eis minus expedientia, minimè acceptant: vel quia solius potentia diuinæ est omnes pro meritis donare. Ob quarum aliquas causas, id erga me ab eo factum, in eodem ipso loco quem ipsi citant, affirmo: in hæc verba: Quia contentus & supra merita ornatus honore ac honorariis quatuor prædictarum, quæ celeberrimæ sunt academiarum, nunquam curiæ Regiæ munera, in hunc vsque diem ambiui, neque petij, neque accepi. Præterea, quòd, licet non acceperim, oblata tamè mihi fuere. Nam Deus quem in testem inuoco, nouit, quòd ante 35. annos, cū nondum Salmanticæ vllam cathedrarum maiorum, nactus essem; oblatus fuit mihi locus in consilio Regio Regni Nauarre, quod solet residere Pampilonæ, vna cum canonicatu illius Ecclesiæ Cathedralis. Nouit item quòd maiora mihi desiderarunt, & promiserūt Car-

dinalis ille termagnus Gubernator Ioan. à Tauera & episcopus Pacēsis Suarez, qui tūc plurimū non abs re apud Cæsarem & Cardinalem præfatum valebat, posteaq; decretorum cathedram in eadem Balmatica obtinui; & antequam primæ functionis, adeptus Conymbricam Lusitaniæ iussu Cæsarium migrarem. Immo & postquàm migravi, vt in Castellam redirem. Quæ tamen omnia litteras & scholas feruenti animo insequenti, iustè, mea sententia, minoris illis fuerūt. Nouit item Deus ipse, ad quem modum ab hinc circiter quindecim annos cum cathedra Conymbricensi (vt aiunt) iubilata per Pinciam, in qua curia Regia residebat, in patriam Nauarram redirem. Reuerendissimus Ispalensis donnus Ferdinandus Valdesius, quem vtinam in celo inueniamus, benignissimè suscepit, & ardentè desiderauit, vt in magnū Inquisitionis consilium; cui præsidebat, cooptarer: adiciens palam, è republica futurū, vel creando nouum aliquod munus mihi aptum, in curia Cæsarea retinere. Quæ licèt agnoscerem esse meritis meis longe maiora, recusauit tamen: Quia de consensu gloriosissimorum illorum Lusitaniæ Regum, nullis pietate, pruden-

prudētia pacis, bellique in infideles, artibus secundorum, præfati Regis focerorum Dominorum nostrorum, vix obtenta, omnibus, (& in his etiam episcopatus, ad quem vacantem me præsentare voluerunt) prætermisissis, omnino decreueram, in quadam insigni ciuitate extera illis solis ad hunc vsque diem nota, me includere, ibiq; nomine mutato incognitus aliquot annis incumbere opusculis, quæ edideram recognoscēdis; & aliis quæ sub lituris habebam, poliendis & edendis, & manu extrema donādis. Nouit item ipsa Regis soror Germana Princeps Portugalliæ D. N. multis nominibus altissima, quæ tunc Regna eius gubernabat, cuiq; Manuale Confessariorum dedicaram, quàm obnixè illo eodem tempore percupiuit, ne ab eius curia discederem, significans id mihi futurum honori. Quin & vt me à prædicto proposito auerteret districtè iussit, vt duo Illustria canonicorū regularium monasteria visitarem; ad ea quæ egerem, illius potestate munitus. Quod & feci, neque voluit mihi facere facultatem ad eūdi Nauarram, donec certior facta fuit, oportere me illò ire ad collocandas tres ex fratribus præmortuis neptes. Quin & postea cū in Na-

uarra, crure, casu mula in quatuor partes fracto, in lecto iacerē, iam conclamatus, per vnum cursorē, (qui quarto die à crure fracto ad me peruenit,) iussit vt ad suā curiam ilico magno meo honori reuerterer. Cui respōdi; me ad maius tribunal vocatū, suum adire nō posse. Nouit etiā Deus quōd Marchio ille Cortensis, Donnus Ioannes à Beauuides Regi per dilectus, & qui eum imitatus nunquam mentiebatur, è Flandria in Nauarram rediens, dixit mihi, à magno illo Regis Erasso rogatum fuisse, vt disceret ex me, an possem & vellem Regiæ Maiestati, in consilio magno Castellæ inseruire. Cui respōdi, me velle quidē vt par erat vbiq; terrarū Maiestati eius inseruire, sed ob præfatā causam tūc nō posse id honestè facere.

Dicat nunc hīc aliquis horum detractorum, cur ergo Regi iubenti vt essem Illustrissimi Toletani aduocatus, assensus fuerim, cum munus aduocadi longè minus honestum sit, quàm superiora, quæ dixi me recusasse. Cui respōdeo, Maiestati eius notum esse, me à prima iussione, quod licebat, supplicasse, causasq; cur id non debebā facere, proposuisse. At eum per Illustrissimi Compostellani, qui nunc est Ispalensis, & insignis
Card

Cardinalis, & tunc erat Toletani iudex, litteras, secūdo iussisse, vt omni excusatione, præterquam mortis posthabita, ilico Pinciam vbi causa tractabatur adirem. Additis præfati Marchionis litteris, quibus significauit, eum meam excusationem ægrè tulisse. Cauere mēq; mihi plurimum, ne iterato id facerē. Itaq; ilico nondū cruris fractura factis sanata adiuui, vt eius Maiestati secūdo mihi iubenti, & adeò rem tam cordi habenti obedirem. Quod ipsum vt facerem tua excellentia à me super hoc cōsulta, consuluit, adiuui reputās causam intra semestrem vel ad summum octo menses finiendam. Quod & ipsi iudices subdelegati tunc certum putabant. Adiuui certè non vt facerem voluntatem meam, sed eius qui me mittebat Regis facultate ad id & præcepto mei Præfati Roncæuallis factis. Adiuui nō quidem quōd Reuerendissimum Toletanum vel de facie antea cognouissem; sed quōd eum putarem innocentem, eò quōd facilè intelligerem, eum à Rege tanta cura eius defensionem procurate plusquā vulgariter diligere. Quod fieri nequibat à Rege tā catholico, credente ipsum à fide defecisse. Quamobrē etiam coram iudicibus eum ingenuè admonui, ea

me conditione ipsius defensionem acceptare, vt quàmprimū clarè noſſem ipſum hæreticum, liberè deſererem. Quod etiam ipſi placuit, & quia eum nunquam ita noui hæreticum, (licet in eo falli potuiſſem) nec per eum, nec per eius deſenſores factū eſt, quo minus cauſa finiretur, non licuit eū deſerere. Immo ne falſo iactaretur, malè me de illo ſentire vt Maieſtati Regiæ dixi, oportuit, (non obſtante ſenectute, neque debilitate relicta ex grauiffima feбри, quæ me paulò antea vexauit) huc venire ab vltimis Hiſpaniæ finibus, nempe Olyſippone, prope quam litteræ Regiæ me inuenerunt. Per quæ omnia plus fatiſ manet dilutum, ſecūdum meorum detractorum argumentum, quo arguunt Regem mihi iratum, eò quòd eius curiæ muneribus non ſim donatus.

Ad tertium autem, fateor, immo gaudeo, me eſſe Nauarrum & Cantabrum de antiqua illa gente, fidei Regibus præſertim data obſeruantiffima, teſtante Platina in vita Ioann. vi. Cantabros & Aſtures, qui omnium Hiſpanorum poſtremi Romanis adhæſerunt, vltimos eos deſeruiſſe. Nullaque quam nouerim, prodente hiſto-

ria

ria, vllum Nauarrorum fidem Chriſti, quam per S. Saturninum diſcipulum beati Petri ſuſceperunt, in hunc diem (gratia Deo) deſeruiſſe; & in impiam Iudæorum, Sarracenorum, Turcarum, vel Lutheranorum factionem tranſfugiſſe; etiamſi ab eis captus, & per munera illectus, vel tormento in id adaptus fuiſſet. Fateor item & gaudeo me progenitum à prædictis duobus palatiis, Azpilcueta videlicet & Iaureguicar, quod alio nomine dicitur Baztan. Vnde Bazanes Caſtellani magnates originem ducunt. Qui in ſaltu Pyrenæi montis qua parte Vaſcones Celtas, à Celtiberis diuidit, ſunt ſita. Quæque licet non ſunt adeò opulenta, ſunt tamen longè ante Carolum magnum erecta, & nullo in hunc diem gratia Deo damnatæ ſectæ ſanguine contacta. Quorum alterum alteri hoc ſolo nomine præſtat, quòd alterum eſt vnum ex duodecim, qui præfato Regno naſcenti regendo fuere deſtinata. Quæ res adeo notoria, fortè fuit in cauſa, ne mei æmuli vllam natalium, & puritatis generis antiquiſſimi Chriſticolarū notam obicerēt. Fateor etiam, & magno decori duco; quòd præfati eorum Domini vna cum ſuo duce Illu-

I 4

strissimo Nauarræ Mariscalo Excellentia^e tuæ cognato relictis suis laribus sequuti fuissent præfatū Io. à Labreto Regē tunc temporis suū, & à se iuratum. Quia licet non damnē eos, qui de causis eis notis diuersum fecerunt; laudo tamen hos, quod speritis suis sua iuramenta Deo reddiderūt. Quod magno illi Regis Proauo Ferdinādo, qui Catholici Regis cognomen primus adeptus fuit, adeo nō displicuit, vt etiā laudaret eos, quod imitaretur suos progenitores, qui patrem suū Regem Nauarræ & Aragoniæ contra filium proprium Principem aduersus eum rebellantem defendissent, & speraret eisdem posteaquam ei iuramento se obstringerent, nunquam ab eos defecturos. Quæ spes nulla eum ex parte fefellit, Rege ipso nostro patreque suo imperatore testibus locupletissimis. Qui præfato Mariscalo crediderunt primū Toletū, deinde Ispalim, & postea Regnū Gallicæ satīs Gallia finitū. Præfeceruntque consilio magno trium ordinum; & iusserunt, vt status & belli consilio interesset. Immo & tandem in præsidem consilij supremi destinatus, obiit mortem, & fratrem eius D. Franciscum à Nauarra cuius ego 14. ann. in Gallis primū, deinde

deinde Salmantica iuri vtrique incumbenti ductor & comes fui, ad duos episcopatus, & ad archiepiscopatū Valentinū euexerunt. Taceo fidem illius Illustris. Marchionis à Falces, cui etiam orbē nouūm Rex credit: & eius fratrum Illustrium ductorū militum à Peralta, qui signis Regis præfati alij alibi terra marique militantes, aut gloriosas mortes, oppetierunt, aut insignem operā (vt vnus eorū sub Excell. tuæ ditione) nauant. Quorum ducatu semper progenitores mei adhæserunt. Taceo fortem prudentemque illum Dionysium ab Eça cuius soror cuidam meo auunculo nupserat, cuiusque fidelitas virtus & opera insigniter enituit in seditiosos illos Castellanos, qui communitatis nomen sibi fecerunt, posteaquam à præfato Rege Iohanne à Labreto dimissus, Regia signa sequutus fuit. Cuiusque trium filiorum maximo natū Carolo ab Eça non solum Plumbinum Regia Maiestas credidit, sed etiam istius arcis Mediolanensis aliquaatō tempore Procastellanus, & bonæ partis eius custos fuit, & alij duo ante triennium à Regia Maiestate honorifice aucti, alter in Flandria, & alter in Hispania fortiter Regi militant. Taceo fidelitatē

magni Erasmi, & Castelli, qui Regi sunt à secretis, quorum progenitores idē, quod me fecerunt. Taceo complures alios, id solum admoneo noto notius, & notoriū facti permanentis esse, quod ambo præfatorū duorum palatiorum meorum auctorum Domini ante triennium à Regia Maiestate perpetuis stipendiis & aliis donariis aucti, nunc in Pyrenæi montis angustiis cōtra Gallos Lutheranos residēt. Alter, s. Dominus de Azpilcueta, qui est vicecomes Colinæ Præfectus Roncalibus, (genti omnium Celtiberorum, suapte natura fortissimæ) in ea parte qua Nauarram à Bearnio diuidit. Alter verò Dominus de Iaureguicar, siue Baztan, in ea præfata parte, qua Vascones Celtas à Celtiberis serungūt: in quamcumque occasionē, cum suæ domui fœderatis ad arma paratus. Per quæ palam satisfactum est tertio meorum æmulatorum argumento.

Ad quartum Respondeo; fateri gauderēque me plurimum in Gallis multo tempore didicisse, docuisseque iura Pontificia & Cæsarea, immo & eo vsque nominis peruenisse, vt à quibusdam Principibus viris inuitarer & rogarer ad consiliarij officium in magno Parisiensi Parlamento, eorum
prop

propria opera & pecunia coëmendum. Solebant enim tunc eiusmodi officia vendi pro eis, quibus erat eruditionis nomen iurium celebre. Fateor hoc inquam illis: quos etiam contra profiteri oportet, me antequam Gallias adirem intra Nauarram & celeberrimam Complutensem (quæ in Castella noua est) academiam artes liberales & Theologiam scholasticā didicisse. Et quod postea in Hispanias è Gallis regressus, triginta circiter annos ea iura Pontificia docui, Salmanticæ quidem circiter 14. & Conybricæ Maiestatis Regiæ parentum iussu quintuplicato sexdecim. Neque vilis negat attulisse me à Tholosa Galliarum in Salmanticensem, veteris Castellæ academiam, omnium orbis Christiani cum paucis principem, solidam & perutilem iuris Pontificij sapientiā, sicut & post me altero anno perdoctus iuxta ac perpius ille frater Franciscus à victoria solidam vniuersimq; Theologiam ex eiusdem Galliarum Parisius eandem inuexit. Cū ante nos ambos integerrimus ille Siliceus in Regis magistrum à Cæsare delectus, & postea in Archipræsulem Toletanum promotus, & aliqui alij Parisiis in eadem Gallia aduulsim docti, vti quæ philosoph

lophiã, & alias artes liberales magnoperè in eadẽ auxiliissent. Si ergo illi quorum aliquot plures annos quàm ego in Galliis didicerunt & docuerunt, nulla ob hoc nota immò laude dignos ducunt; cur ego solus damnor? An quia Regis duplicato iussu R. Toletanũ cum collegis meis tot annos iustè defenderim? An quòd chiãrior quàm ipsi vellent cãperim esse Pio V. Pont. Max. Patribusque purpuratis & toti Rõmã? Fateor item, me paululum gallicè balbutire, modò non negent præfatos eleganter, & ter maximum Cæsarem Regis genitorem elegantissimè loquutos. Fateor etiam me solere Gallias, in quibus est etiã Flandriã cum vndecim aliis vt arbitror dominiis aucta, magnificere; quas qui parui facit, neque illas vidit, neq; Geographiam earum, neque res in eis gestas intelligit. Neque diffiteor me, quã parte par est, amare Gallias. Tum quia magna pars earum Maiestati Catholicæ pareat. Tum quia, gratia Deo, in eis didici, quod eius ope fideliter nostrates docui. Tũ quia quo tempore ipse in eis degebam, magna erant in Deũ religione, & Reges suos obediẽtia & inter sese simplicitate, humanitate mutua dilectione, dulciq; ac modesta
conf

consuetudine, ab omni vanitate superbiãq; vt plurimum aliena. Tum quia sunt proximi; quos omnes præcepto Christi teneor diligere. Et iam inde à puero plurimum aduersor eis, qui alias eo solo nomine q; sint illius vel illius gentis aut factionis oderunt. Quare frequentissime aduersatus sum in Nauarra, Nauarris illis, qui alios Nauaros, eo solo quòd essent alterius factionis, oderant. In Galliis item illis Gallis, qui Castellanos eò solo quòd Castellani essent, oderant; Non enim Nauaros & Gotholanos, quorum copia magna solet esse Tolosã, licet nos omnes esse Hispanos nosset. Sic aduersari solebam in Castella illis Castellanis qui oderant Francos eo solo nomine, quòd essent Franci, & qui iure vel iniuria facile irridebant & despiciebant Portugallos: Et in Portugallia Portugallis, qui iure vel iniuria facile oderant Castellanos. & nunc plurimum defero Romanis, qui nos omnes cuiuscunq; gentis homines, humanè tractant; & cum iudicio dignos honore suscipiunt, & amant; de aliis autem eò indignis parũ curant, sed non eos afficiunt iniuria, nisi eis fuerint iniurij. Quod profectò proprium est Christianorum. Quoniam secundum Christianam
stianam

stianam doctrinam in omni gente, & factione, qui facit iustitiam, est Deo acceptus, & amandus. Et contrà in omni gente & factione qui facit iniustitiam, est Diabolo acceptus, & quatenus talis, odio habendus, & quia in omni gēte & factione sunt boni, meliores, & optimi, mali, peiores, & pessimi; quos omnes quidem ad vnū diligere oportet, saltē propter Deum, & vt licet hos, qua parte mali sunt, odissē; ita illos, qua parte boni sunt, oportet amare. Tum quia olim Tholosæ anno circiter 20. supra 1500. habui in scholis tempore carnis priuij prælectionem (quæ repetitio appellatur) pudicā & paciferam, cōtra multas quæ illo tempore passim habebantur, spurcas & seditiosas: super illud procemij Decretalium, Rex pacificus pia miseratione voluit, sibi subditos fore pudicos, pacificos, & modestos. Ad quam veluti ad rem nouā, non pauci confluxerunt. Qua inter alia multis persuasi, solas duas in orbe Christiano esse gentes. Alteram quæ Christus; alteram quæ Sathanæ militarent. Ideoque illorum Francorum, qui honestatis litterarum studiosi haberi volebant, esse, amare, colereque Hispanos, Vascones, Britones, & alios aliarum nationum, qui Tholosæ literis,

teris, & honestati operam dare satagebant. Et contra, nostra Hispanorum, & aliorum aliarum nationum, qui honestatis & litterarum studiosi haberi volebamus, erat amare colereque; Fracos earundē studiosos. Quò factū fuit, vt in omnes cuiuscūq; gētis honestos promiscuè cresceret amor, & in omnes cuiuscunque gentis inhonestos decresceret. Tum denique quòd cum omnes Christiani debeant se reputare aduenas, & peregrinos, iuxta sententiā Petri; & iuxta sententiam B. Pauli, non habere hīc ciuitatem manentē, sed futurā inquirere, cum primis id facere debeo ego; quē Nauarra genuit, Castella noua Compluti educauit, Gallia virum fecit, Castella vetus Salmanticæ sublimauit, Lusitania ornauit, decorauit & longē supra merita mea illustrasset, nisi, vt prædixi, aliò me spiritus, vt putabam) bonus direxisset. A qua sola etiam nunc honorificè inauditis meæ cathedræ stipendiis perpetuis alor. Vnde reuersum vtraque Castella & Nauarra benignissimè excepit, tractauit, & opera mea consiliisque meis gratuitis 12. circiter annis est vsa. In quibus, (quod gloriæ magnæ duco) aliquando fui à sacris confessionibus præfatæ Regis sorori

rori Germanæ incomparabili Portugal-
liæ Principi D. N. & eius ex sorore nepo-
tibus Bohæmiæ Principibus non solum ti-
tulis auitis, sed etiam propria indole virtu-
tum animorum, corporumque gloriosissi-
mis. Et tandem per varios casus: & multa
discrimina vitæ, in Italiam totius orbis pro-
uinciarum nobilissimam veniens, iam cir-
citer triennium Romam Christiani orbis
matrem & magistram, annum 78. agens
colo. Cum igitur præ aliis meæ conditionis
viris debeam me peregrinum reputare, cur
non imiter eum qui pro nobis factus pere-
grinus, omnes cuiuscunque gentis homi-
nes amat, nullius personam accipit, vnum-
quemque pro sua in eum fide, spe, charitate
atque aliis virtutibus collaudat, vel sua in
eum impietate aliisque peccatis vituperat?
Cur imitatus eum, non amen omnes cuius-
cunque gentis saltē propter eum? & bonos
etiam propter eorum bonitatem? Cur non
omnes malos, qua parte sunt tales, oderim?
Cur non omnibus sine alterius iniuria pro-
sim, vel prodesse velim? Cur non ab alte-
rius iniuria abstineā, etiāsi per eā Nauarro
alicui, vel Hispano alij, vel etiam mihi ipsi
prodessem? Absit à me (Princeps Excell.) vt
credat

credar vlli, etiam mei natalis soli Regi lo-
gè benignissimo cum alterius iniuria con-
tra diuina Christi præcepta obsequiturus.
Tantum abest, vt cum eius iniuria vlli alij
obsequar. Per quæ omnia satis superq; mon-
strauit, non esse præsumendū, me à tam be-
nigna Maiestate odio haberi, eò quòd in
Galliis multo tēpore iura didicim, & do-
cuerim, & quòd Gallias, qua parte par est,
magnificiam & diligam. Quod aduersario-
rum quartum argumentum præterdebat.

Dilutis argumentis quibus detractores
mei clam me persuasisse putant præsumen-
dum esse mihi Maiestatem Regiā infensam:
adiungam pauca ex multis, quibus contra-
rium iure præsumi oporteat. In primis qui-
dem, quòd cum primū Tholosam cau-
sa iura discendi adissem, à Gallis in Gallia
didici rationem præfatā, qua præfatus Rex
Catholicus Ferdinandus Nauarram iuste
retinere posset, quam à nullo in Hispaniis
Hispano audire memini.

Secundum, quòd post aliquot annos, bo-
nus, vt credo, spiritus mihi persuasit, Gal-
lias cito esse ruituras, quamuis non tantum,
neq; illius generis ruina, qua ruerunt. Quod
persuasi omnibus & singulis, qui vnam
K

horam ea de re me differentem audierunt, è quorum numero fuerunt etiam præfatus Mariscalus. Excell. tuæ cognatus, ipsiusque frater Archiepiscopus Valentinus, præfati Regni cum paucis primi. Quibus etiam persuasi è re Christi, & Nauarræ publica, & sua, cognatorumque suorum & eis adhaerentium priuatis imò & ipsiusmet Regis Iohannis, viri natura pacifici, cui tantum erant oneri, fore; vt primo quoque tempore oblata iusta occasione, absque tamen iniuria Galli, cui Mariscalus militabat; in suam redirent patriam. Quo facto, tota ea tranquillata fuit: & Regia Maiestas leuata bona parte curarum, & impensarum, quibus defensio illius Regni egebat, illis in Gallia degentibus.

Tertium, quòd post biennium sequutus fui eos, recusatis, cum gratiarum tamen actione, horis ad legendum honorificis ab academia Tholosana mihi præstitutis, & multis aliis, quæ Gallia vt dixi, promittere benignè cœperat.

Quartum, quòd meo illo transitu & magnis argumētis persuasi Mariscali præfati sequacibus, licet non citra sudorē, posse illos recta conscientia credere iuste Nauarram

ram à Regibus Catholicis teneri, eisdemq; militando bene mereri. Ad quod plurimum profuit quòd ego, qui eram eiusdē opinionis, & factionis quarū ipsi non solū verbo, sed etiam facto relictis Galliæ muneribus, in Hispanias nullo penitus munere Regio ad id allectus, traieci: & Salmaticam paulò post adiui. Quæ res quanto fuerit obsequio Cæsari, & quantæ animarum præfatarum tranquillitati Deus Optimus Maximus nouit.

V. Quòd plurimum Regiæ Maiestati Salmanticæ inseruiui. Si seruire Regno est seruire Regi, prælegendo circiter 14. annos tam in æstate, quàm in hieme, quotidie geminatis, & frequēter triplicatis horis. Quod plerique omnes præfecti consilarij, ac confessarij, imò & prælectores gymnastę totius Regni, quorum bona pars me audiuit, ingenue pro sua in Deum, & in me charitate, testantur.

VI. quòd primariae functionis sacrorum Canonum cathedrā Salmanticensem, quam nullus ante me vnquam auditur reliquisse, nisi ob opulentum episcopatum, præfate Imperatricis Regiæ matris obnixo rogatu reliqui, præcedentibus quinque iussibus,

duobus eiusdem Imperatricis, quæ absente Imperatore, illius regna gubernabat, & tribus eiusdem Imperatoris, qui tunc superuenerat, quibus academiam renitentem, & ab eis supplicentem, adegerunt, ut mihi facultatem abundi ad confirmandam Conymbricensem recens fundatam in Portugallia, faceret; qua sine, iuraueram me nullatenus eam relicturum, ne summorum mihi ab ea beneficiorum collatorum immemor esse iudicaretur.

V I I. Quod præfatorum Regis nostri parentum mandato in Conymbricam translatus, præfatis eius foceris Lusitanæ Regibus D. N. circiter 16. ann. ope diuina, tanta fide, cura, studio & labore, nullo morbo vel alio negotio impeditus, omnibus id attestatibus seruiui, quod non solum ipsi me insigniter diligerent, sed etiam omnes eorum regnorum, tam summatas quam mediocres & infimates egregie me cum in hunc diem diligunt dilecturi, ut spero in Deo, æternum. Neque tantum dilexerunt & diligunt, sed etiam ex animo cupiunt, ut recognitis & editis meis operibus, ad eos reuerterer, insigni aliquo apud eos honore sepeliendus. Quæ obsequia, parentum Regis mandato, etiam non est superbum dicere,

cere, rogatum; fratribus eorundem & Regis foceris præstiterim; imò & cum literas eorundem habeam in hunc diem seruatas, quibus promiserunt, se imputaturos sibi, quæcunque suis fratribus obsequia præstarem: nonne illorum, & Regiæ Maiestati præstita censenda sunt: Præsertim quod Deo Opt. Max. teste, Maximus ille Gubernator Cardin. Iohan. à Tauera, mirati mihi, quod Maiestas Castellana per litteras iustitiæ de supremo eius consilio, (cui tunc ille præsidebat) emanatas, adeo absolute iuberet Salmantica, ut mihi suo gymnastiæ facultatem ad eundem Conymbricam faceret, respondit, quod Maiestas Castellæ, Maiestati Portugalliæ, cum ob alia, tum verò maxime ob fauorem, & auxilia insignia, quæ Castellæ præstiterat, quando aduersus Cæsarem à regno absentem insurrexit Castellana cõmunitas, quod iure Cæsar velle debebat, non tantum ut Salmantica, quæ pars quædam Castellæ est, ideoque ipsius salus à totius salute pendeat aliquam ob meam absentiam iacturam pateretur; sed etiam ut aliæ se offerrent occasiones gratificandi tam vicinæ, tamque cognatæ ac amicæ Maiestati, & si id sine aliquarum partium maiore iactura fieri nequiret.

VIII. Quòd præfatis his annis multos libros Regis Regnis eruditorum iudicio vtilis cōposui. Primum, in tres de pœnitentia distinctiones posteriores, dicatū Regi & D. N. Ioanni tertio Regum ætatis suæ ablit verbo adulatione religione, elemosynis, ornatu, prudētia tam belli quàm pacis artibus insignita, iustitia, clementiæ radius corusca, magnificentia omni genere modestiæ decora exemplari. Secundum de laude & detractiōe in c. Inter verba. ii. q. 3. Tertium, de oratione vocali, in cap. Quando, de consecr. dist. i. Quæ duo lingua vulgari scripta, dedicaui Reginae Catherinæ huius nominis primæ, præfato Regi suo coniugi omnibus præfatis nominibus pari; & eò quòd ei superstes in dies se maior fit; & in educando amborum nepote Rege nostro Sebastiano tam sanctè vt speretur, omnes suos auos & proavos superaturus; illo superiori.

III. in c. si quādo & c. Cum cōtingat, de rescript. super habilitate ad beneficia, & remediis contra censuras malè latas, ad eandē Reginā, sed latine. V. de vtraq; suprema potestate in cap. Nouit, de iudic. supremo illi Principum flori Regis D. N. Philippi sororio dedicatum. VI. Manuale confessario-

rum

rum lingua Lusitana ad Cardinalem infantem donnum Henricū præfatorum Regum fratrem multis nominibus superillustrē & incomparabilē ascriptum. VII. ipsum Met Manuale Castellano sermone donatum & auctū, Donnae Iohannæ sorori Regiæ germanæ Portugalliæ Principi multis nominibus altissimæ D. N. in Castella oblatum.

VIII. de Indulgēt. in §. In Leuitico de pœnit. dist. i. Latine ad illā probè latina callentem Infantem Donnā Mariam præfatorum Regum sororē, & in Reginā Hispaniarum à Cæsare delectam, & à tota Hispania maximè desideratam, immo & ab Rege nostro Philippo per procuratorem iamiam ducendam vxorem, si vnum diem integrum plus Eduardus Anglus vixisset. quod maximo Hispaniarū & totius Christiani orbis malo, malus aliquis spiritus impediuit. IX. de amissione possessionis per renunciationem in cap. Accepta. de restit. spoliat. ad longè Illustr. episcopum & Comitē Conymbricensē Didacum Soares; cuius me bonam partem pronunciantem tribus horis attentissimè in frequentissimo confessū audiuit. X. de armis & aliis rebus ad infideles non exportandis, in

K 4

cap. Ita quorundam, de Iudæis Illustr. Collegio Societatis Iesu Conymbricano dictum. Xr. de plurimis piis additis ad præfatam repetitionem. c. Quando, Reueren. Abbatissæ S. Claræ Albiest. Donnæ Annæ ab Ezpeleta Navarrae ascriptum. I x. Quod reuersus Conymbrica Portugallia in Castellam, primum præfatæ Regiæ Maiestatis sororis D.N. quæ Regna eius tunc gubernabat iussu, duo Illustr. ordinis canonicorû regularium monasteria, non sine laude bonorum, visitauit. Deinde iussus à cõsilio Regio magno, vt Manuale prædictû in Castella typis excudi facerê, annum circiter integrum latens, intra typographi domû inclusus, impendi, & recognoscendo & augêdo & componêdis quinque cõmentariis resolutoriis, quos illi Principum summo Carolo; (quem mors immatura, suisque omnibus Imperiis inuisa tulit) dicaui. Et quòd ab eo loco in quo latebã euocatus, præfatæ Principis iussu adiui eius curiam, & super dubiis maximis neq; minus cõtroversis statumq; publicum tangentibus, respõdi, Deo, & Regi, (vt cuentus docuit) grata. Et postea Regis Maiestatis geminato iussu, causam Reuerendissim. Toletani, qua parte iusta esset, defendendam cum

cum aliis collegis meis suscepi. In quam totos nouem annos finiendos dimidiato mense Aug. huius anni 1570. impendi, vna cum doctore Delgado, cum primis sui ordinis prudenti, pio, & docto, collega meo plurimum mihi suspiciendo, qui aliquot menses ante me Pinciam ad idem negotium iuerat; Idque feci, plerisque omnibus æstimantibus, decere me magis agere iudicem, (qualem etiam in inquisitione Lusitaniæ aliquando egeram) quàm aduocatum, qualis nunquam fueram, præsertim coram iudicibus, qui me cum discerent Salmanticæ doctorem celebrê ibi viderant. Quod feci, & facio auersus à recognoscendis & edendis meis lucubrationibus, cuius rei causâ præcipuè Conymbricam reliqui. In qua est notorium perdidisse me ac perdere quotannis, quingêtos ducatos, seu cruciatos ex salario mihi statuto, quo ipsam meã cathedram cum mille ducatorû salario mihi statuto tributam prælegerem, & multos alios incertos, quos vti Decanus conferendo gradus, præsidendo, & cõsulendo, lucrari poteram fruens gratuita habitatione in palatio Regio, sito in terra omniû quas ego colui, temperatissima, saluberrimæque. Tandemque

cum libellum de redditibus ecclesiasticis, quem sermone vulgari Regiæ Maiestati dicaueram latinatè donatum S. D. N. Pio Papæ V. hic offerre vellem; perpendens, multos etiam alioqui Regi bene affectos, parum decenter de tanta Maiestate sentire, non satis quidem polito stilo, sed satis magna meorum dictorum fide, nomen eius & gloriam vendicavi.

X. quod tua ipsa Excellentia nouit & multi alij testantur præfatum Regem non parum responsis de iure meis deferre solitum; epistolâsque meas pro sua, (quæ incomparabilis est) benignitate, libenter legere precibus meis etiam pro aliis porrectis benignè annuere: palamque esse, preces pro me super habendis ad imprimendum opera mea priuilegiis, benignissimè audisse. Immo & Carolum I X. Galliarum Regem rogasse, ut nemo in regnis eius, opera mea sine meo consensu imprimeret. Quod amplissimè ille concessit; asserens se ad Regis nostri, suique fratris instantiam concedere in literis quæ super hoc Gallicè confectæ, & iam aliquot ex operibus meis præfixæ, prostant. Neque, memini quicquã ab eius Maiestate petuisse, quod non concesserit. Immo contra,

non

non semel audiui gratum in futurum, ut aliquem à se honorè peterem. Quod etiã ex eiusdem verbis arbitror me bis subintellexisse. Quæ, quia, ut ait Aug. Optum sanctum querit charitas veritatis, & negotium iustum suscipit necessitas charitatis; non petij, neque licuit forte petere, etiam si licuisset accipere.

Cum igitur Excellentiss. D. omnia hæc, quæ in præfatis decem dictis continentur, sic se habeant. Cùmque argumenta æmulatorum monstrauerim esse falsa, vel impertinentia, iustum profecto arbitror credendum esse Maiestatem Regiã in omnes ad eam benignam, & gratam, non esse in me solum, à sua conditione ingenta, longoque habitu aucta, alienam, ut me, quem debet diligere, oderit.

Quare, supplico Excellentie tuæ, ut pro isto quo es in me candore animi, efficias ea via quã tua rara prudentia, spiritus sancti gratia tulcita suggererit, ne me S. D. N. gratia, qua prosequi ceperat destituat; eo quod putet me tantum Regis gratia priuatum, & ut Regia Maiestas dignetur significare me sibi fidelem, Regnisque suis utilem fuisse, idemque sibi non esse ingratum, quod maximo beneficio ducam. Quoniam post Maiestatis Diuinae gratiam, maxime debeo expetere

Apost

Apostolicam, & Regiam, qua fouear & feruiam tranquillius Deo Opt. Max. qui faxit vt Excellentia tua in Nestoreos annos, magis ac magis illius supernis augeatur donis, quibus promissiones eius, quæ omne desiderium superant, consequatur vna cum Illustr. D. Donna Iohanna de Alhama Duce Gubernatriceque pientissima. Amen.

Ratio cur non solum Regem Philippum appello D. nostrum, sed etiam Regem Portugallia; illa est, quod sicut origine sum Nauarrus, & ita Regi Philippo subditus; ita domicilio iussu patrum eius in Lusitania contracto Regi Portugallia; subditus. Vtrique sine tamen alterius, & alius cuiuscumque iniuria, omnibus nervis Christianè (vt debeo) Diuina ope inseruiturus. Quo utinam tranquillentur animi eorum, qui se suaque tantum norunt, & amant; ob idque etiam eo nomine me taxant quod in amando, colendo, laudando, & qua parte par est, magnificando Imperium Lusitanum, eis videar æquò longior: cum tamen palam sim eis, qui illud, illiusque res gestas nouerunt longè breuior & curtior. Neque tua hoc Excellentia Excellentiss. Princeps miretur. Quia non desunt, qui me malè affectum Hispanus iudic

iudicent, eo quod Romam, & alias Italas Vrbes, è quibus est etiam ista Mediolanum, absolute omnibus nominibus, Urbibus illarum insignibus non postponam. Cum tamen id absque Dei, conscientiaque mea offensa nequeam facere. Tam putat aliqui, neminem esse verè Hispanum, qui verè vel secus, omnia Hispaniarum omnibus aliarum gentium non præfert. Quasi egeat Hispania vllius mendacis, quod credatur esse pars Orbis Christiani cum primis nobilissima. Et quasi non sit verum illud, Terræ omnes non possunt omnia ferre.

Etiã atque etiã vale Princeps Pientissime.

IND

INDEX COPIOSVS

EDRV M QVAE IN HOC

opere continentur.

A

Actus cuiuscunque virtutis quamlibet bonus, si principaliter fiat ob bonum temporale, siue pecuniarium, siue honorarium malus. num. 30. fol. 54

Actus ex se bonus, ne fiat malus, ob praestitutionem honoris, et aliorum bonorum utilium pro fine, duo exigi. nu. 67. 98

Actus idem non potest esse bonus et malus etiam diuerso respectu. nu. 17. 28

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis est malus, malus. nu. 38. 62

Actus omnis sine bono apto carens, malus; etiam si malo quoque carcat. nu. 58. 88

Actus quibus candidati specimen ingenij, eruditionis, artium, uirium et aliarum dotium exhibent ad promeranda praemia plus merentibus proposita quomodo ut sint boni fient. nu. 68. 106

Actus uirtutis iuste fit minus principaliter ob temporalia bona. nu. 33. 54

Actus uirtutum facti principaliter ob salutem et uitam mali secundum Adria. id tamen non esse uerum in omnibus. nu. 32. 54

Actuum de se bonorum, cur bona pars mala. nu. 70. 106

Adulterij peccato cur maius homicidium. nu. 52. 73

Amare Deum aequè ac aliud uel minus comparatiuè peccat

I N D E X.

- atum, non autem simpliciter. nu. 24. 29
- A**mat qui aliquid ita ut malit frangere legem ad mortale obligantem, quam desistere ab illo amore, peccat mortaliter. n. 21. 28
- Antinomia** quaedam graues nouè conciliantur. nu. 28. et 29. 45
- Apologia** in eos qui falsis et impertinentibus de causis nisi sunt persuadere Romæ, insensum esse auctori Regem Philippum Hispaniarum huius nominis secundum. nu. 76. 116
- Auctorem** iuste potuisse, debuisseque suum honorem defendere. n. 75. 116

B

- B**eatitude titulo qui et qua ratione iuste gaudeant. nu. 14. 27
- Beatitude** et uirtus ut comprehendit diuinam et humanam; et ratio ut est genus ad naturalem et super-naturalem. nu. 34. 54
- Beatitude** in nulla re creata consistit, etiam iuxta naturalem rationem: non in diuitijs, non in honoribus, non in fama et gloria, nec in potentia, non in ullo corporis uel animæ bono; nec uoluptate, licet inhereat animæ, sed in solo Deo qui eam producit. nu. 12. 27
- Beatitude** in quo consistit, et quid sit essentialiter. numero 11. 27
- Beatos** multos falsè dici. num. 13. Et est duplex res, et spe consummata patriæ, et consummata uia: et hanc tales, et tales habere. nu. 14. 27
- Bona** facere publicè, non esse facillè omnibus, ideo sciendus multis episcopatus. nu. 73. 106
- Bona** honoraria esse bona fortunæ, ineptaque; ut sint finis principat

I N D E X.

<i>principalis uirtutis.nu. 44</i>	73
<i>Possunt autem esse finis minus principalis.n. 45.</i>	72
<i>Bona insignia publicè facturus, quid præmeditari debeat, ne sibi toxica fiant.nu. 71.</i>	106
<i>Bona quæ quis facit, nosse & uelle ab alijs illa probari licet.nu. 54.</i>	87
<i>Bona uirtutis & animæ præstantiora bonis corporali- bus & utilibus.n. 30.</i>	54
<i>Bonorum honorariorum, quæ quinque sunt appetitus, & contemptus fit malus ex fine malo, qui contingit tri- pliciter.nu. 57.</i>	88
<i>Bonum aliud, propter se solum, aliud, propter alium so- lum, aliud propter se, & aliud amabile.n. 24.</i>	29
<i>Bonum delectabile propter se amabile.n. 5.</i>	13
<i>Bonum duplex, uerum & apparens: Idq; triplex, hone- stum, delectabile, & utile.n. 3.</i>	12
<i>Bonum quoddam propter se tantum amabile, quoddam propter aliud tantum: quoddam propter se & pro- pter aliud, & quæ sunt illa.n. 5.</i>	13
<i>Brauè ad honorem incitantia licita.n. 45.</i>	72

C

<i>Causa finalis incautè diffinitur à Barth.nu. 37.</i>	62
<i>Coronas honoris uarias pro uarijs gestis Roma instituit.nu. 45.</i>	72

D

<i>Deus firmitus necessario amandus, licet non seruen- tius & intensus.n. 20.</i>	28
<i>Distributiones ob lucrandas minus iustè surgitur. nu- mero 39.</i>	62
<i>Doctoratus in Theologia sine mortali potest assumi prin- cipaliter ad gloriam humanam ut idoneo.n. 64.</i>	98

Eleemos

I N D E X.

E

<i>Eleemosynam maiorem largiri eo quòd publicè uel à maiore petatur, non esse malum.nu. 72. sed me- lius esse curare ne sic petantur.nu. 73.</i>	106
<i>Eleemosynà publicè largiri debere Prælatos.nu. 73.</i>	106

F

<i>Fama quid? & aliter quàm à iureconsulto diffinita. nu. 48.</i>	73
<i>Finis à suo actus suam speciem sortiuntur, qui finis est primus in intentione, licet quando est alius ab ob- iecto, fit ultimus in executione.nu. 10.</i>	27
<i>Finis de ultimo uitæ humanæ inquisitio Aristotelis non adeò magnificianda & c. quia faciliè aliunde discitur. num. 11.</i>	27
<i>Finem ob aliquem esse ultimum humanæ uitæ etiam na- turali ratione probari.nu. 15.</i>	28
<i>Finem ob aliquem hominem & alia omnia agere, sed alia & alia ratione.nu. 10.</i>	27
<i>Finem ob ultimum, hominem omnia agere, non uideri ue- rum contra Thom.nu. 15.</i>	28
<i>Finem principalem non arguit cessatio operis illo ces- sante.nu. 37.</i>	62
<i>Finis quo satisfit obligationi ponendi finem actui. nu- mero 38.</i>	54
<i>Finem ultimum nõ ponit omnis in eo in quo etiam scien- ter mortaliter peccat.nu. 22.</i>	28
<i>Fines duos ultimos etiam falsos, nemo uno & eodem tempore habere potest.nu. 20.</i>	28
<i>Fines & scopi ultimi in quos uiatores omnia referant, duo sunt.nu. 25.</i>	44
<i>Fines multi possunt esse principales eiusdem actus. nu- mero 39.</i>	62

L

I N D E X.

mero 37.	62
Finis ultimi falsi tot quot falsæ opiniones putant esse omnium amabilissima.nu.20.	28
Finis cuius malus ipsum quoque malum; & finis cuius bonus, ipsum quoque bonum.nu.1.	12
Finis & medium potest esse idem diuerso respectu.nu=mero 4.	13
Finis exactè diffinitur & declaratur.nu.3.	12
Finis iterum duplex, cuius, & quo.nu.6.	13
Finis iustus omnium actuum, omnium uirtutum Deus, Beatitudo & uirtus ut comprehendit diuinam & humanam, & ratio ut est genus ad naturalem & supernaturalem.nu.34.	54
Finis malus, quia malum culpæ, & finis malus, quia ineptus multum distant.nu.36.	54
Finis minus principalis, & obiectum orationis possunt esse temporalia, non autem finis principalis. numero 43.	62
Finis minus principalis inseruiens Deo, ecclesiæ & prelato, potest esse beneficium ecclesiasticum, & mutuantis lucrum.nu.39.	62
Finis minus principalis nullius actus uirtutis potest esse bonum temporale.nu.39.	62
Finis non idem iuris utriusque secundum Commu- nem: sed contra Fortunius, qui quatuor dictis satis conciliatur. Quodq; beatitudo uera quæ Christiana est, supernaturali tantum lumine cognoscitur. num.29.	45
Finis operantis licet sit posterior fine operationis secundum ordinem executionis, est tamen prior secundum ordinem intentionis: & ita principalior. numero	

I N D E X.

mero 26.	44
Finis primò duplex, ultimus & medius. Vltimus item duplex, uerus & falsus, medius item duplex.nu=mero 4.	13
Finis principalis actus uirtutis, nequeunt esse laus, honor, fama & gloria.nu.44.	72
Finis principalis orationis iustus nequeunt esse temporalia.nu.43.	62
Finis quartò duplex bonus & malus, cum suis diffinitionibus.nu.8.	13
Finis quintò duplex principalis & minus principalis cum suis diffinitionibus.nu.9.	13
Finis tertio duplex, operationis, & operantis.n.7.	13
Finis uerbum, masculino & feminino genere profer- tur.nu.2.	12
Finium humanarum actuum cognitio ad rectè uiuen- dum, & examinandam conscientiam necessaria. nu.1.	12
Fortia facta ob honorem, aut pudorem peccata. nu=mero 31.	54
Fortunius Cantaber laudatus.nu.29.	45

G

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob pretium uel alias differunt.nu.64.	98
Gloriam Romani gentiles cur uitæ præponebant.nu=mero 52.	73
Gloria pro seruanda non obisse Eleazarum, sed pro uirtute, quæ gloriam meretur.nu.53.	73
Gratianus aliqua tribuit utiliter Augustino cōtrarius Brasmo, qui multa ei damnosè adimit.nu.2.	12
Gratiæ grativ faciētis effectus quidā insignis.n.19.	28

I N D E X.

H

- H**onoraria bona quæ probât esse inepta pro fine actus uirtutis, intelligenda de fine principali, & quæ contrarium probant de minus principali. nu. 46. 73
- Honoraria bona quæ sunt quinque tum demum pro fine minus principali recte poni cum referuntur in alium actum: aliâs non, cum pulchra declaratione. nu. 62. 98
- Honoraria bona, s. reuerentia, laus, fama, honor & gloria conueniunt. Primò quòd nunquam aliud pro alio ponitur, secùdò quòd nullū eorum est uirtus, & quòd sunt bona externa fortunæ, excepta aliquando reuerentia, & quòd non sunt propter se amanda. nume. 50. Tertio quòd omnia illa sunt maiora quàm pecuniaria. Quarto quòd sunt maiora quàm uita, & alia corporalia bona. nu. 51. 73
- Honor exhibetur & recipitur iuste cùm debetur & spontè datur. nu. 56. 87
- Honorariorum bonorum appetitus inordinatus, ut plurimum ueniale peccatum, sed quinque casibus mortale. nu. 59. 106. Quod ipsum dicendum de contemptu eorum. num. 60. & etiam de appetitu & contemptu ceterorum bonorum utilium. nu. 61. & de complacencia & displicencia, de obtentu omnium tam honorariorum, quàm aliorū utilium. nu. 60. 88
- Honorariorum bonorum appetitus non referens ea in aliud, est malus. nu. 58. 88
- Honorariorum bonorum appetitus uel contemptus fit bonus ex bono fine, qui triplex ponitur à Thoma. nu. 55. cui addantur alij tres. nu. 56. 87

Honor

I N D E X.

- Honorariorum bonorum, quæ sunt quinque, appetitus & contemptus, suapte natura neque bonus, neque malus. nu. 54. 87
- Honore pro seruando moriendum, uulgatum elogium, sed error, nisi intelligatur & c. nu. 53. 73
- Honor iam quæsitus, cur magna cura conseruandus. numero 74. 106
- Honor quid? nu. 48. 73

I

- I**nfidelium actus non omnes mali. nu. 15. 28
- Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis re-quisitione. nu. 65. 98
- Intellectus illius Pauli, Qui gloriatur in Domino gloriatur, & c. nu. 44. 72
- Intellectus l. Codicillis. §. Matre. ff. de leg. 2. n. 52. 73
- Intellectus l. Isti quidem. ff. Quod met. cau. nu. 51. 73
- Intellectus quorundam Domini dictorum, & aliorum doctorum. nu. 69. 106
- Intentio est actus uoluntatis & qualis. nu. 2. 12
- Iustitiæ non contrait, uolens quod suum non est, si non est alienum. nu. 63. 98

L

- L**audem uel gloriam ob humanam facere principaliter, quod institutum est principaliter ad gloriam Dei, non est mortale contra Ang. numero 64. 98
- Laudis & gloria benè & malè appetite, quinque exempla quotidiana. nu. 66. 98
- Laudis, gloria, uel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus, non est mortalis contra Abulen. nu. 63. 98

L 3

I N D E X.

L aurea honoris litterariæ tres. Baccalaureatus, Licentiatus, & Doctoratus. nu. 45.	72
L aus etiam sine sermone litteris sacris & canonicis. numero 47.	73
L aus non solum uirtuti sed etiam alijs bonis debita. numero 47.	73
L aus quid? & in quo ab honore differat. nu. 47.	73
L egibus aliquot cur renunciari potest, licet principa- lius publicam utilitatem, quàm priuatam respiciât. numero 29.	45
L ex iusta principaliter fit ob utilitatē publicam, quàm priuatam. 27.	45
M	
M ediorum in finem relatio fit uno actu, quando- que pluribus, inter quæ plurimum distat. nu- mero 17.	28
M utuans, iuste sperat lucrum minus principaliter. nu- mero 39.	62
O	
O ciosum omne deliberatum, quale est, quod sine careat malum, & ideo nullus actus in indi- uiduo indifferens. n. 58.	88
P	
P atrem magis tenetur diligere filius, quàm pater filium. nu. 52.	73
P eccatur non habitu, sed actu cum exemplo quotidia- no. nu. 23.	28
P œnas qui statuunt, & qui ob eas obediunt, ut peccât. numero 40.	62
P redicanti ob gloriam humanam, non queritur lau- reola doctoralis. nu. 44.	72
Præmia	

I N D E X.

P ræmia qui statuunt, & qui ea querunt ut peccant. numero 41.	62
R	
R eferre in Deum nos, omniq; nostra, actu uel uirtute utile, sed non semper necessarium. n. 16.	28
R eferendi nos & nostra Deo, modus utilis. nu. 19.	28
R eferrî posse omnia quæ non sunt peccata in Deum. numero 15.	28
R egula illa, cuius finis malus est, & c. sine ulla exce- ptione uera. nu. 30.	54
R elatio duplex: actualis & uirtualis, quæ diffinitur exactè. nu. 18.	28
R estitutio honorum pecuniariorum excusatur si fieri non potest absque amissione honorariorum. nu- mero 45.	72
R euerentia quid? nu. 49.	73
S	
S cire ut scias tantum, si, & quando peccatum. nu- mero 24.	29
T	
T imore Deo seruientium, qui bene, & qui ma- le merentur. nu. 42.	62
T imorem quæ non compatitur charitas. n. 42.	62
T imor seruilis qui bonus, & qui malus. n. 40.	62
V	
V erbum, propter, quatuor causas significat, effi- cientem, finalem, & c. n. 3.	12
V itam honori & gloriæ, & uirtutem uirtuti præfe- rendam. nu. 53.	73
F I N I S.	